

DR. A. ALETRINO
STILLE
UREN

Amsterdam —————
Vennootschap Letteren & Kunst

STILLE UREN

D^R. A. ALETRINO

STILLE UREN

I

Amsterdam — Vennootschap Letteren & Kunst

Aan JULIE VAN STOCKUM, mijn goede, lieve vrouw,
die mijn neêrgewrakt bestaan heeft omhoog gesteund,
en de somberhuilende droefenis heeft heengezacht,
door haar meê-zijn in mijn leven,
draag ik, uit liefde en dankbaarheid,
dit werk op.

EERSTE HOOFDSTUK.

Zijn vrouw lag te sterven.

In den doffen schemer van de kamer, waarin donkere schaduwen beweegloos vlekten tot breede diepten, blies haar ademhaling een grijs-trekkend geluid, langzaam hooger schuivend, plotseling heenzuchtend tot een mattende stilte waarin het snelle tikken van de klok helder heen-en-wêerde, rusteloos, altijd voort.

Buiten klaagde een waaiende najaarsnacht langs het venster, hoogsuizend de bolle welving van telkens wêertzuchtende windvlagen waartusschen een trillende regen neêrruischte, kort-ritselend een scherp strijken tegen de ruiten. Dan was alles wêer stil, een luidlooze stilte waarin de ademhaling duidelijker grijsde, heenlossend in de dichterwevende schemering.

Hij zat naast het bed, starend in de geheimende duisternis voor zijn zien, even telkens tastend naar het liggen van de zieke wanneer zij zich bewoog, onbewust streelend zijn hand over de hare, een gelijke, rythmende, denkelooze beweging, waarmêe zijn peinzen heendreef ver van waar hij was, zwe-

vend voor zijn oogen alles wat geweest was in den korten tijd van zijn getrouwd zijn.

't Was de tweede nacht die hij naast haar bed zat, twee nachten 't zelfde of er geen dag tusschen had gelicht, een zelfde wachten op wat gebeuren moest met pijnende onvermijdelijkheid, een angstig wachten naar 't einde, 't oogenblik dat die hijgende ademhaling naast hem zou heen zijn, eeuwig stil heen.

Hij had allang geweten dat dit uur eens zou opstaan voor zijn smart, hij had 't geweten de jaren van zijn getrouwd zijn, de jaren van zijn verloving, 't was hem of hij nooit anders had geleefd dan met die ééne gedachte: dat er een uur zou komen waarin hij alleen zou blijven, een uur dat hij naast haar bed zou zitten wachten het oogenblik van haar sterven.

Telkens zuchtte de ademhaling van de stervende diep heen, lang de stilte luidloozend boven het bed. Dan schrok hij op uit zijn denken en buigend over haar heen bleef hij angstig wachten, inniger strijkend over haar hand zijn huilend verdriet dat ze nog niet mocht dood gaan. Maar langzaam begon de zieke wêér te ademen met

korte, lichte trekken, geregeld dieper hijgend het egale op-en-nêr welven van haar borst.

En terugzittend in zijn stoel bleef hij staren voor zich uit, volgend in zijn denken wat de sombere schaduw in de kamer optreurde door zijn dwalende gedachten.

Vier jaar pas was hij getrouwd. Vier jaren van zacht-weemoedig geluk, een voortdurend-vredende rijning der dagen waarin altijd de angstige dreiging stond dat zij van hem zou weggaan, langzaam heenslijtend door haar kwaal.

Hij had haar ziekte geweten al in hun verloving. Zij was toen ziek geworden, plotseling ernstig nêrliiggend in haar têere meisjes-kamer, lang levend buiten den omgang van de huisgenooten, een duistere, pijnende ziekte waaruit ze langzaam was hersteld, uren matzittend in haar stoel, met zacht-bleeke handen, haar smal-kleurloos gelaat moê-leunend tegen de kussens om haar heen. Zij was sterker geworden, elken dag voorzichtig loopend de weinige passen die ze kon rechtop staan, geleidelijk wêer-levend in het gaan rondom.

Hij had den doctor gevraagd naar haar beterschap en hij had gehoord dat zij een hartkwaal

had gekregen. 't Was een vage moedeloosheid geweest die hij plotseling had gevoeld, een onzegbaar vermoeden van iets dat zou knauwen in in hun geluk, een angstige dreiging in de klanken van het woord dat hij herhaalde zonder begrijpen: een hartkwaal, een hartkwaal.

Zij was gezonder geworden, opsterkend onder 't zachte licht van een zon-zingend voorjaar, dagen achtereen zittend in den tuin, ademend de geurende wolking van het jonge, licht-groenend leven om haar heen.

Op een middag zat hij naast haar in het priëel. Een warme lente-middag met een zacht-gedekte lucht waarlangs een têr wit licht droomde; een week-loome lauwheid; die beweegloos stil nêerstond over den tuin waarin van heel ver 't zingen van een troepje werklui vloeide met weemoedig buigend geluid. Zwijgend hadden zij langen tijd naast elkaar gezeten. Hij had zijn hoofd nêergebogen naar haar heen en had geleund tegen haar borst, denkeloos mêebewegend met de langzame op-en-nêerhijging van haar ademen. Op eens was 't hem of hij wakker schrok, helder wakker met een angstig-wonderend gevoel voor wat hij

hoorde in het vreemd-suizend weeten van haar hartslag. Hij was onbewegelijk gebleven, vast-drukkend zijn oor tegen haar borst en had dieper geluisterd naar dat vage geluid dat rythmend voortblies in onzichtbare, geheimzinnige verte. Toen plotseling waren hem de woorden van den doctor opgeschokt voor zijn denken en hij was van haar weggegaan en had heen-en-wêêr geloopt met langzame stappen tusschen de groene bloemperken, angstig terug te komen naast haar alleen zijn, moeielijk zijn gezicht vroolijkend tot zijn gewoon-zien, dat zij niet mocht merken wat er rondwoelde in zijn hoofd.

En 't was hem geweest of alles uit was, of er geen vreugde meer kon zijn in hun samenleven, of hij altijd zou moeten denken aan dat zacht-scherp geluid dat hij had hooren slijten in haar borst.

Zij waren getrouwd. Hij herinnerde zich hun huwelijksreis, een voorzichtig langzaam voortgaan tusschen onbekende menschen, een weggescheiden leven in het woelend vreemden langs hen heen.

Op een avond hadden zij gewandeld, een heldere, stille zomeravond met warm-geurende zuchten van luwe wind, suizend door de ritseltrillende naalden

der sombere pijnboomen. Zij liepen langs de glooiing van een hout-begroeiden berg, telkens even stilstaand om te luisteren naar de ruime zwijging die luidloos zweefde over het bosch. Zij was vooruit geloopt, alleen stappend op den schuin-steilen weg, telkens klein-helder in het gouden zonlicht dat dwars guldde tusschen de hoogrechte stammen om haar heen. Heel hoog boven hem was zij blijven staan en toen hij bij haar was zag hij haar rusten, leunend tegen een mos-grijzenden steenklomp, met haar handen vastgedrukt tegen haar borst die snel op-en-nêer hijgde met korte trekken.

En op eens zag hij wêér voor zich het zacht-scherp geluid dat hij had hooren slijten in haar borst, het langzaam sloopend suizen van haar hartslag, dat hij vergeten had voelen heenkleuren in het groote gelukslicht van hun samen zijn. En zij waren teruggekeerd naar omlaag, hij had haar vastgehouden tegen zich aan, treurig voelend het leunen op zijn arm en had haar getroost over haar moewe ademen, liegend, voor zich zelf dat zij nog zwak was van de lange ziekte die al achter haar was heel ver. Maar na dien avond was 't visioen niet meer uit zijn denken geweest en dik-

wijls als zij zwijgend zaten met elkaar kon hij haar aanstaren, zacht zeurend in zijn diepe zeggen dat zij een hartkwaal had, verwonderd ziende naar haar gewoon zijn, angstig voor het geheimzinnig, onmerkbaar-doffe voortsluipen van de ziekte die ze zelf niet wist.

Daarna hun getrouwd zijn. Een rustig, gelijk leven zonder schokken, zonder breken in den kalmen voortgang van tijd. Dikwijls had hij een vreugdende hoop dat zij mocht beter worden in de grijs-weeke stilte van haar dagen, een zelfvleidend verbeelden van wat hij graag wilde zien in haar gewoon gaan door hun kleine huishouden. Maar altijd wêêr brokte zijn smart op wanneer zij naast hem zat en tegen hem leunde en hij zijn hand drukte tegen haar borst, door 't buigen van zijn arm om haar heen. Dan voelde hij weektrillend haar hartslag snorren tegen zijn vingers en hij kon tijden achtereen zitten luisteren naar dat eentonig, altijd weerkomend geruisch, benauwd vreezend dat 't zou ophouden.

Zij was ongemerkt erger geworden. Zij was begonnen te klagen over hartkloppingen die haar neerhielden uren achtereen op haar stoel, mach-

teloos zich te bewegen, moeielijk hijgend naar lucht in het wijd-oprechten van haar lichaam. Soms 's nachts wanneer hij wakker werd zag hij haar recht-op zitten in bed, diep-hijgend met moeielijk trekken, angstig starend in het half-duister van de kamer, dankbaar dat hij wakker werd en haar liet steunen in zijn arm, teer drukkend haar moewe hoofd tegen zijn borst. Dan vroeg zij hem smee-kend haar vast te houden en pijnlijk lachend om haar open mond klaagde zij met een klein-sprekend stemmetje: bij me blijven, bij me blijven, dekkend achter haar zacht spotten den grooten angst dien zij voelde klemmen in haar keel.

Wanneer de benauwdheid over was en zij in slaap was gezakt bleef hij, leunend in zijn kussen, staren op haar neerliggen en 't was of een onweerstaanbaar moeten hem dwong zijn hand voorzichtig te leggen op haar borst en hij zich zelf moest treiter-slaan om meer en meer te voelen 't altijd voortgeheimend geluid dat doorscherpte onder de gelijke beweging van haar slapen.

Er was een tijd gekomen van vage beterschap. Zij had weer geloopt door het huis met langzame, kleine stappen, voorzichtig wachtend telkens

wanneer zij moeielijk hijgde langs de trappen.

In de vólwarmende luchting van het voorjaar zat zij uren achtereen in den tuin, beweegloos met haar matte handen loom-liggend in haar schoot, waarin zij haar handwerk had neergegleden, een blank-witte moeheid in het vroolijkend zonlicht rondom.

Wanneer hij 's middags t'huis kwam vond hij haar zitten zooals hij haar had gelaten toen hij wegging, alleen de zieke vore langs haar mond leek dieper te zijn gegroefd, haar arme oogen doffer geglansd in de wijd-eenzame peinzing van den heen-gedroomden middag. Dan, wanneer hij naast haar kwam zitten, pakte zij zijn hand en streelde zachtjes met zijn vingers langs haar wangen, klein-tevreden zuchtend dat zij zich beter voelde, veel beter. En een onmetelijk medelijden woelde rond in zijn binnenste wanneer hij haar aanstaarde en hij in haar navrante oogen zag 't langzaam voortvretend leed, dat hij in haar teerslanke lichaam wist.

't Was haar laatste uitgaan geweest. Toen de zomer kwam bleef ze voortdurend in haar bed dat voor de wijd-geopende tuindeuren stond, haar dikgezwollen beenen moeilijk, zwaardrukkend

onder het dun-luchtend dek. Zij zat rechtop in de kussens, haar handen los-rechtend langs haar lichaam, onbewegelijk-angstend de benauwde aanvallen wanneer ze zich bewoog, geduldig wachtend het heennevelen der uren tot hij t'huiskwam en naast haar bed kwam zitten waar hij den heelen avond bleef, zacht-drukkend haar klamme handen.

Nu, in het week-schemerend licht van de kamer, zag hij die avonden weer opstaan voor zijn oogen, een huilende-rijng van visioen waarin het korte ademen van de stervende duidelijke de herinnering van gebeurd zijn. Avonden van diep innige triestheid waarin zij zwegen, alleen voelend de aanraking van hun handen, uren van smartende stilte onder het langzaam duisterend licht van den zomernacht, een teer-fijn zwijgen van hun stemmen in den luwen schemer die luidloos in de kamer dichtte, ongemerkt hen scheidend uit het leven om hen heen.

Hoog over de tuinen stond de nacht, de zomernacht, blauw-geurend een zoele kalmte over de aarde, een toover-vredend maanlicht waarin verre geruchten dun-suisden, weemoedig en zacht.

En hij schoof dichtër naast haar zwijgend liggen, vaster drukkend haar zieke handen, zijn hoofd week-geleund tegen haar teer-ademende borst, angstig voor wat hij zag werkelijk in zijn peinzen, wetend dat 't niet lang meer kon duren dat hij zoo zou zitten maar dat hij alleen zou blijven voor het leege staren van haar plaats. Dan zacht-klagend in de fulpen stilte rond hun hoofd, hoorde hij haar klein-stemmend zuchten voor zich heen: bij me blijven, bij me blijven. En hij schoof dichtër tegen haar aan, inniger houdend haar koud-dunne handen, buigend zijn gezicht van haar heen dat ze niet mocht zien de tranen die luidloos neergleden uit zijn oogen.

Altijd nog had hij gehoopt dat ze niet zou weten hoe ziek ze was, hij had altijd gesproken tegen haar zeggen met beloften van beter worden, met leugens van gezond zijn en meeleven naast elkaar in een gelijk-innige geluks-kleuring van hun dagen.

Op een middag zat hij naast haar bed, ze was erg benauwd geweest, een aanval die haar rechtop had gestrakt in de kussens, vooroverhijgend met haar mond open en haar neusvleugels

angstig wijdend bij elken adem-trek. Toen de benauwdheid was bedaard had hij haar teruggesteund, zacht haar vragend dat zij zou gaan slapen. Ze had zijn hand gepakt en had hem geveleid haar wakker te roepen en hij had moeten beloven naast haar te blijven en haar te wekken omdat zij bang was heen te leven onbewust, zonder iemand die haar zou vasthouden en haar kon terugwakkeren uit haar doodslaap. Hij was naast haar bed gaan zitten en had zijn arm geschoven onder den hare, voorzichtig strijkend met zijn hand een droomende rythmus in haar moewe liggen.

Maar na dat uur had hij de herinnering niet meer kunnen heenduwen uit zijn denken van haar oogen, haar wijd-groote oogen, vochtig van benauwde angst met een snikkend-smeekende uitdrukking, wanhopig van eindeloos wee.

En langzaam was zij heengeleefd, elken dag minder voelend de krachten van haar moewe lichaam, beweegloos liggend lange uren met haar oogen dicht, kort-mompelend een vaag antwoord wanneer hij haar iets vroeg. Alleen zocht zij nog zijn hand die zij vastklemde in de hare, tijden

achtereen hem willend naast haar, week-klagend met een klein-huilende stem wanneer hij weg was: bij me blijven, bij me blijven.

Twee nachten al zat hij naast haar bed, wachtend op haar sterven, twee lange nachten waarin het hem leek of zijn vroeger leven was heengeschoven ver achter hem, twee nachten die eindeloos waren voor zijn herinneren, een onmetelijken tijd scheidend tusschen wat vroeger was en de laatste uren.

Naast hem steunde het reutelend ademen van de stervende gestadig heen in de schemering van de kamer, weeker telkens hijgend een diep zuchten uit haar half open mond.

En de uren vloeiden heen, onmerkbaar lossend het leven uit haar moewe lichaam, langzaam weeker fluisterend het eentonig geluid uit haar borst die vlakker bewoog, met lage welving.

En plotseling was 't stil, een lood-zware stilte die luid, helder opsloeg het regelmatig tikken van de klok, waartusschen het bolle bui-klagen van den wind huilde, geheimzinnig treurend een weemoedigen klank. Zij was dood.

Voortstarend in de warreling van zijn peinzen

bleef hij recht-op zitten, voelend dat zij er niet meer was, ongeloovig dat zij was heengegaan voor altijd, wachtend nog of zij mocht terug leven onder het zachte streelen van zijn hand die hij denkeloos voelde gaan langs de doode klamheid van haar zwijgen. En een wijde wanhoop sloeg op in zijn binnenste, een naamloos wee van moedeloozen angst voor zijn alleen zijn in den donkeren nacht, en neerbuigend zijn hoofd naast haar gezicht dat rustig, slapend achterover lag in het kussen, hilde hij zacht de woorden die zij zoo dikwijls had geklaagd: bij me blijven, bij me blijven.

De uren luidloosden heen, een wijde stilte zwendend door den nacht. Buiten begon een zachte schemer te weeken van de wolk-grauwe lucht een vagen licht-schijn zakkend over de moe-gewaaide aarde, een langzaam helderen van wit licht over de tuinen waarin de zwart-natte boomstammen recht-op strekten, onder het wiegend heen-en-weeren der kale takken. Langzaam dreef een kleurloos licht in de kamer, duidelijker rekkend de zuiver-witte breedheid van het bed, scherper lijnend de trekken van de doode. Zij was veranderd, de dik-

matte kleur van haar leven heengezacht tot een bleek-gelijke teerheid, de diepe voren naast haar mond weggewischt tot een smartlijdende rust. Alleen haar oogen waren gebleven, groote, wijdsnikkende oogen, dof-starend ver heen met dezelfde angstige smeeking, zwijgend en zonder licht.

Zacht liet hij haar hand los die hij voelde heenkillen tot een vreemde stijfheid. Hij schikte de dekens gelijk, voorzichtig tillend de armen die lang waren gestrekt langs het lichaam, week-spreidend het laken over het gezicht, een witte vormlooze vaging dekkend over de beweeglooze ligging van de doode.

Toen, opwakend uit de moewe drooming waarin hij de laatste uren had geleefd stapte hij weg van het bed, langzaam gaande met een strakke staring van zijn zien, moeielijk rechthoudend zijn lichaam dat hij diep voelde schokken van ingehouden smart.

TWEEDE HOOFDSTUK.

De begrafenis was afgelopen.

Zijn vrienden waren heengegaan en hadden hem alleen teruggelaten in de half-duistere kamer waarin de stilte luidloos en zacht begon neer te zweven over de meubelen die dood stonden in een uitgeleefde moeheid.

Hij bleef beweegloos zitten onder de matheid van zijn vagende gedachten waarin de afgeroesde dag zeurde, langzaam nieuwscherpend wat hem voorbij leek in jaren-lange wijking.

Geleidelijk voelde hij in zijn bewustzijn donkeren dat 't gedaan was, dat 't werkelijk was wat hij als een droom had vooruit gezien wanneer hij er aan dacht in de laatste dagen, dat nu 't eind was gekomen, ze was dood, dood. Hij had haar weggebracht heel ver van hem heen, ze was weg voor altijd.

Hij zag de uren weer die waren geneveld over zijn hoofd; de lange, kort-gebroken uren van den eindeloos-geduurden dag, de uren die hij had doorgezuwd in een moeielijke misting van zijn zien, waarin alleen de helder-kleurende geluiding trok van zijn eigen diepklagend stemmen, altijd dat eene zelfde: ze is dood, ze is dood.

En terug-herinnerend zag hij weer haar heengaan, 't oogenblik dat hij uit de deur trad in het plotseling-witte licht van de straat waar hij een woeling van menschen voelde rondom, 't strak-recht-oppe zitten in het wiegend rijtuig onder den onbegrepen stemklank van anderen naast hem; 't voort-lang-zamen door moeielijk geziene straten waar menschen haastten naast zijn traag bewegen; de vredende stilte van den buitenweg waar ze sneller gingen, ingehouden schokkend achter dat eene wat hij voor zich wist, dat eene dat hij niet kon denken in de groote droefheid van zijn ellende. Daarna het plotseling staan tusschen vreemden, 't loom voortstappen achter die groot-brede zwarteheid die voor hem uit schoof met een regelmatige op-en-neering, 't doffe loopen in het natte zand waarin hij voetstappen hoorde dempen, voor zich, achter zich, onder een suizend, halffluid fluisteren van stemmen. Een dood stilstaan met anderen om hem heen, waaruit hij gekende gezichten zag scherpen, plotseling heengedekt achter de donkerkluitende lichamen van opdringende mannen.

En op eens had hij 't gezien.

Op eens was 't gescherpt in zijn oogen dat zij

werd weggezakt in de vierkante zwarteheid van den grond; hij had 't knarsen gehoord van de touwen die haar neerhingen boven de grijze donkerte beneden en hij had zich even voorgebogen om haar te zien diep weggaan, liggend als den laatsten avond van haar dood zijn, haar klein-bleek hoofd voorover gesteund op haar borst, met de halfslappende oogen droomend heengeleefd zonder licht, zonder glanzend kleuren.

Toen ze weg was had hij opgekeken uit zijn staren, en had hij de verre wijking gezien van groen-leege grasvlakten, eindeloos heen naar een dampigen horizon waarboven de wolkwitte hemel strak hoogde, rustig van luidlooze onbewegelijkheid. En zonder denken had hij het drijven van een vogel gevolgd onder de egale wolken, die onduidelijk langzaamde tot een donkeren stip, verder en verder kleinend, spoorloos heen.

Opeens had hij weer gestaan tusschen het wachten der anderen en hij was weggestapt van het graf, alleen gaande een instinctmatigen gang tusschen hen die hij voelde loopen rondom, zwijgend in de matte doffing van hun stappen.

Daarna het terugrijden in een snel ratelen van

het rijtuig, waarin hij achteruit-leunend bleef zitten luisteren naar het zeurend refrein van zijn denken: ze is weg, ze is weg; 't weerkomen in zijn huis waarin hij onduidelijk voelde dat iets vreemds, iets ongewoons hing; 't luider zwatelen van stemmen rond zijn hoofd met vaag gehoorde woorden en de groote opdringende behoefte om alleen te zijn, heelemaal alleen in een wijde rust waarin hij kon uitvoelen de groote smart die telkens opschokte naar zijn keel en die hij wegdwong met moeilijk ingehouden snikken.

Zijn vrienden waren van hem weggegaan en hij was alleen gebleven in de duistere stilte van het vertrek waarin het schemerlicht traag door de laaggezakte gordijnen treurde.

Buiten grijsde de aflevende dag voort naar een vroegen avond, een stille wolking van zacht geluid zweevend naar zijn eenzaam zitten. Dichter begon de duisternis te lagen om hem heen, een enkel helder schijntje wittend licht streepde noch door de wijking van de gordijnranden, donker begon de nacht te staan, een diepe zwartheid dekkend door de kamer.

Toen, opstarend uit zijn gebogen zitten, keek hij rond in zijn alleen zijn, wonderend terug te leven

in de oud gekende omgeving, moeilijk zijn denken los dringend uit de rijng van beelden waarin hij al dien tijd was geweest. En een drangende behoefte om te weten dat 't alles was gebeurd, te weten dat zij er niet meer was, sneed door zijn hoofd, een wanhopige lust zijn voelen pijn te doen, te werkelijken de nieuw-gewaakte beroerdheid van zijn smart, te zoeken in de levenloosheid van zijn huis, haar dood zijn, haar weg zijn voor altijd.

En hij ging de kamer uit, voorzichtig loopend in de matsuizende dofheid die lood dreef op de gangen, een grijs-donkere stilte waarin zacht de geluiden zwegen, luidloos en zonder kleur.

De kamer waarin zij 't laatst was geweest. Nog hing een scherp-heldere geur van nieuw hout onder de lage zoldering, waartusschen week deinde de wolking van welkende bloemen en weglevend groen. Midden tusschen de meubelen, die tegen den muur waren heengeschoven, ruimde de groote leegte van den vloer onder de gaskroon, onfrisch belooopen van drukkende voetstappen. 't Was een vreemd vertrek voor zijne oogen, ongekend in de omgeving die hij terug zocht in zijn peinzen zooals hij haar de laatste dagen had gezien met de groote zwartheid in 't

midden, hoog boven den grond, waarin helder blank de witheid van haar hoofd opbleekte uit de diepe plooiën van het doodskleed.

Hier had hij haar 't laatst gezien; hier had hij 't laatst gevoeld haar lichaam steunend tegen zijn borst, haar arme, kleine lijf dat hij makkelijk gedragen had een laatste maal. Zelf had hij haar neergesleden in de kleine ruimte waarin zij zou voortslapen, voortslapen voor altijd. Hij had niet gewild dat anderen aan haar lichaam raakten. Zelf had hij haar opgenomen uit haar laatste neerliggen, hij had haar vastgehouden tegen zich aan, zijn neergebogen hoofd rustend op 't hare, zacht in zijn zwijgen sprekend de laatste vleierende woorden die hij voelde huilen in zijn keel. Voorzichtig had hij haar rechtgeschikt in haar liggen, voorzichtig strekkend haar armen langs haar zij en hij had gestreeld met zijn handen over haar mattend gezicht, over de zacht doffe oogen die half gesloten voortsliepen, rustig zonder glans. En hij had bloemen neergestrooid om haar heen, groote wit-geurende bloemen die zwaar vielen in de plooiën van haar doodskleed, tuilen van dunwolkende blankheid, die geurden rond haar stille

hoofd een neveling van lichtenden schijn. Hij had de kist gesloten, langzaam wegdekkend haar lichaam onder de breede hardheid van het hout, traagweifelend haar gezicht heen te donkeren voor altijd. En toen was ze weg.

Alleen een zwart-sombere massa was gebleven midden in 't vertrek, de diepe plooiën van 't zware dek dat neerhing op den grond hoogden zwijgend in de suizende stilte.

Maar zóó was ze hem bijgebleven den heelen dag, zóó had hij haar terug gezien toen hij liep achter haar heengaan, zoo had hij haar zien dalen in het duister vierkant van den grond, haar bleekmatte hoofd slapend rustig heen, met de blankomgazende witheid van teëre bloemen. Er was niets meer, niets, ze was weg voor altijd.

Alles in de kamer zou weer worden als vroeger, alles zou weer staan als voorheen onder 't zelfde licht, onveranderd door haar heen zijn. Een tijdlang bleef hij rondstaren in de leege stilte; zonder denken nam hij een halfverlepte bloem op, die onder een stoel was gegleden en streekte er mee langs zijn mond.

En hij ging weg, voorzichtig 't deurslot dicht

drukkend, angstig dat een geluid zou breken in de klamme rust van het vertrek.

Op zijn kamer was alles onveranderd. 't Was of hij nooit was weggeweest uit zijn huis, of er niets had geknakt in zijn bestaan, of de tijd was voortgegaan zonder wisseling, zonder kleur. Dagen achtereen was hij hier niet geweest, dagen achtereen had hij niet op zijn kamer gezeten. Zoolang ze was ziek geweest, was hij bij haar gebleven 's avonds, hij had geleefd in de slaapkamer de weinige daguren die hij bij haar kon zijn. Nu was 't uit, hij kon weer zitten in de oud-gekende omgeving waarin hij zoolang had geleefd voor hij getrouwd was, tusschen de meubelen, die hij al had langen tijd voor dat zij bij hem was gekomen en haar mooie blankheid gelicht had over zijn leven.

In den eersten tijd van hun getrouwd-zijn zat ze 's avonds bij hem, stil, rustig werkend onder 't innige licht dat boven de tafel helderde. Dan, telkens opstarend uit zijn boek kon hij tijden naar haar zien, terwijl zij, voorovergebogen boven haar werk, neuriede een zacht-zingend geluid.

Hier op zijn kamer hadden ze 't meest geleefd, hier waren ze altijd gebleven 's avonds, alleen, weg-

gescheiden uit den rondgang der menschen, gelukkig in de vredende stilte en het zachtsuizend licht. En avonden kwamen voor hem op uit de egaal-gekleurde herinnering van hun kalm leven, avonden mooi van intieme liefde, zilver-klankende uren in den zacht-zwevenden toon van hun bestaan.

Kerstavond. Dan werkte hij niet en ze bleven zitten voor het vuur, stil, ernstig pratend den voorbijen tijd met een dicht gevoel van leven naast elkâar, ver van vreemden. In die uren was 't hem of rond zijn hoofd een têer-zilver klanken rustigde van haar stem, een weving van eeuwig-blijvend geluk, dat zou kleuren door zijn dagen tot 't eind, een wijde vrede die nêerkalmde over hem heen een nooit-eindigende neveling van innig genot. In het late uur van den nacht ging hij met haar voor het venster staan en zij bleven droomen naar het statig zwijgen van den Kerstnacht, de ruim-vredende troost die nêergeheimde over de aarde een mystieke sprook van zegenend geluk.

Zoo had hij ze doorgeleefd, de weinige Kerst-avonden die hij met haar geweest was.

Hij herinnerde zich den laatsten, verleden jaar. Wêer hadden zij gezeten als vorige jaren, wêer

had hij geluisterd haar zilverend spreken rond zijn hoofd, maar 't was hem geweest of het klanken van haar stem doffer moeide, of haar handen weeker streelden langs de zijnen. En toen hij opkeek had hij gezien hoe luidloos de tranen gleden uit haar oogen, hoe zij moeilijk inhield achter haar voortzeggende lippen het snikken uit haar keel en hij had liggen huilen, met zijn gezicht nêergebogen in haar schoot, de groote ellende die hij haar voelde hebben, de diepe smart die hij zag groeven om haar mond.

Nu, in zijn alleen zitten, was 't hem of hij haar treurend klanken wêer hoorde, duidelijk als was zij nog naast hem, of hij nog voelde de lichte aanraking van haar hand. En hij probeerde weer te voelen als vroegere avonden; diep in zijn denken zocht hij de teere stemming terug die in hem getrild had; zacht, voor zich heen, sprak hij de klank van haar zeggen zooals hij die ver in zijn herinnering weer hoorde.

Maar die laatste avond stond scherp op, de laatste stemklank van haar navrante zeggen zooals die hem was bijgebleven van verleden jaar, telkens door zijn herinneren boorde dat smartend

geluid, die wanhopige snikking van haar woorden.

Nooit zouden ze weer komen die avonden, nooit zou hij weêr voelen die zanging van geluk door zijn dagen.

Langzaam stappend naar het venster leunde hij zijn hoofd tegen de koele hardheid van het glas, waarlangs week de regendruppels begonnen neêr te glijden uit de donkere lucht.

Buiten treurde de eenzame dag heen, een weemoedige verlatenheid klagend over den dood-liggenden grond. In een verwaarloosde groezeling van nat-bruine bladeren en neêrgewaaide takken, droefde de tuin, verlaten, kleurloos onder het wijkende licht van den wolk-grijzen hemel.

Daar ook waren voor hem uren weggelicht van mooi leven, uren waarin hij haar had gezien in de volheid van haar jonge kracht, uren waarin hij gevoeld had dat haar opjuichend bestaan zonde een hel-kleurende klank rondom haar bewegen.

Eén dag vooral, in 't begin van hun getrouwd zijn zag hij weer. Hij was thuis gekomen en de meid had hem gezegd dat zij in den tuin was. Hij was naar den tuin gegaan en hij had haar gezien in haar licht-roze ochtendjapon, haar verwarde

haren roezig-krullend op haar voorhoofd onder den witten stroochoed die met breede linten was losgeknoopt onder haar kin. Hij was even stil gebleven en zij had doorgewerkt, neuriënd onder het stage voortgaan van haar handen, die hij zag lichten boven het donkere aard, tusschen de teere takken der struiken, op het natte groen der zoden die zij voorzichtig vastdrukte op den grond. Toen zij hem zag was ze opgesprongen uit haar geknield liggen; hij was naar haar toegegaan en had haar gekust op haar frisch-riekende wangen waaraan een lentelucht kleefde, een mengeling van zonnende koelte en vochtend blad. Zij was lachend blijven staan, hoog boven hem op het donkere aardperk, haar handen die zwart waren van den doorgevoelden grond, terughoudend achter haar zijden, en neerinnigend haar oogen naar zijn wonderend staren had ze zich voorzichtig voorgebogen naar zijn gezicht en had hem teruggekust, even drukkend haar lippen op de zijne. Daarna had ze weer doorgewerkt, voortdurend pratend met een hooghelle stem die vroolijk zilverde boven den doffen grond en hij had haar nagekeken hoe zij den tuin vulde met de klankzangende licht-

heid van haar bewegen, een helder schijnsel kleurend boven het donker neerliggen van de zwarte perken.

Nooit had hij haar meer zóó gezien. De latere jaren van hun getrouwd zijn was ze te moeilijk geworden om zelf alles te doen. Dan vond hij haar staan naast de tuinlui, die voor haar werkten en 't was hem altijd geweest of hij een zachtsmartende trek zag verdrieten om haar mond, omdat ze te machteloos was weer te zijn als het eerste jaar van hun huwelijk, toen hij haar zoo mooi had gezien, met de roze-koel gewerkte kleur op haar wangen en den frisschen geur die wolke om haar blonde hoofd. En daarna had hij haar gevonden zittend in haar stoel, te moe om al den tijd te blijven staan, en ze vroeg hem of hij de tuinlui wilde vragen alles te doen zooals zij 't hem zeide omdat ze te ziek was om luid op te praten uit de doffe matheid, die ze voelde drukken op haar borst.

't Was hem of hij weêr haar helder-vroolijkend praten hoorde, of hij haar zag staan, dáár midden op het hoogende perk met haar roze kleed, kleurend in het licht. Maar opkijkend uit zijn staren zag hij den tuin leeg klankloos in de droo-

ming van den winter, levenloos zonder het bewegen van haar mooilichtende figuur zooals hij die eertijds gezien had.

Achter hem begon een grijze donkerte te dichtten, een weeke weening van zachten weemoed, die langzaam en zwijgend neerdreef in het loomstille vertrek. Hij stond terug van het venster; moe, in een denkellozen gang liep hij heen en weer, woelend in zijn hoofd de beelding van wat voorbij was.

't Leek hem onwaar al 't gebeurde, onwaar wat hij had geleefd die weinige dagen, onwaar de uren die gesomberd hadden door zijn bestaan. 't Kon niet zijn, 't was te grootgrijs in zijn leven, te mat en leeg alles wat voor hem dreigde in de eenzame duistering van zijn toekomst.

En hij ging weg van zijn kamer, zoekend in de moewe stilte van het huis de werkelijkking van wat hij angstigde in zijn peinzen.

In de slaapkamer was alles opgeruimd alsof zij er nooit had gelegen, alsof zij nooit geweest was tusschen de regelmaat der meubelen, bewegend een zacht leven in de doodheid van hun stilstand. Haar bed stond leeg, hoogend met de welving der

kussens aan 't hoofdeind, het pronkdek breedgespreid in gladde rechtheid.

Hij ging naast haar bed zitten, zooals hij zoo dikwijls had gedaan, achterover leunend op zijn elleboog, met zijn gezicht naar 't hoofdeinde alsof ze er nog lag, zooals ze er langen tijd was ziek geweest. En haar ziekte kwam voor hem op, de lange uren van haar stil liggen met zijn hand in de hare, de zachte avonden in den zomer die hij naast haar bleef, zwijgend onder de sombere floersing van zijn verdriet. Terug-luisterend in de vaging van zijn denken hoorde hij de gebroken stemklank weêr waarmeê ze zacht naar hem had gefluisterd 't pijnende van haar leed, 't kleine stemmetje waarmeê ze telkens lief vroeg, dat hij naast haar zou blijven. Langzaam was haar stem verminderd, zwakker luidend tusschen't hijgen van haar borst. 't Laatst stond scherp in zijn hooren de benauwde trekking van haar ademen vóór haar sterven, 't geleidelijk weeker worden van den ademtocht, dien hij had voelen heenzuchten over zijn hoofd.

Jaren waren er voorbijgegaan sinds hij zoo voor 't eerst aan haar bed had gezeten, lange jaren die heel ver leken in het waas van zijn herinnering,

toen zij herstellend was uit haar ziek zijn; dat ééne ziek zijn dat haar in haar jonge leven had geknakt tot onherroepelijk sterven.

Hij was bij haar gekomen om haar te zien, bleek-blond in de groote blankheid van haar meisjeskamer en had haar de bloemen, die hij had meegebracht, neergelegd in haar schoot. Hij had zijn hoofd op haar schouder geleund, en was blijven zitten met zijn hand in de hare, zwijgend luisterend 't groote geluk dat hij haar weer had uit den donkeren smarttijd van haar ziek zijn. Buiten was 't een hooge lentedag met zilveren zon en opzuchtende luwheid van wind, die zweefde door de dun-groen-bladerende boomtakken, meegeurend een zomer-belovende ademing van warmte en wijde lichtheid. En zacht had hij de tranen voelen vochten in zijn oogen, zij waren sneller en sneller gegleden langs zijn wangen om de groote ellende wanneer zij er niet meer mocht zijn, wanneer zij ooit mocht weggaan uit zijn leven.

Dikwijls later was hem die dag voor zijn oogen gekomen en was 't hem geweest of hij den bloemengeur weer rook. Maar dan sloeg 't plotseling in hem op dat zij nooit meer zou beter worden,

dat ze na korten tijd zou weg zijn uit zijn bestaan, dat hij nooit meer 't groote geluk zou voelen van dat eerste uur.

In de zacht fulpen duisternis van de kamer hoorde hij langzaam klagen de droeve werkelijkheid, dat ze weg was. Hier, waar hij zoo lange uren had geleefd in pijnende smart, waar zijn bestaan week aan week, dag aan dag, was heengesleten tot een wazige, kleurlooze grijsheid, hier voelde hij scherp schrijnen de groote wanhoop van haar dood zijn. En lichteloos klankend, huilde 't voor hem op, dat 't waar was, dat 't niet een mistige droom was geweest waarin hij geleefd had, dat hij 't zelf was, die had gezeten aan haar doodsbed, die geloopt had achter haar heengaan, die terug was in zijn eenzaam huis, alleen, zonder één mooie kleur in zijn bestaan.

Hij had haar weggebracht, buiten, en had haar alleen gelaten in de suizende stilte der eenzame velden, alleen in den donkeren, koelen grond waarin zij beweegloos lag, rechtuit met haar mat-doffe oogen slapend boven de bloemen, die hij op haar had neergestrooid.

De dag was eindelijk geweest, de groote, onaf-

zienbare dag, die kort geleden voorbij was en die hem leek ver te zijn in oneindige wijking. Nooit zou hij meer naast haar zitten, nooit meer haar vasthouden tegen zich aan, troostend een mooi-belovend spreken in de wanhoop van haar ziek zijn. En neerbuigend boven het bed, drukte hij zijn hoofd in de kussens waarop zij had gelegen, terugzoekend den geur van haar blonde haar dat hij zoo dikwijls had gekust met smartende teerheid.

Hij bleef liggen staren in den nacht, die weegloos stond om hem heen, een tastbaar-zuivere zwartheid, waaruit een zachte kalmte over hem neerrustte, luidloos en zonder kleur.

En hij dacht na over wat komen zou. Een grijze rij, zijn leven eenzaam, zonder licht, zonder mooie belofte in de eindelooze gelijkheid der uren, een slepende gewoontegang, kalm-berustend in alles wat gewoed had over zijn hoofd, een wezenloos, vreugdeloos bestaan, teruggenieuwd naar jaren geleden, alsof hij nooit was getrouwd geweest, alsof nooit een vrouw gelicht had in het kleurlooze van zijn dagen. En dan, heengesleten in de lange, altijd-gaande wisseling der uren, zou heel ver de weemoedig-weenende herinnering zijn van dezen

dag, een dof-pijnende schrijning, dat eens een groote smart gesomberd had op zijn leven.

En misschien zou er een dag komen, dat ook die herinnering zou weg zijn en dat een andere vrouw zou meeleven in zijn bestaan. Dan zou hij gaan tot 't einde in een opnieuwing van zijn vreugd, in een kleurende lichtheid van zijn tweede leven en zij zou alleen blijven, heenvergeten achter de grijze dekking der jaren, alleen, altijd sluimerend dien wijd-kalmen slaap, zooals hij haar had zien liggen den laatsten avond van haar leven. En niemand zou meer weten, dat zij eenmaal was geweest in den groot-wisselenden rondgang der menschen, ze zou weg zijn, weg voor altijd.

Hij bleef staren in de fulpen duisternis, die roerloos opstond over zijn neerliggen, en luidloos huilend de tranen, die vochtten in zijn oogen, sneller en sneller glijdend naar omlaag, zuchtte hij zacht de groote misère van zijn leven uit.

DERDE HOOFDSTUK.

Het was de eerste avond in zijn nieuwe huis.

.
. ,
.

Na haar dood was hij weggegaan uit de droefnablijvende herinnering van alles wat rondom hem was, angstig terug te zijn waar de klagende stemklank van haar laatste zeggen was gebleven, met een zenuwende vrees alleen te wonen in het huis, waarin hij haar voelde voortbestaan in de telkens opsmartende weerpeinzing van elk geluid, elke kleur.

Hij was heen-gehaast naar anderen, zoekend een wijd vergeten van alles wat gebeurd was, met een stil-gehoopte verwachting een leven nieuw te beginnen, dat heelemaal zou gescheiden zijn van alles wat gegaan was in de snelle werveling van weinige jaren.

Tijden had hij geleefd onder vreemden, lange weken waarin hij voortdurend het gevoel had, dat hij een zwerver was, zonder plaats om neer te zitten, alleen, meester van eigen doen en eigen willen.

De moewe roezing in zijn denken, de mat-duizelende zeuring van gedachten, waarin steeds door het pijnend huilen drong, dat zij dood was, heen voor altijd, was langzaam bedaard. Alléén voor zijn toekomst-staren was gebleven, dat hij alleen zou moeten gaan jaren en jaren lang, een eenzamen, luidloozen gang, zonder vreugde, zonder licht. In de lange daguren van zijn niets doen, in de wijd-stille uren van doorgewaakte nachten, probeerde hij zijn voelen te onverschilligen voor den tijd die komen moest, voor de herinnering der tijden, die geweest waren. In kalm ingehouden spreken, diep in zich zelf, zocht hij een dor-berekenend overdenken voor zich te zetten van wat hij loog, dat zijn leven moest zijn, met een wreed-kalm-peinzende rustigheid werkelijkend, wat hij waar wilde voelen in de opsnikking van zijn smart.

Maar dan, plotseling ineensbrekend van langgestriemde pijn, barstte hij uit in huilen, angstig zoekend een helpend woord, dat hem zou zachten de jachtende moeheid van zijn denken, de stikkende benauwdheid, die hoog kneep in zijn borst. En dagen na dagen loomden heen, onverschillig

na elkaar, moe-fluisterend zijn denken met het steeds weer-droevend zeuren in zijn hoofd, dat zij dood was, dood, dood.

Ongemerkt begon zijn bestaan meer en meer van hem te vreemden, door de doellooze leegte der uren waarin hij voortleefde. En de behoefte was in hem gedrongen terug te zijn in de roezing van zijn werk, weer te gaan zooals voorheen in een rustelooze jachting der uren, steeds door, zonder tijd om te denken aan andere dingen, dan alleen wat hij doen moest in den drang van zijn bezigheid.

Toen was hij weergekomen in de stad, terug in de oud-gekende straten, terug in de langgeweten omgeving van menschen en kleuren rondom zijn gaan en was weer begonnen zijn werk te doen, opzettend zijn willen tegen het telkens neerslappend vervelen, dat het doelloos was wat hij deed voor de grijs-dreigende toekomst van zijn bestaan.

Hij was weer op zijn oude kamers gaan wonen, waar hij de jaren vóór zijn trouwen was geweest.

In de langgekende kleuring van zijn vroegere omgeving, was het hem soms of er geen jaren

waren geneveld tusschen zijn alleen zijn van vroeger en de teruggekomen eenzaamheid van nu. Hij had zijn kamer ingericht als toen hij er voor het eerst was, onwillekeurig weervoelend in zijn handen het heengedekte reiken van eertijds, onbewust bewegend zijn lichaam in een van zelf weergekend gaan, wonderend soms wanneer het tot zijn denken drong, dat de lang-gewende gewoonten waren vast gebleven in zijn binnenste, onveranderd door alles wat hij in de voorbije jaren geleefd had. En het leek hem onwaar wat hij geleefd had, onwaar alles wat hij nu leefde, onwaar alles wat de dagen somberden over hem heen. Het leek hem of zijn alleen-zijn tijdelijk was, of zij zou weerkomen naast hem, of er weer een dag zou lichten waarin hij haar zou vinden en zij hem zou meenemen zooals vroeger, of hij weer met haar zou gaan in een mooie omhelsing van geluk.

Weken gingen, vaag, langzaam, grijs. Weken van roezige moewheid in zijn hoofd, weken egaal van lusteloosheid, weken zonder herinnering, een doffe, droeve droom.

Langzamerhand schommelde zijn doen gelijk.

Hij begon weer te leven als vóór zijn trouwen, regelmatig, eentonig, elken dag hetzelfde.

Hij ging 's morgens het huis uit, werkte den geheelen dag strak door om niet de werkelijkheid van zijn leven te voelen, hij kwam 's avonds weer t'huis en bleef op zijn kamer, waar hij probeerde te werken om zijn gedachten heen te dringen uit de vloeiing van zacht-snikkende herinnering, die luidloos neerweende in de weekomzwijgende dekking van het licht. Maar telkens schrok een geluid, een klank die van verre opluidde van de straat, een geur die plotseling schoof door de egale kleuring der uren, een onverwacht opstaren van woorden uit zijn boek, hem uit zijn moedwillig weg-zijn en hij bleef beweegloos zitten peinzen naar den voorbijen tijd, de vier jaren, die voor hem waren als een zacht-stille droom, een vaag-geziene lichting van onwaar leven.

In de langzame gelijkschommeling van zijn dagen, was het verlangen hooggelicht, weer te leven in de voeling van veiligheid van een eigen huis, gescheiden uit de onverschilligheid van menschen, alléén in den weggevreemden gang van jaren-gewende gewoonten. En hij was verhuisd, terug-

latend in zijn oude kamers den telkens weerpijnenden weemoed der opdroomende herinnering, zoekend in een nieuwe omgeving een ander leven, om al wat geweest was heen te dekken achter de duistere scheiding, die hij wilde sluiten tusschen vroeger en nu.

Het waren moeilijke dagen geweest die hij had doorgehaast.

In de groote rommeling der verhuizing had hij telkens dingen terug ontmoet van jaren ver, dingen uit vroeger tijd, van vóór zijn trouwen, die hij vergeten had in de nieuwe kleuring van zijn getrouwd zijn. Hij had dingen weergezien, terugweenend in zijn binnenste de eerste jaren van zijn huwelijk, kleine langvergeten voorwerpen, bruikeloos weggezet in de duistere eenzaamheid van een kast, nu weer plotseling opvreemdend met oude bekendheid in het onverschillige licht van de nieuwe woning, een rommeling van door-een-gezette voorwerpen, beeldend de snel-heengevreugde volging van zijn trouwjaren, waaruit telkens een nieuwe pijn naar zijn staren smartte, weer en weer opzettend voor zijn zien de scherp-beeldende uren van alles wat geweest was.

Langzamerhand was alles gerustigd achter de meer en meer regelende ruiming. Hij had de kamers zien worden met een nieuw-ontwend uitzicht, waarin de lang gekende meubelen waren, zwijgstarend met hun geheim-wetende vastheid. En eindelijk stond het huis in de stil-intieme wachting, beweegloos droomend onder het wisselend licht, dat zacht neerschemerde over de roerlooze vierkants der vertrekken.

Het was de eerste avond in zijn nieuwe huis! Hoog in een wijde zwijging stond de nacht, even telkens deinend in bijna onmerkbaar geluiden door het weggedofde straatleven buiten. Een weekdrijvende weving van zachte, suizende stilte, dieptintend onder het beweeglooze lamplicht, waarin de uren deelden, voortvagend door den telkens dof-kortenden klokslag.

Hij had zijn boeken klaar gelegd en had geprobeerd te werken, angstig voor het peinzen, dat hij voelde opklagen in de wijde stilte rondom zijn alleen-zijn. Maar willoos had hij zijn boek voortgeschoven uit zijn zien en machteloos om zijn denken te dwingen naar de letters, die voor

zijn oogen duisterden, was hij blijven zitten luisteren naar den weeken weemoed, dien hij hooger en hooger hoorde droeven in zijn binnenste.

Achter hem, duister geschoven in de wijde sombering van dof-dompend leed, nevelde zijn jeugd, een lange, mat-lichtlooze rijning van egale dagen, waarin hier en daar een kleine helderheid kleurde. Een onduidelijke, weggewischte tijd, zonder jaren, zonder herinnering van dagen, een schemerend navoelen van zijn stemmingen, waarin maar weinige uren waren die zonnend uitstonden buiten de grijsheid van zijn voelen. De jaren waren over hem heengegaan, een smartrijende leêgte van zijn ziel, waarin dieper en dieper de behoefte opwaakte naar iemand, die hij kon liefhebben, een onduidelijk omljnd verlangen naar iets heel mooi's, dat zijn eenzaam bestaan zou lichten met teer-helderende kleur, iets dat de vage leegte zou vullen, die diep in zijn binnenste hilde en die hem dagen na dagen liet wachten op het ongewetene, dat eens zou komen, dat zijn leven zou troosten met een altijd-blijvende steuning van zacht geluk. En ver in de groot-wording van zijn man-zijn, peinsde hij naar de liefde van een vrouw,

die naast hem zou blijven, altijd en altijd. Maar de dagen weken over hem heen, wisselend een vlammend-groote verwachting tegen de dof-zware matheid, moeilijk drukkend van onvoldaan gevoel. Het was hem geweest of hij langzaam ineensleet in het wachten op dat hooglichte moment in zijn leven, het uur dat zijn bestaan zou mooi-helderen voor altijd. Langzaam was een laffe moedeloosheid in hem geslapt, een wanhopige behoefte uit te schreien als een kind en zacht de hopelooze smart heen te snikken, nooit te zullen weervoelen in een vrouw, wat diep in hem woelde met pijnend verlangen.

Moeilijk beeldend van schemerend ver zijn, vaagden de korte liefden, die hij in dien tijd had gehad, voor zijn herinnering; vrouwen, die hij op straat ontmoette en met wie hij voor s'avonds een afspraakje maakte, met wie hij ging terwijl hij zijn voelen dwong in haar te vinden het ideale van zijn willen. Maar meestal liet hij ze na een paar avonden, moe-gedachteloosd door haar banale zijn, droef-gestild door het niet vinden van zijn verwachting.

Hij herinnerde zich de eenige passie, die hij in

dien tijd had gevoeld, een passie die nog maanden later door zijn peinzen speet, nalatend in zijn voelen een zacht-teeren weemoed van iets liefs, dat nooit zou weerkomen.

Op een avond was hij met zijn vrienden uitgeweest, dwalend door de nachtstad met geheimend leven, dat stil-onbekend opwaakte uit de jachtende woeling van den dag, een nieuw, anders opstaan uit de gewoon-stille loomheid der achterbuurten, met vreemd-klankende geluiden, die roezig wolkten naar den strakken hemel, waartegen wijd-zwijgend de sterren lichtten een troost-kalmende rust. Zij hadden gedwaald van de eene gelegenheid naar de andere, overal blijvend een korten tijd in de walmende ruisching der stemmen, waartusschen even het zingen van een vrouw trok, mat van lusteloos slepen een eentoonig bestaan.

Zij waren een cafétje binnengegaan, waar zij bediend werden door vrouwen. 't Was er stil, zij waren de eenige tusschen de sombering der tafels; 't was al laat. Hij had een langen tijd zitten praten met een van de meisjes, een zachtblond kind, gewoon, stilsprekend het zingend klanken van haar vreemde taal, ernstig starend voor zich heen het

diep-peinzend blauw van haar groote oogen. En 't was geweest of plotseling een wijde rust neerkalmde in zijn voelen, een groot-troostende weemoed van vreemd-fluisterend geluk, een droomdenken of hij ver was heengescheiden uit alles rondom hem, in de altijd-blijvende liefde van dit uur, licht-ziende haar wezen naast zich, een goudzangende zweving van eindeloos mooi. Hij was opgeschrokken toen zijn vrienden hem riepen, wakkerend naar de sombere melancholie waarin hij plotseling terug was. Hij was naar huis gegaan, langzaam stappend in de nachtstille der straten, meepeinzend de mooie illusie waarin hij had gedroomd, voortdurend ziende haar blond-blanke verschijning tegen de zwarte hardheid van haar mattend bestaan. En hij had loopen snikken onder de hoog-rustige lichting van het maanlicht, ruwvoelend het leven, medelijdend zijn romantiek, die telkens en telkens hard-pijnde tegen de werkelijkheid, zijn groot verlangen alles mooi te willen om hem heen.

Na dien avond was hij geregeld teruggekomen. Hij ging vroeg, wanneer er nog niemand was en hij bleef met haar zitten praten, uren aaneen, rustig

in het café, tot er anderen kwamen en zij meêmoest in het helpen, opdwingend haar stemming tot dardtelende vroolijkheid. Dan ging hij terug naar zijn kamer, langzaam stappend als den eersten avond en altijd kwam dat eerste gevoel weer in hem omhoog, 't groot-snikkend verdriet over haar bestaan in de ruwe gewoonheid rondom haar, een wijd medelijden met haar leven, dat hij naast zich wilde in een altijd-durende innige vloeijing van mooi geluk, ziende een teere dankbaarheid in haar wijde, diep-blauwe oogen. Nooit was zijn verlangen verder geweest dan naar die stille uren, die hij naast haar zat, haar hand vasthoudend, uren die hem troostten voor de leegheid van zijn dag, uren waarnaar hij verlangde van dat hij van haar was heengegaan. Hij wist haar leven, hij wist alles wat rondwilde in haar omgeving nadat hij van haar weg ging, maar 't was of 't mooi-willen van zijn illuzie alles heendekte achter de helderheid van zijn droomen en of zij bleef, hoog-staande onder het goud-reine aureool van haar dicht-blond haar, dat donker schaduwde een ernstig zwijgen over haar bleek voorhoofd.

Zij was naar haar land teruggegaan, plotseling

zeggend haar vertrekken in de gelijke tevredenheid van zijn leven.

Hij had haar weggebracht, een dof-zwijgend afscheid in het roezig woelen van klanken onder de stationskap. Hij had niets meer gezegd zoolang hij met haar was geweest. En toen de trein weg was, had hij langen tijd gestaan in de wijde leegte van het station, denkeloos, zonder weten, alleen met een moe-leeg voelen in zijn hoofd, dat alles uit was.

Daarna was een lange tijd gesomberd, waarin hij dacht, dat nooit meer eenig licht kon helderen in zijn leven. Langzamerhand was de duidelijke herinnering van haar figuur heengewischt in de wisseling van zijn dagen en alleen het napijnen van die liefde was gebleven, een vaag, melancholiek terugverlangen naar die stemming, naar den geur van die uren. En andere vrouwen hadden gebeeld in zijn denken, een veranderende rij van even opkomende kleuren in zijn eenzaam bestaan, nu eens sneller, dan eens langzamer blijvend in dezelfde grijsheid van zijn dagen, waarin zij een korte lichtheid schenen. Maar telkens kwam 't zelfde verlangen weer terug, altijd

weer dringend in zijn diepe binnenste een onverklaarbaren weemoed, de behoefte naar een teerlichtende weving van zachten klank rond zijn bestaan, naar een ontastbare vreugde stil, diep-ernstig in het voortgaan van zijn dagen.

Nu, na al die jaren, woelde de herinnering weer omhoog, duidelijker scherpender de uren vóór zijn trouwen, alsof er geen tijd was heen-geleefd tusschen die jaren en nu.

Er waren avonden geweest, die hij uitging alleen, zacht-stappend door de volle straten, dwalend langs donker-stille grachten uren achtereen, zonder doel, zonder weten van tijd, wachtend op iets dat komen kon, een ontmoeting die hem zou geven wat hij verlangde in de romantische vermoëning van zijn gedachten. Warme, benauwde avonden die hij liep, met een vaag vóórweten dat hij moest gaan langs de leeg-duistere grachten, waar de zwarte schaduw der boomen een evenlijkende buiten-stemming neer-rustigde op den grond. Dan droomde hij langzaam voort onder de koele donkerte langs het water, telkens opschrikkend uit zijn peinzen wanneer hij in de verte de vage figuring van iemand zag, met de stille verwach-

ting, dat zij 't zou zijn naar wie hij verlangde. Maar wanneer de stappen langs hem waren gegaan, vreemd, onverschillig voor zijn alleen zijn, dan was 't hem of hij zijn schouders voelde buigen onder een drukkende zwaarte van troosteloosheid en hij liep door, nieuw-kalmend zijn verlangen met de vage belofte, dat 't nog komen kon, verder, in de onbekendheid van den nacht.

Er waren avonden geweest die hij stil naar huis sloop, schamend voor de uren die hij had doorgeleefd, met een angstig gevoel van wroeging voor wat hij voelde rouwen in zijn denken. Dan, wanneer hij op zijn kamer zat, ver uit de droomlijkende schemering van de voorbije uren, dwong de behoefte naar de liefde van een vrouw hooger in hem op en 't was hem op die oogenblikken of haar liefde hooger, heiliger zou lichten op zijn leven.

De dagen die daarna volgden, leefde hij door in een egaal-weemoedige stemming, zonder verlangen, zonder jachting naar iets anders, in de mat-smartende berusting van zijn lot. Maar daarna volgde weer een terugslag van loome lusteloosheid of een heftig behoeften naar wisseling in

de leegte van zijn dagen. En hij had liaisons van een paar dagen, van een paar avonden, verhoudingen waarvoor hij zich schaamde voor zich zelf. Dan liep hij langs stille, donkere wegen om niet te worden gezien, onvoldaan van verveeling, naast vrouwen die banaal, gewoon antwoorden op wat zijn illusie vroeg en van wie hij heenging zonder herinnering, zonder berouw dat 't uit was, met een heftiger verlangen naar iets heel teers, iets heel liefs, dat hem zou ophouden in den matten gang van zijn vreugdeloos leven.

Op een avond was hij langs het cafétje gegaan waar zijn passie had gekleurd, met een vreemd vermoeden, dat daar misschien een nieuwe helderheid kon weerkomen in de somber-grijze slapping van zijn leven. Jaren was hij er niet geweest! De buurt was veranderd, bijna onkenbaar geworden van licht en kleuren-hardheid; een scherpe schroeijing van witte helderheid stond vast neer op de straatsteen. En door de witte schering van ruw-wakker-zijn, galmde met vage klank-vloeiingen van stem het zingen uit de tjingeltjangles naar buiten, telkens hooger rauwend bij 't open stooten van de deur, dat een valsch ros

schijnsel even neer-kleurde in het zuivere licht. 't Was een andere straat geworden, een ander leven dan vroeger dat daar voortnachtte. Een enkel duister, stil pleintje herinnerde aan jaren geleden, onveranderd gebleven in de woeling van rusteloos geluiden rondom. Geheimend duisterden de huizengevels omhoog, een ongekend leven bergend achter de doode donkerheid der vensters.

Hij was het cafétje binnen gegaan, met een weeke trilling in zijn borst, een vage terug-voeling van zijn vroeger komen, gedachteloos de deur openstootend met een oud-herinnerende handbeweging. 't Was er vol, met zoemend gezwatel van stemmen, door den grijs-wolkenden tabakswalm die onder het rosse gaslicht dreef. Er was niets veranderd. Dezelfde gaskroontjes van moeilijk-flikkerend licht, hetzelfde kleine buffetje met dezelfde rieten stoeltjes er voor, en achterin dezelfde geheimende open-deur-donkerte, waarin telkens een van de vrouwen verdween. Hij keek terug naar zijn oude plaats, de breede bank waarop hij zoo dikwijls had gezeten. Zij stond waar zij altijd had gestaan, half-geschaduwd door een uit-hoekend beschot.

Een van de vrouwen zat er met een heer, rustig-intiem pratend buiten het ruischen van stemmen om hen heen. En plotseling had hij zichzelf weer gezien, alsof er geen jaren waren heengeneveld. Hij had een tijdlang zitten droomen in een hoek, starend naar die twee, die waren zooals hij was geweest. En de sensaties van vroeger waren geslopen door zijn voelen, de stemming van zijn kort-geduurde passie; hij had de uren voor zich gezien, de stil-intieme uren die hij had zitten praten met haar in het leege lokaal, zonder ander geluid dan nu en dan een kort zeggen van de Madam achter het buffet, de vage vriendschap van de andere vrouwen die even bij ze kwamen zitten, meepratend een korte poos en ze dan weer alleen lieten, het vreemd-roezig geluid van stemmen buiten, die gingen langs de zwijgende vensters. En pijnlijk had het getreurd in zijn hoofd dat 't alles uit was, vergeten als een nooit-gewerkelijkt sprookje in de gelijke eenvormigheid van zijn leven. Hij was een tijdlang gebleven met een wijd gevoel van eenzaamheid tusschen al die menschen daar en duidelijker dan ooit, had hij door zijn bewustzijn

hooren waarschuwen dat hij oud was geworden, dat een ander geslacht deed wat hij vroeger had gedaan, dat een groot brok van zijn bestaan was afgeleefd.

Zoo was zijn leven gegaan. Het was hem geweest of hij voortdurend liep onder een vaag deinen van onduidelijk leed, of er iets onzegbaars droefde door zijn bestaan dat hem liet voortslappen dag na dag, iets dat steeds wijder wegschoof het mooie dat hij gewacht had. Langzaam voelde hij zijn inwendig denken veranderen, hij voelde dat hij meer en meer heenbitterde in een cynieke wrangheid voor alles wat hij mooi had gepeinsd in vroeger tijd, of hij onmerkbaar wegdrabde in een moewe onverschilligheid.

En toen had hij zijn vrouw ontmoet, een kind nog in de fijn-teere tengerling van haar lichaam.

Lang vóór zijn trouwen had hij haar gekend, zij was naast hem groot-gegroeid, onbewust den mooi-zachten invloed dien zij liefde in zijn voelen. Nooit had hij anders aan haar gedacht dan aan een teer-goede vriendin, die telkens weerkwam in zijn dagen, wanneer hij ging onder de somberneigende, dof-drukkende zwaarte van zijn moeilijke

natuur, een kalm-troostende goedheid die zijn donkere uren weghelderde, geduldig luisterend het vage verdriet dat klaagde door de onvoldane leegte van zijn gemoed.

Zij was met hem gebleven, plotseling goudend de duistere visioening van zijn bestaan, zonnend haar wijd-voelende offering naar zijn hulpeloos behoeven van een mooi-illusieënde ziening der toekomst. En een ruime, goed-groeiende voeling was in hem gekalmd door haar meezijn, een hoog-schoone ziening van het leven, gaande in een staåge steuning van haar liefde, die hij meer en meer hoorde klanken in zijn binnenste een weerguldende zang van dankbaar geluk.

Het was of een glanzende lichtschijn geschenen was over zijn dagen, een wijd-kleurende helderheid van mooi-ruimend geluid, een hoog-zangende belofte van wijd-teederende genegenheid. En hij had geleefd in een zacht-lieve omzweving van innig gevoel, een goud-webbende wolking van hoog geluid, waarin haar zeggen telkens klankte een zilver-zangende diepte van ernstig-vaste liefde.

Toen, plotseling was de weemoed van haar ziek-zijn gebroken in de teere wolking van geluk,

langzaam schemer-duisterend zijn zonnende visioening van het bestaan. En langzaam, gestadig donkerder was zijn leven gegaan, somber opzettend het eind, haar heengaan uit zijn dagen.

Kort helderend na elkaar, braken buiten de klokketonen zacht-dempend door den nacht, plotseling hem wakkerend uit zijn peinzen. En opziende naar de vreemde bekendheid der kamer rondom zijn zitten, zag hij de werkelijkheid weer die een tijdlang was heen geweest.

Het was de eerste avond in zijne nieuwe huis, de eerste avond van een lange, eindelooze rij, voort-schemerend naar een grijs-matte, leege toekomst.

Zoo zouden ze gaan, een na een, egaal-kleurend in de lichtlooze eenzaming der uren, een telkens weerdroevend herinneren van wat eenmaal geweest was. Het groote, mooie deel van zijn leven was gegaan, weg achter den somberenden opstand van het groote leed dat door de dagen had geduisterd. En hij zag zijn verder leven voor zich in denzelfden moe-leegen gang van de jaren vóór haar mee-zijn, zwart-scherp lijnend tegen den kleur-goudenden tijd dien zij met hem was

geweest, zonder de vaag-wachtende wisseling die hij eertijds droomde en die gehelderd was door haar komst. Hij was dezelfde teruggeworden als vóór dien tijd, alleen ouder geknakt door het plotseling ingeknauwd leed, moe-geslagen door de droefheid van haar ziekte die langzaam, gestadig in hem was vast-gesleten. Hij was dezelfde teruggeworden als jaren geleden, alleen moe-er ziende de toekomst als vóór zij bij hem was, in zijn weten van het geheim-dreigend leed dat over het leven duisterde, vreezend ooit weer een teederheid te zullen zien weven door zijn alleen-zijn, waar eens al de dood gedoofd had in de lichtheid der dagen. Hij zou alleen blijven, eenzaam voortgaande den lusteloozen gang van zijn leven, zonder illusie, zonder doel, moe-wachtend het troostend eind van zijn dagen, opluchtend ziende zijn laatste uur, zijn laatste neerliggen tusschen de onverschillige koelheid van vreemden rond zijn sterven, zacht-schreiend het laatste leed, alleen te moeten heenleven, zonder den troosten-den druk van haar hand in de mat-klamme benauwing van zijn dood-gaan.

Moeilijk oprekkend van ingezwaarde matheid

stond hij op, luisterend de late stilte die door de kamer suisde. Hij schoof de gordijnen van het venster weg, denkeloos starend in den nacht, waar de boomen beweegloos donkerden boven het loom-voortzwartende water.

Ver aan de overzij stonden de huizen, vast neergeblokt met de blinde vierkanting der starende vensters, een log-rustende onverschilligheid, vreemd, onbekend donkerend tegen de waking waarin hij stond. Roerloos, veelwetend-stil stond de nacht, een fluweel-weeke nacht, waarin hoog boven de aarde de sterren zacht-helder stipten, eeuwig-geheimend tegen de vast-blauwe lucht. Het was hem of hij alleen was op de aarde, wijd-alleen in een ruim-omdroevende eenzaamheid, waarin hij zou moeten voortleven, langzaam gaande een eentonigen, onverschilligen gang, kleurloos, zonder licht in de ongeweten wijking der toekomst.

En hij bleef peinzen in den nacht, den zwijgend voort-duisterenden nacht, den eersten droefklagenden nacht in zijn nieuwe huis.

VIERDE HOOFDSTUK.

Op een avond ging hij naar een Wagneruitvoering, naar de *Götterdämmerung*.

Al den tijd, na haar sterven, had hij niet durven gaan, vrezend voor de schrijning van herinneren, wanneer hij zou terugzijn in de hoogstemmende illusie van klanken die hij altijd naast haar geluisterd had. Maar op eens durfde hij, voortgestuwd door zijn verlangen een tijdlang weg te zijn uit de kleurlooze gewooneheid van zijn dagen, met een groot-drangende behoefte naar een mooie beelding, die zou breken in de doffe werkelijkheid van zijn voelen. Schuw voor zijn alleen blijven tusschen de vreemde menschen, vroeg hij een vriendinnetje om mee te gaan, een jong meisje dat hij van haar kindsheid had gekend en dat hij had zien groot-groeien tot den leeftijd waarop hij zijn vrouw het eerst had liefgehad.

In zijn plotseling weg-zijn uit de klamme kamerust waarin hij al de voorbije avonden geleefd had, was 't hem of alles wat hij rondom zich zag een onwaar bestaan vreemde, waarin hij

zelf bewoog als de dubbele ikheid van iemand die hij anders kende. In een vaag-bewustend dragen van zijn lichaam, voelde hij alles als een ver-herinnerenden droom, zijn neerzitten in de hellichte zaal op zijn langgeweten plaats, de menschen rondom, oudgekend alsof er geen maanden waren weg-gezwegen na zijn laatste zijn tusschen hen, dezelfde zwateling van stemmen, dezelfde werveling van kleuren die hij vroeger ook had gezien, het plotseling neêrzachten der donkerte, waarin teêr, van heel ver uit de diepe zaalschemering, de muziek begon op te lijnen, rag-dunnend een gulden drading van geluid, web-bend een tastloozen kleurenschijn door de ruimte.

Terwijl hij achterover, met zijn oogen dicht, tegen het houten beschot leunde, liet hij zich willoos terugleven naar de avonden die hij er met zijn vrouw was geweest, luisterend in de klanking der muziek de mooie uren die hij naast haar had doorgevoeld.

Hij herinnerde zich den laatsten keer dat hij de Götterdämmerung had gehoord, den laatsten avond dien hij samen met haar hier had gezeten.

Zij was maanden ziek geweest, lange, duister-

durende wintermaanden, waarin zij had gelegen onder het matklagende winter-licht dat van den grijswolkenden hemel treurde, eindelooze, egaalrijende weken, 't zelfde één na één, met de regelmatigte deeling der Zondagen die hij den heelen dag naast haar bed zat, zacht-pratend een troostend opbeuren in de geduldige machteloosheid waarin zij stilde.

Toen de lente opzonde uit de grauw-dekkende looming van den wintertijd, was zij langzaam gekrachtigd uit haar neêrliggen, bewegend in de schijn-beterschap waarin zij zich voelde nieuwleven, met een gelukkig-belovende verwachting dat haar dagen weêr zouden vreden als vóór dien tijd.

Op een avond waren zij naar de Götterdämmerung gegaan. In de duistere innigheid van de zaal, waarin zij naast elkaâr zaten, heen-gescheiden buiten de menschen rondom, had hij zijn hand geschoven in de hare, haar vasthoudend met een stil-dankbaar streelen van zijn vingers en had haar teruggeleund tegen zich aan, beweegloos blijvend onder de ruiming van klanken, die over hem welfde een gouden wazing van zacht-smar-

tend geluk. Het was hun laatste samenzijn geweest van de lang-na-herinnerende reeks Wagner-avonden, de hoog-helder-goudende uren in de rustig-vredende egaalheid van hun samenleven, zijn laatste visioening van een wijd gelukkig bestaan.

En andere Wagneravonden droomden omhoog, avonden die hem altijd waren bijgebleven, lang ze naluisterend door de webbende vaging van klanken in zijn hoofd, waarin altijd háár meêzijn opzong, zooals zij naast hem was geweest met het teêre drukvoelen van haar hand in de zijne.

Hij loomde zijn oogen open naar het week-kleurende tooneel, waaruit het zanglicht naar hem heen droeg, opgestuwd door de breed-golvende klaging van het orchest. En 't leek hem of de laatste Götterdämmerung weêr terug was.

Daar was Grane, met haar lief-groot-oogend hoofd, oorspitsend naar de onzichtbaar opzwevende muziek; Brünnhilde, zangend met wijd-gebaren de gouden stuwing van haar zeggen; de lang-gekende klanken met de heen-en-weêr golving van geluid, met het snikkend inbreken der motieven; de diep-geele weekheid van de violoncel, breed-lijnend een pijn-huilend klagen door het weven der muziek,

heenlossend in een onder-dragende somber-kleuring van droef geweest.

En naast hem, onduidelijk figurend in de schemerdekken de duisternis, zag hij háár, wegvoelend zijn vriendinnetje dat met hem was, haar blonde haarwring overtintend in de teêre bleekheid van haar wangen, haar luisterzitten, even vooruitbuigend naar de duistere ruimte voor haar. En onbewust strekte hij zijn hand uit, wachtend het zacht-drukkend voelen van de hare.

Maar wakkerend naar de werkelijkheid, voelde hij langzaam een vast-kroppende smart hoog-broeken naar zijn keel, een wijd-benauwende drukking angstend in zijn borst en langzaam, luidloos glijdend langs zijn wangen, braken de tranen in zijn oogen, vocht-schemerend de lichtende figuren op het tooneel, zijn lichaam schokkend van ingehouden snikken.

Breed neêr-rustend, kalmde een teêre moewheid in hem, heenpeinzend uit de omgeving waarin hij zat, onbewust voelend de klaging der muziek die zijn denken terug-vaagde naar de herinnering van vroeger. En voor zijn lijnloos zien, helderden de beelden der dagen nadat zij het laatst met hem

was hier geweest, haar weêr ziek neêrliggen onder de zonnende warmte der zomerdagen, haar moê-ademend heengaan uit het leven, de laatste uren die zij bij hem was geweest in de beweeglooze zwijging van haar dood zijn. En opschrikkend uit zijn peinzen, zag hij haar neêrliggen weêr, dààr, vòòr hem, scherp, duidelijk beeldend in heldere lichtheid, hoog boven de kleuring aan het einde van de zaal, zweef-gedragen boven de donkere ruimte op de gouden welving der muziek, een stil-blank visioen, met de witte omvolking der bloemen rond haar mat-bleek hoofd, haar oogen rustig voortslappend, met de lange wimpers schaduwend over haar wangen.

Toen in de pauze het licht plotseling neersloeg in de zaal, verdween die verbeelding, hem terugwakkerend uit de werkelijkheids-illusie waarin hij zat, vreemdend voor zijn oogen, de kille, harde ruime volte van de wijde diepte voor hem.

Hij ging met zijn vriendinnetje wandelen in de schemer-koele straten, wachtend tot de pauze voorbij was. In de stilte van hun gaan sprak hij niet, angstig dat hij zou uitbreken in een klagend snikken, herinnerend het loopen met hààr in de

zwijg-intieme inniging van hun voelen buiten de roezende beweging der menschen, die even in het weggaan rondom ze was geweest.

En langzaam, in de weerzachtende duisterheid van de zaal blankte zijn visioen weer omhoog, beweegloos dragend boven de wijd-golvende heenen-weering van de muziek, die voller, breeder begon te dreigen de wanhopige onvermijdelijkheid van het einde, somber-donkerend de klaagtonen van den dood boven de gouden kleuring van even ophelderend leven. Toen, zachtjes, lijnloos heenlossend in de spreidende vaging van den vlammen-gloed, wischte zijn visioen ineen, een angst-be-nauwende scheiding treurend uit het droom-leven waarin hij was geweest.

Terwijl hij met zijn vriendinnetje door de nachtzwijging der straten liep, leek 't hem of er geen jaren waren heengedroefd, vaag ziende de lijning van haar lichaam naast het zijne, terwijl hij den zacht-tonenden stemklank luisterde van haar woorden, dun-grijs wevend over zijn zwijgen. En hij sprak wat er diepwoelde in zijn binnenste, zijn zeggen telkens stillend van inbrekend snikken, vaag luisterend het kleurloos moeien van zijn stem.

Geleidelijk, onder de grijze mompeling van klanken die hij zich willoos voelde klagen voor zich heen, vertelde hij zijn vroegere avonden, de groote vreugding van zijn loopen met háár, hun langzaam teruggaan naar huis door de leeg-stille straten van de nachstad, alleen, innig samenstappend in de wijde eenzaamheid van het heenzijn der menschen, een teer-zangende droomgang buiten de woeling van het leven, waaronder het berouw-smartend verlangen klaagde dat dit uur zou blijven tot het einde, zonder terughelderende witheid van den dag, zonder weerkeeren van alles wat ruw scherpte in de helhoekende duidelijkheid van het daglicht.

.
Hij had zijn vriendinnetje t'huisgebracht. Ze was van hem weggegaan in de heldere lichting van haar huis, zacht even haar hand drukkend in de zijne en had hem alleen gelaten in de leege duisterheid.

Langzaam, moê-stappend ging hij door de stille stad. Wijd, zacht-helder stond de glas-koele nacht, hoog-donzend naar den hemel, waar de dik-donkere wolkbrokken dekten in langzaam-stage drijving, voortzwijgend op ruim-loome windzuchten tot een

breed-duistere somberheid, waaruit kort geheim-ruischend, telkens onzichtbare regenvlagen neêrwoeien.

In zijn eenzaam terugloopen naar zijn huis, na de roezing van klanken die den heelen avond over hem had gekleurd, na het week-droomend luiden van hun spreken dat rond zijn hoofd had geweven, was 't hem of de nachtstille dichter donsde om hem heen, of de nachtstad zwaarder duisterde in de vastlooden klomping der lichtlooze huizen.

Zij leken hem onwaar, de uren die hij uit zijn gewone leven was geweest, onwaar de kleuren-lichting vèr-nàschijnend tegen de plotseling opgestilde zwarteheid, onwaar in de oud-gekende gewoonheid der straten die hij doorliep, zonder denken waar hij was, onbewust wetend waarheen zijn stappen droegen.

In de doffe zwijging van zijn gaan, wakkerde het langzaam voor hem omhoog dat alles voorbij was. Weer liep hij door de leege straten van de nachtstad, weer was hij alleen zooals hij zoo dikwijls geweest was, nadat hij met haar had geleefd in de warmkleurende uren van den avond, weer angstte de verwachting in hem op van den

dag die komen zou met de ruw-streepende hardheid van het leven. Het was alles zooals het jaren vroeger was geweest, alles was nog hetzelfde, de nachtsilte, de nazang van klanken die hij de laatste uren had hooren klagen door zijn hoofd, de nabeelding der kleur-lichtende illusie die gedroomd had voor zijn oogen, alles was als vroeger — alleen zij was van hem heengegaan, hem hulpeloos tegen de wijde vreemdheid van allen rondom teruglatend, in de angstige meeleving met menschen met wie hij moest verder gaan zonder steun, zonder troosting in de eindelooze grijsheid der dagen.

Even bleef hij rusten op de brug, die platbreed strekte, hoog tusschen de twee kaden. De regen had opgehouden. Boven hem begon de hemel uit te helderen onder de wijking der wolken, breede, lichtende kloven scheurend in de dichtgrijze dekking die luidloos voortschoof op het week-wijdend welven van den wind. Langzaam, gestadig heenpersend de grauw-lichtgezoomde wolkranden, ruimden de lichtwegen grooter uit, helderend een wijde spanning van zwijg-kalmende blauwheid, waartegen de sterren vast, schitter-

starend punten, beweegloos trillend boven den nacht. Diep voor hem stilde in gestadig bewegen het glans-zwarte water, ver heenkartelend naar een breed-lichtend maanvlak dat rusteloos schittertilde onder de wijde stolping van weeken schijn, die van den wolkloozen hemel stond. Egaal rijend naar de wegduisterende verte, staarden de lantaarnlichten aan beide oevers beweegloos boven de kabbeling van den stroom, lange, diep-slangende streepen golvend naar onder. Los-puntend onder de wijde lucht, kleurden de lichten van een onzichtbaar schip, roerloos, scherp in de wijde schemering.

Maar langzaam dichtte het maanlicht weer in achter de breede wolksduisterheid die grijsklompig opstuwde van den horizont. De breed-kabbelende maanplassing zoog onmerkbaar weg in de zwarte trilling van het water, een groote, inktende glanzing somberend onder den laag-zwarenden hemel. Ver achter hem, op een breed dragen van den wind, kartelde het spelen van een torenklok lang, dun-zilverend in den nacht, even telkens een ruimen galm spreidend naar den ver-slapenden gezichteinder, heenlossend in on-

zichtbaar lijnen, kort brekend een enkelen klank in metaal-kleurende brokkeling over zijn staan.

Hij rechte op uit zijn leunen, koel-hoogend zijn voorhoofd tegen den wind, opstarend uit de moewe deining van zijn denken. Door de schemering van klanken die ruischte in de matte zenuwing van zijn herinneren, hoorde hij de wanhoop van het leven somber dwingen uit de hellichte visioening van de voorbije uren, nazangend de wijde gouding van vaag-golvend geluid. Duidelijker dan ooit te voren, voelde hij het matdoffend noodlot klagen uit de muziek van Wagner, het noodlot dat hij had hooren dreigen in het zingen der Rheintöchter, ver uit de diepe zwijging van den Rijn, klagend de nooit te veranderen droeving van wat moest; het noodlot dat hij had hooren waarschuwen in de laatste maten van de Walküre, een wijde moedeloosheid om neer te liggen voor altijd, om zich heen te laten leven beweegloos, zonder bewustzijn van wat er smart in het bestaan, machteloos tegen den grooten, geheimenden dwang die over het leven duistert; het noodlot dat hij had hooren pijnen onder de juich-zangende klanking van Siegfrieds jeugdkracht, dat hij hoorde

scherpen in de wijd-vreugdende omzwaaiing van zijn galmen wanneer hij Brünnhilde vindt; het noodlot dat hij dien avond had zien neebreken over het levenseind van Siegfried, voor het laatst opangstend uit de zang-rhytming der Nixen, doodploffend zijn kracht-jong lijf, Brünnhilde meesleurend in de wijde werveling van ellende die sombert over de aarde, huilend met diep-stikkend snikken de laatste zanggalmen van haar goud-wijdend geluid; het noodlot dat rosvlammend neerdonderde de wereld die niet mocht voortblijven in de woestkrijschende ellende van menschenleed en godenonmacht; het noodlot dat op het einde ver, hooggalmd in den triomfzang der Rheintöchter, een schettering van vreugde over al het leed dat niet te ontkomen is in het bestaan, dat in het leven is gevezeld tot den laatsten dag.

Zacht-suizend van ver, begon de regen neer te waaien uit de zwart-zware lucht, week-schuivend een klankloos weven van grijsheid over de logslapende straten. Langzaam, moestappend liep hij voort, neerbukkend zijn hoofd onder de matdoffende loodheid van zijn denken.

Zij was van hem heengegaan, meegedroefd

door de moeilijk-geheimende duisterheid van het leven, raadsel-dwingend het klagen waarom haar klein-goede bestaan had moeten doorlijden in lange uren van ziekte en leed. Zij was van hem heengeslapen, hem teruglatend in een moedeloosheid, die nooit meer helderen zou uit de diepgauwe klaging, die in hem was vast-geluid door de zachte klanking van haar smart-pijnende stem. En klankloos zingend in zijn hoofd de nadroevende zweving van het zingen der Rheintöchter, liep hij voort, troostend in zijn luidloos snikken de moewe vreugde dat zij gelukkig was, dood uit den rondgang der menschen, uit de wrangende hardheid van het leven.

Hij voelde zijn vroeger verlangen heftiger opklagen om mee weg te gaan en naast haar te zijn, ver buiten, onder de zacht-stille duisterheid van den grond, beweegloos liggend zonder denken. Eens moest die dag komen, eens zou het eerste uur vallen over de donkere slaping van zijn neerliggen, eens zou hij uitgemoeid heendooden uit de grijsheid van zijn bestaan, onvermijdelijk zou het noodlot hem wegdonkeren uit de lichtheid der dagen. Die groote troosting van het eind was

in hem al lang, al van het eerste uur van haar dood-zijn; alleen het duurde zoo eindeloos in de egale rijng der dagen, wijddekkend naar een onzichtbare verte het laatste uur dat hij zou meezijn in de smart-leeging van het leven.

In ruischende klettering begon de regen met wilde vlagen neer te grijzen uit de lucht, plasvochtend groote plekken trillende donkerglansing op de steenen. De stad bleef beweegloos slapen onder de tikkeling van geluid die dichter neerviel in de stilte. Hij liep sneller voort onder de waaiende vochtwolking die over hem heen wuifde, eenzaam, laatst-gaande door de dood-leege stad, opstrakkend de ineenmoeiing van zijn lichaam uit de onverschillig-mattende troosting van zijn peinzen. De mooi-lichtende avond, de uren waarnaar hij had verlangd in een behoefte drangen van zijn voelen, waren heengehaast, zijne gewone leven stond weer voor hem op, onwrikbaar, wanhopig hard, zonder vreugde, zonder licht.

Alleen het zingen der Rheintöchter, kleurde een laatste goudheid in de sombering van zijn bestaan.

VIJFDE HOOFDSTUK.

De dagen gingen eentonig, hetzelfde, grijs, onder de doffe droefheid van vaag herinneren.

Het was of hij twee levens doortraagde. Zijn dagleven, grauw van mattende lusteloosheid, zonder helderen van een toekomst, met een staag-klagende droefenis in zijn hoofd die onderhulde door alles wat hij deed, door zijn werk, door zijn gaan den gewoontegang der dagen, die hij zacht hoorde snikken onder den stemklank van zijn spreken, een altijd wolkende, grijze weving, eindeloos-moeiend in doffe egaalheid. Zijn nacht-leven, angstig van terug-herinnerend droomen, een nieuw-beeldend bestaan van heen-wazende werkelijkheid die hem weer deed leven alles wat vroeger was geweest, droomen die hem plotseling deden opwaken naar de duistere werkelijkheid van zijn kamer en die hem bijbleven den geheelen dag, zacht-weenend in zijn borst de wijde ellende van het visioen waarin zij altijd was, teruglevend zooals hij haar gezien had jaren geleden, in de jonge frischheid van haar meisjesleven. Droomen waarin hij weer zag haar bleek-zachte neerliggen in de matte dood-

heid van haar lichaam, waarin hij de tijden van haar ziek-zijn dóórleed, pijnlijker smartend in wreede onwaarheid, waaruit de vage mompeling naklankte van de woorden die zij had gesproken.

Eén droom herinnerde hij zich vaak, die hem vreezend liet wachten op den nacht, angstig alleen te zijn op zijn kamer.

Hij was op een leege, wijd-oneindige vlakte, wijkend naar een onzienbaren horizon, onder het diepe, zonloos-rooden licht dat ruim neerstolpte van den gouden hemel.

Langzaam, zwijgend schreed hij voort, uren achtereen, kalm-stappend over den rullen, grauwestruikenden grond, angstig voelend achter-naast zijn gaan het mee-zijn van een onzichtbaar zwartende figuur, die hem voortdwong met sombergebarend bewegen. En de wijde vlakte bleef leeg, eenzaam-angstend onder het beweeglooze licht, heenschuivend onder zijn stappen, roerloos en zonder verandering onder het eeuwig wijken van den verbuigenden gezichteinder, droef, verlaten stillend in het vreemd-kleurende licht.

Toen, plotseling opgrootend voor zijn schrikstarende oogen, een hard-donker gevaarte, breed-

vierkantend tegen de lucht, neerstaande vlak voor zijn gaan, de twee zwart-glanzende paarden hoogsteigerend boven zijn hoofd, de voorbeenen maaiend in groot-wijd bewegen, met schuim-wittend vlokken over hun borst. En angstig terug-steunend voelde hij den dwang achter zich, wijzend met dringend wenken van zijn arm naar den matdoffen voortgang van den wagen. En starend naar het groot-blokkend donker, zag hij achterin een ingedoken figuur, rustig-bleek droomend naar zijn vreezen, geheim-zwijgend zijn lichtlooze oogen voor zich uit. Toen, gedwongen door hem die hij voelde duisteren tegen zijn lichaam, zag hij op den grond van den wagen hààr liggen zooals hij haar het laatst had gezien, achterover, met de bleek-rustige slaping van haar gezicht, stil, eindeloos stil. De wagen zwarte weg, in zwevend onmerkbaaren gang, verder en verder kleinend over de roerloos-grijzende vlakte en alleen de vreemd-starende figuur achterin bleef, hooger en hooger donkerend tegen het helderend licht. De vlakte lag weer leeg-uit, wijd-wijkend naar den oneindig-buigenden horizont onder het zonloos, diepgouden licht, dat neerstond van den onzicht-

baren hemel. En hij schreed weér voort, uren achtereen, moeielijk-loopend een eenzamen gang, met de vaag-voelende duistering schuin-naast hem van den zwijgend somberenden mensch die hem voortdwong, angstig, gestadig voort naar den altijd-wijkenden gezichteinder.

Hij liep plotseling in een vreemd-gekende stad, tusschen het roezig bewegen van menschen, onverschillig luidend langs zijn gaan, door straten die hij vaag herinnerde van jaren geleden, met een dof-voelend leed dat in hem was en dat onduidelijk tot zijn bewustzijn weende. Langs straten ging hij, nu eens tusschen het langs-woelen van menschen, dan weer stappend in de angstige leegte van een ongekenden weg, met een zéker vooruitweten waarheen hij liep, onbewust hoe lang hij heen was van de wijde vlakte waarvan de herinnering in hem wonderde, alsof het jaren was geleden. En op eens stond hij voor zijn huis, het huis waarin hij met haar gewoond had, duidelijk herinnerend in de veranderd-ongekende omgeving. Toen scherpte het plotseling in zijn bewustzijn dat zij er niet meer was, dat hij haar had zien heengaan over de wijde, zonloos-gouden

vlakke, met de somber-starende figuur naast haar, eindeloos ver heen. En neerzakkend op den grond, snikte hij de groote smart uit in schuddend-zenuwen van zijn lichaam. En toen was hij wakker geworden.

Soms durfde hij niet inslapen, telkens oprekend zijn oogen uit de moewheid die ze dichtzwaarde. Dan, wanneer hij zich even voelde heenzakken in de onbewuste vaging van zijn denken, sprong hij overeind, met een jachtende angstklopping in zijn borst, een krankzinnige vrees voor wat hij voelde dreigen achter de duistere wijdheid van zijn zien. En hij stak zijn lamp aan, langzaam rondzoekend in zijn kamer, die plotseling rustig beweegloosde onder de suizende stilte van den nacht. Dan bleef hij zitten in zijn bed, vaag-kijkend voor zich uit, groot-pijnend zijn oogen om open te blijven, probeerend zijn denken heen te vasten op wat hij dien dag had gedaan, naar dingen die hij had doorgeleefd in de voorbije uren van zijn werk. Maar langzaam, ongemerkt, sloop zijn denken terug naar zijn leven dat achter hem was, gaande stap voor stap, jaar voor jaar, zijn verre jeugd, de voorbije jaren, zijn getrouwd

zijn, de dagen doorgewaakt bij haar ziek-zijn met op het einde altijd dat laatste, haar arme neerliggen, beweegloos, uitgemoeid uit haar kleine leven, met telkens weer den droeven stemklank van haar spreken. Dan schudde hij op uit zijn zitten, weer probeerend zijn denken te dwingen naar andere dingen en eindelijk zakte hij in slaap, een matten, dooden slaap, waaruit hij wakkerde met een loode moeheid in zijn lichaam.

Langzaam, zonder bewustheid, begon hij een ziek-zijn te voelen, een vage loomheid die zijn lichaam dwong tijden lang stil te zitten wanneer hij t' huis kwam van zijn werk, die hem machteloos maakte om op te staan, neergehouden door de doffe zwaarte van zijn ledematen. Soms was het in zijn hoofd of er een holle leêgte doorduizelde, een moeielijk-op-te-houden ijlheid die hem liet neêrsteunen voorover op de tafel, in een losse drijving van zijn denken, uren die hem later ver leken te zijn in niet-te-herinneren onwaarheid en die leeg waren wanneer hij ze zocht terug te zetten voor zijn denken naar wat hij dien dag had gedaan. Dan weer stonden op eens de uren op in een zenuwende jachting van zijn willen,

uren die hij doorroesde met een strak-gehouden kracht-willen van zijn lichaam, steeds doorwerkend achtereen, niet lettend de moeheid die in zijn denken sleet, tot plotseling de holheid in zijn hoofd onweerstaanbaar weerkwam, de moewe duizeling die opnieuw hem neerdwong in zijn stoel, zijn handen vast gedrukt tegen zijn voorhoofd, gedachteloos luisterend de vage luiding van woorden, die zinloos in zijn hoofd rondzeurden.

Er waren dagen, waarin hij opstond met een zacht-week huilen in zijn borst, dat met hem bleef al de lange uren die hij voortleefde tusschen den rondgang van vreemden. Dan, wanneer hij 's middags t'huis kwam, moe, uitgezenuwd van het steeds pijnend weeklagen in zijn binnenste, logde hij neer op zijn bed, machteloos zijn lichaam op te steunen uit de wanhopige ellende van zijn mee-moeten-zijn in het leven, terwijl luidloos de tranen sneller en sneller langs zijn wangen vochtten. Soms hardde hij den dag door in een kleurloos gewoon-zijn van zijn doen, pijn-wreedend zijn denken met striemend zeggen van woorden, optreiterend voor zijn verdriet dat hij diep voelde vast-knagen in zijn binnenste, een onverschillige

opwekking dat het hem niet kon raken alles wat geknauwd was in zijn leven, dat hij het prettig vond, alleen, vrij door de uren te gaan, liegend voor het huilen dat hooger en hooger kropste in zijn keel, dat hij nooit van haar had gehouden, dat zij in zijn latere jaren was geweest de groote somberheid die alles had heengedonkerd uit zijn zien en dat hij nu weer tevreden zou gaan in de helderheid van een nieuw bestaan. En staag dieper wroetend in de groote smart die hij zelf schijnende in zijn borst, machteloos zijn wil te strakken tegen de pijn die hij zich voelde dwingen te geeselen in zijn denken, werkte hij voort, in een zenuwend valsch vroolijken van zijn stemming. Maar dan, plotseling, klankte het zeggen van een enkel woord dat zij eens gesproken had in zijn hooren, luider en luider, en langzaam het nasprekend, weêr en weêr, brak hij ineens in een woest, wild-schokkend snikken, dat hem liet neerdrompen in een moewe machteloosheid, uren achtereens.

In de wijde ellende van zijn uitzenuwende smart, huilde het verlangen in hem omhoog, iemand naast zich te voelen tegen wien hij zou kunnen

leunen de groote, wijde moeheid die doffer grijsde in zijn hol-spillend hoofd, iemand tegen wie hij zou mogen steunen de lamgeslagen ineenzakking van zijn lichaam. En in die buien van wijd-leege uitputting, begon langzamerhand een zachte behoefte te verlangen naar een altijd blijven in de matte neerligging van zijn lichaam, een begeerte nooit weer op te strakken in een moeilijk meemoeten van zijn denken, een rustende visioening heen te zijn uit den pijngang van zijn leven. Ongemerkt begon hij vooruit te zien naar zijn dood-zijn, een nooit-eindigend neerliggen in eeuwig geheimende stilte, een denkeloos heen-zijn in dicht-zwijgende duisterheid, zonder moeiend geluiden, zonder mat-wolkend nevelen van gedachten. En vaag-lijnend in langzaam-opsluipend bewegen, angstte het willen in hem omhoog zijn sterven te haasten in een plotseling ingehouden voortgang van zijn bestaan.

Er kwamen dagen waarin hij liep onder de stage obsessie van zijn denken dat hij zich zou dood maken, zijn daad ziende in een scherpe lijning van zijn doen, vooruit-voelend hoe het zou gebeuren in de eenzame zwijging van den

nacht, waarin hij beweegloos zou wachten de snelle, kort-inbrekende geweldiging van het vergif, een plotselinge langs-rijning voor zijn dof-nevelend zien van alles wat bewogen had in zijn leven, een snel-jachtende beelding van lang-vergeten dagen, schimmig, tijdeloos voorvlekkend gezichten van menschen die met hem waren geweest, met op het einde haar laatste herinnering zooals hij haar zoo dikwijls voor zich zag leven in de vreemd-werkelijke leugen van zijn droomen. Hij probeerde voor zich te zetten hoe alles bewegen zou na zijn dood-zijn, precies navoelend in zijn denken alles wat hij gezien had bij anderen, het langzaam wakkeren der menschen 's morgens rond zijn onbewust neerliggen in de schemer-lichtende beweegloosheid van zijn kamer, het druk-stommelend gaan van vreemden in zijn huis, zijn laatste meezijn in de volle straten, recht-achterover liggend in de nauwe duisterheid van zijn kist, langzaam meeschuddend in de weeke deining van den lijkwagen en eindelijk het zacht-doffe neerzwaren in de grauwe diepte op het kerkhof, onder den zwijgend-matten omstand van menschen. Dan zou hij heen zijn in een eindeloos-duistere

rust, diep ondergedekt in den lichtloozen grond waarover de jaren zouden droomen in een regelmatigte wisseling der dagen.

Maar in zijn peinzen naar wat hij verlangde in een moeilijker voelen van zijn leven, kneep plotseling zijn vreezen omhoog voor die laatste daad, voor de kortdurende bewustheid van wat hij gedaan had, een benauwende angst dat het dan misschien in hem zou berouwen, dat hij zou terug willen in de ellende waaruit hij had wegverlangd en dat hij den dood zou voelen neêrduisteren over zich heen, machteloos te wakkeren uit de schemering waarin hij zich dieper en dieper zou voelen zinken. En in de laffe moedeloosheid van zijn niet-durven, nam hij zich voor te wachten tot hij zóó zou zijn neêrgelamd, dat hij dien angst niet meer zou voelen, te wachten tot den dag dat het dood-zijn zou opstaan tegen de dringende matheid van zijn denken als een hooglichtende belofte van vredend, opluchtend genot.

De lente kwam met hoog-bollende windvlagen langs de hel-blauwende lucht, met telkens-blikkerende zonneglanzen, tusschen snel-jachtende wolken, met plots-ruischende waaiingen van regen

over den droog-hard-stoffigen grond. Tusschen het kil-harde licht van gure dagen begon even een warm-geurende zoelte te beloven van een verren zomer, dun-teerend het heldere groen der boomen, dat schemer-kleurde over de heen-donkerende takken. En langzaam luwde de warmte neer van den wit-lichten hemel, een zacht-geurend wolken van even-blazenden wind over de vol-groenende boomen, laat-helder rekkend de dagen onder de goud-roodende zonnekleur, die wijd-wijkend heendroomde naar het westen in geheimend stil-zijn.

Dikwijls, 's avonds in het late, koel-glazende namiddag-licht, bleef hij rusten, soezend in de uitgemoede steuning van zijn hoofd, lusteloos om te gaan werken in de opwakende nieuwhed van de lente. En altijd weer drong zijn denken terug naar jaren te voren, naar lente-avonden als deze, toen zij nog met hem was en toen zij naast hem ging den helder-mooienden gang van haar leven. Dan, wakkerend uit de visioening van vóórschijnend waar-zijn, schrok hij ineen voor de donker-zwartende vastheid waarin de kamer sliep en hij stak zijn lamp op, moeilijk

zijn voelen helderend naar de werkelijkheid, met een moewe deining in zijn hoofd, waarin de beelden vager en vager nastonden, heengevreemd door de week-overkleurende zweving van het licht.

Op een avond dat hij beweegloos zat te peinzelen naar de in-blauwende lucht, waartegen de sterren kort, bleek-trillend puntten, voelde hij op eens een schemer-trillende duisterheid plekken voor zijn oogen, een rag-dradende beving van dekkende grijsheid, waarin langzaam een slangend vonken lijnde, wijder en wijder buigend langs den omtrek van zijn zien. En angstig starend naar de goud-golvende streping in zijn oog, zag hij langzamerhand alles rondom zijn zitten heendekken achter het dun-wazig grijs, dichter en dichter zwartend onder het wijder-slangend licht-buigen, dat gestadig kringde in moeiend bewegen. Toen geleidelijk doovend uit zijn zien, schemerde de gouden slang-flikkering heen, een grauw-donkere blindheid vliezend voor zijn oog, dat pijnlijk begon te drangen in zieke weeheid. Maar ongemerkt zuiverde ook de blindheid omhoog, zijn zien weer vrijlatend voor de helderheid van het licht. Toen langzamerhand overpersend naar den

slaap van zijn hoofd, boorde de weeheid uit zijn oog door zijn voorhoofd, een hard-vast pijnbrok drukkend langs de helft van zijn schedel, die hem dwong beweegloos te blijven, vrezend de heen-en-weering van zijn hoofd, dat moeilijk, zwaar spilde op zijn lichaam. En 's nachts, in den halven slaaproes van zijn neerliggen, zijn hoofd vast neergedrukt in de steuning van zijn kussens, was 't hem of hij gestadig het inboren van een kort-hoekige pijn voelde, grijp-draaiend zijn oog uit de oogkas, een pijn die hem in zijn nevelend wakker-zijn de behoefte liet verlangen naar een hand die op zijn slapen zou zwaren, langzaam en zacht. Toen hij den volgenden ochtend ontwaakte uit de looden ligging van zijn rusten, was 't hem of hij tijden lang was ziek geweest, met een matzwikkende ineenbuiging van zijn lichaam en leek hem de herinnering van den vorigen avond te schemeren in een onduidelijke beelding van lang voorbijzijn.

Na dien avond kwamen de migraine-aanvallen meer, nu eens tijden uitblijvend, dan weer snel achtereen, plotseling neerhakkend in zijn hoofd. En telkens was 't of ze heftiger, harder brokten

•

in zijn voorhoofd, zijn pijn-drangend oog klauwend uit de oogkas, een weë, moeielijk-in-te houden braking walgend in zijn keel, aanvallen die hem neersmakten op zijn bed, waar hij lag te huilen van wanhopige beroerdheid en die hem zijn klam-zenuwende handen lieten drukken tegen zijn hoofd, dat hij vreesde te voelen uiteenkraken van de pijn, die breeder en breeder perstte in zijn schedel.

Op een avond, trillend van zenuwende ongedurigheid, nam hij een morphine-inspuiting. Langzaam kalmde een wijde rustigheid in hem neer, beweegloos strekkend zijn lichaam dat zwaar lag, zonder gewicht, een lichaam dat niet van hem was en waarvan hij zachtjes alleen een heenkleinend pijnplekje voelde, vóór boven zijn oog. En een groot-troostende vrede dekte over zijn ellende, onverschillig spreidend een zacht geluk in zijn denken. Hij doezelde ongemerkt heen, een vage, nevelende vloeijing van gedachten, waaruit hij telkens droomerig waakte, door de geluiden rondom. Dan loomde hij zijn oogen op en schemerde zijn zien naar de kamer, waarin een vage lichting van dunnen tint hing, telkens wisselend

de kleuren die ongemerkt in elkaar heen-wolkten. En hij gleed zijn oogen weer dicht, terugzoekend naar zijn denken van zoo even, zacht weer in-zwevend in de lief-grijswolkende teerheid van òmdrijvende rust. Soms, willoos in zijn luisteren naar wat deinde in zijn hoofd, voelde hij plotseling de dreiging van smartend peinzen vasten in zijn denken, scherp opeens zuiverend een wakkerend weer-zijn in de werkelijkheid. Dan, wijdopen rond kijkend om heen te willen uit de angstige droefheid die hij in zich voelde hoogsnikken, zag hij de luidlooze weving weer van mooi-kleurend licht en de donkere vastheid van verdriet was weer heen, zijn invagend denken terugzwevend naar onduidelijk voortgrijzend soezen. En tijden achtereen bleef hij beweegloos liggen, zonder voelen van pijn, zonder weten der werkelijkheid, die over hem heenstond met de opklankende deeling van den uurslag. En toen hij 'smorgens opstond, met een moe-zwakke losheid in zijn lichaam, was het hem of hij anders was geworden, kalm-rustig ziende de dagen die zouden komen, met een tevreden-matte egaalheid van denken, die hem den geheelen dag bijbleef, een

wonder-lichtende kleur voelend over zijn leven, waaruit de schrijnende pijniging leek heengestild in het droomend neerliggen van den nacht. Maar 's avonds, toen hij alleen was in zijn huis, stond de sombere lusteloosheid van zijn leven weer scherp op, langzaam groot-geduisterd in den voortgang van den dag, zwaarder doffend op zijn voelen na de lange uren van stil-droomerige egaalheid, die hij buiten zijn leven was geweest.

De lente stond nu wijd, warm-luwend over de aarde, een zachte aaneenrijging van dun-wazige dagen, die blank kleurden van de hoog-zonnende lucht, vèr-welvend in egale teerheid. Onder de nieuw-zoelende warmte, voortgewolkt door den dunluwenden wind, voelde hij de vreemd-ziekende moeheid looder dompen op zijn lichaam, een machteloze loomheid die hem langzaam liet slepen langs de straat, hem neerhoudend tijden achtereen in zijn stoel, waaruit hij zich moest opstrakken om niet heen te doffen in de duistere weerdroeving van zijn peinzen. Wanneer hij 's avonds probeerde te werken, moest hij telkens zijn willen dwingen naar zijn boek, zijn oogen strak-starend op de bladzij waaruit de letters

naar hem opzwartten in onduidelijke vaagheid, vreemd-figurend met de vierkanting van het woord, een nooit-gehoorde klanking zeurend in de duizelende holheid van zijn denken. Dan, na uren van pijnend moeite-doen, voelde hij een zenuwende helderheid ruimen in zijn gedachten en hij werkte jachtend voort, haastend hoogzwepend zijn kunnen, tot eindelijk zijn willen neerslapte in een plotselinge leegte van zijn hoofd, een neerduizelende, angstig-benauwende wijdheid van niet-zijn die hem dwong naar bed te gaan.

Hij begon een vagen, onzegbaren angst te voelen om 's nachts alleen te zijn in den stillen omstand van het huis, een angst die hem telkens indrong te willen vragen dat iemand bij hem bleef, vreezend de alleenheid van zijn slaapkamer wanneer iedereen naar bed was en hij zich voelde bewegen in de roerlooze stilte rondom. Er waren avonden die hij niet durfde naar zijn slaapkamer gaan, bang voor de wijde zwijging die geheimend neerstond onder de suizing van het licht; avonden die hij langzaam, voorzichtig, met zachte stappen door zijn slaapkamer ging, ineenschokkend door het korten van een

geluid dat in de stilte brak; avonden die hij te bed bleef liggen zonder zijn licht uit te doen, vreezend voor de dofheid van den nacht die over hem heen zou gaan, terwijl hij sliep in de onbewuste neerligging van zijn lichaam. Er waren nachten die hij wakker bleef, rechtop zittend in zijn bed, rondstarend in de kamer die hij had gesloten met telkens-weervoelend bewegen van het slot, wachtend met angstig verlangen tot de dag kwam, sluipstappend naar het venster om te zien of het licht nog niet bleekte over de donker-slapende tuinen; nachten dat hij niet eer durfde neerslapen dan wanneer het witte zonlooze licht begon te helderen over de meubelen.

Het was of zijn machteloosheid elken dag zwaarder loodde op zijn gaan, of zijn willen moeilijker elken dag opstrakte tegen zijn onmacht. Wanneer hij 's middags na zijn werk t'huis kwam, dwong hij zich, in een haasten van zijn neerslappende kracht, om zich uit te kleeden en naar bed te gaan, zonder moed om te blijven zitten, vooruit-wetend dat hij dan niet meer kon opwillen uit de losligging van zijn ledematen. In de dagelijks-weersmartende migraine-aanvallen, lang-

zaam opsluipend in zijn schedel den geheelen dag, was het of zijn denken vager schemerde, of zijn weten elken dag los opstond van wat er den vorigen dag door zijn bestaan had geluid. Meer en meer verlangde de behoefte in hem op naar de kalming van morphine, een wijddringende hijging om neer te liggen in den rust-vredenden droomroes, waarin hij voortsluimerde onder een mooi-kleurende herinnering van vroeger.

Op een avond, neer-gezenuwd van heftig-borende hoofdpijn, nam hij weer een morphine-injectie. In de doezeling die over hem heen kalmde, bleef hij beweegloos liggen, luisterend naar de geluiden rondom, telkens zijn oogen open lichtend, rond drijvend de schemering van zijn zien naar de kleurvolking van de kamer. Buiten begon de nacht langzaam, op te poederen tegen de hooge vastheid der huizen, ongemerkt vóórhelderend een limpide duisterheid waarin zacht-schijnend de neveling der lamp-lichte vensters vaagde. Telkens zuchtte door de geopende ramen een dun-geurend zweven van zomergroen en vochtende aarde, even zachtwelvend de gordijnen met week ritselende streping. Eentonig, kleurloos-lui-

dend in den beweegloozen nacht, praatten de stemmen van menschen in den tuin onder hem, mompelend voort een staage, heen-droomende grijsheid van geluid in de duistere rust.

In de rijng van terug-herinnerende visioenen die hij voor de donkere webbing van zijn dichte oogen volgde, zag hij langzaam vóórdenken een verren zomeravond waarin dezelfde geur weefde, een avond lang heen, waardoor dezelfde mompeling van stemmen trok, onder de zuivere koepling van den nacht.

Het was den zomer voor haar dood gaan, den laatsten zomer dien zij met hem was geweest. Langen tijd had zij ziek gelegen in de heldere blankheid van haar kussens, machteloos neergemoeid door de heftiger jachtende klopping van haar hartslag. Weken was zij niet van haar kamer geweest, lange weken van neergedwongen rusten in de zwijging van het huis, weken die waren heengeneveld onder de angstig-dreigende sombering van haar nooit-beter worden. Maar zij was hersteld, zwak nog steunend op zijn arm wanneer zij door de kamer ging, telkens beweegloos-staande met haar hand tegen haar borst,

wanneer haar moejachtend hart sneller schudde tegen haar moeilijk trekkend ademen. Eindelijk was zij den eersten dag van haar kamer geweest. Het was een dicht-warme middag, die zonlichtend neerstond over het groen van den tuin, waarin de boomen beweegloos hoogden naar de strakblauwe lucht, zacht-grijze schaduwen schemerend over de tuinpaden die helder, scherp bogen langs de perken. In de tuinkamer stond een helderlichtlooze koelte over de meubelen, egaal-wit plekkend het tafellaken waarop de bloemen kort-scherp kleurden tusschen hooge pluimen groen, die langzaam telkens wiegden op het weeke zuchten van den zomerwind.

Toen hij met haar binnenkwam, sloeg plotseeling een zachtluidend vroolijken omhoog van de menschen die hij dien eersten middag van haar beter-zijn gevraagd had, en zij had naast hem gezeten, zachtdrukkend zijn hand in de dankbare tevredenheid van haar weer-terug-zijn tusschen allen die zij liefhad. In de roezing van stemmen rond haar hoofd, was zij onbewegelijk gebleven, achterover leunend in haar hoogmakkelijken stoel, met een week-zacht staren uit haar groote oogen

naar het wijkend licht buiten, dat hoog warmde in de goud-zonnende boomtoppen, haar fijntrillende neusvleugels ademend naar den bloemen-geur, die breeder avond-wolkte door het vertrek. Toen, terwijl allen rondom hem voortvroolijkten in onwetend vreugden, had hij haar aangekeken. En het was plotseling door hem gesneden wat hij alleen wist, wat diep in hem vastlag, duisterdreigend uit de zwijging van zijn denken, dat zij nooit zou herstellen, dat zij onherroepelijk heen was, dat dit misschien de laatste maal was dat hij met haar zou zitten in de vreugde-roezing van stemmen rondom. En een wijd-pijnende wanhoop drong omhoog in zijn borst, vocht-stekend zijn oogen waarin hij langzaam de schemerende blind-dekking van zijn huilen voelde, vooruitziende wat eenmaal moest gebeuren, iets wat hij alléén wist en dat somber opstond in de heldere klankkleuring der stemmen. Hij had rondgestaard op allen om hem heen, wonderend hun vroolijk-zijn en hij had voorzichtig naar hààr gekeken, dwingend zijn oogen te blijven op de matte witheid van haar gezicht, met een groot-schrijnende behoefte zich te pinnen door het langzaam, moeielijk

op-en-neeren van haar kleine borst, in zich te drangen de visioening van haar navrant-lief lachen, dat langs haar bleeke, ziek-dunne lippen trok.

Na het eten, had hij met haar gezeten voor de open tuindeuren. In de uitgemoeide stilte van de leeggelaten kamer, was zij tegen hem aangeleund, haar bleek-goedig hoofd zwaar-leunend tegen zijn schouder en hij was naast haar gebleven, zijn arm rondend om haar heen, om haar vast tegen zich aan te houden. En zij was langzaam, ongemerkt ingeslapen, rustig ademend in den wijd-stillen nacht.

Toen had hij gezeten, peinzend in de òmruimende duisternis, visioenend voor zijn oogen alles wat voorbij was, alles wat moest komen in de geheimende dreiging der dagen.

Buiten was alles heengezwegen tot een beweegloos-zuivere stilte, waarin even telkens een week geluid van verre menschen klankte, een roerloos-heldere nacht, eindeloos-hoogend naar den staal-diepen hemel, waartegen de sterren trilden in geheimende goudheid.

En hij was beweegloos blijven zitten om haar niet te wakkeren, voortpeinzend die ééne ge-

dachte die met hem was gebleven uit de lichtheid van den dag, dat zij nooit beter zou worden, dat zij verloren was voor altijd.

Nu, in de rustig-matte neersteuning van zijn lichaam, terwijl hij vaag, onduidelijk de zomer-geuren voelde wolken over zijn droomen, zag hij dien avond weer, en was 't hem of hij de zwaar-steunende moeheid van haar lichaam weer voelde tegen zich aan. Maar, angstig-benaauwd voor de scherping van dat voelen, trok hij zijn oogen open, wonderend ziende het plotseling heen-zijn van het beeld, dat in zijn oogenduis-terheid was geweest met werkelijke lijning. De kamer stond donker, beweegloos onder de limpide zuiverheid van den nacht, vaag-lichtend van den kleurenschijn der vensters aan de overzij, luidloos onder de zachtweeke heen-vloeiing van geheim-vreemdende tinten. Alleen de stage mompeling van menschenstemmen beneden, trok een-tonig, klankloos door de stilte.

En ongemerkt sliep hij in, een dunnen, mooi-droomenden slaap, waaruit hij telkens even waakte en waarin hij zijn herinneren dwong naar gelukkig-vredende beelden van vroeger

Meer en meer begon hij te verlangen naar de rustigheid die morphine hem gaf, met een smart-smeevende behoefte heen te zijn uit de werkelijkheid, weg te liggen uit de zwaar-loodende somberheid van zijn denken, zijn morphine-roes voelend als de eenige, mooi-vredende uren in zijn dof bestaan.

En er waren dagen dat hij verlangend rond-zocht in zijn hoofd naar de borend-brokkende migraine-pijn, alleen om morphine te kunnen nemen.

ZESDE HOOFDSTUK.

Toen de zomer kwam, was hij zóó ziek geworden, dat hij niet meer alleen in zijn huis kon blijven.

Op een dag, terwijl hij moe, zwakte-huilend neerlag in een wanhopend telkens weerpijnen van zijn hoofd, beweegloos wachtend op de kalmende doving der morphine, was zijn oude vriend van buiten bij hem gekomen, angstig gewaarschuwd door de menschen met wie hij elken dag ging. Verwonderd sprekend alsof hij niet wist dat hij ziek was, had hij hem voorzichtig gevraagd naar zijn leven in de laatste maanden, dieper en dieper vorschend alles wat hij gedaan had sinds hij hem het laatst had ontmoet. In de kalming der morphineroes die hem neerrustigde, had hij willoos de woorden over zich laten heennevelen, zacht, tevreden-gestemd door den oud-gekenden spreekklank van zijn vriend en had zijn vragen geantwoord in een vreemd-wonderend voelen alsof hij van een ander sprak.

Maar opeens was hij uit zijn waakdrooming naar de werkelijkheid gewakkerd, zijn oogen wijd-opstrakkend naar de woorden van zijn vriend,

die hem vroeg om weg te gaan uit de altijd-omdroeving van zijn herinneren en met hem mee te komen in de warm-scherpende liefde van zijn huisgezin tot hij weer sterk en gezond zou zijn. In het moeilijk napeinzen van wat plotseling tot zijn denken helderde, had hij langzaam de krachtsinspanning in zich voelen zwaren om uit den sleurgang der dagen te gaan, geleidelijk overdoffend tot een moewe onverschilligheid voor wat er met hem zou gebeuren, wanneer hij bleef voortzien en waarin alleen het verlangen heftigde altijd te mogen blijven zooals hij lag, zonder voelen van zijn lichaam, voortsoezend op de lijnlooze neveling van zijn vraag-dwalende gedachten. Maar machteloos om lang zijn willen te dwingen tegen het dringend vragen van zijn vriend, had hij eindelijk toegegeven, belovend den volgenden dag met hem mee te gaan, niet verder voelend dan de behoefte van het oogenblik, neer te liggen, alleen, zonder hinder-klankend stemgeluiden rond zijn hoofd en voort te slapen in de mooi-beeldende drooming der morphine.

Den volgenden morgen, nuchter-gewaakt uit den langen rustnacht, had hij zijn belofte als

een angst-dreigende herinnering voelen opslaan voor zijn denken en had hij geprobeerd alles wat hij had afgesproken ongedaan te maken, berouwend de zwakke onmacht waarin hij den vorigen dag had geleefd. Maar hij had weer toegegeven en was meegegaan.

Toen hij in den trein zat, moe, uitgezenuwd door de drukte van zijn plotseling vertrek, was het hem toch geweest of er langzamerhand een dun-lichtende heldering in zijn denken kleurde, een vage, gelukkig-vreugdende luchting dat hij een tijdlang weg zou zijn uit den donkeren schemer die over zijn leven gehangen had.

Buiten, in de wijde, egaal-suizende stilte, gleden de uren gelijk en kalm droomend heen. De eerste dagen voelde hij zich te moe en te lustloos om uit zijn kamer te gaan en bleef hij den heelen tijd languit liggen op de veranda, soes-starend naar de blauw-wolkende lucht, waaronder de hooge, donkere boomkruinen week heen-en-weerden, met zacht-ruischend trillen der bladen. Nu en dan kwam een van de huisgenooten bij hem en bleef een korte poos praten en daarna schemerden

de uren weer lijnloos voorbij boven de even opklankende beweging van het huishouden beneden. Alleen 's avonds, na het eten, wanneer de nachtsilte in huis begon op te innigen, ging hij naar de huiskamer, leeg gerust uit de lange eenzaamheid waarin hij was geweest en bleef hij zitten in den warm-zachten kringschijn van het lamplicht, met een boek voor zich waarin hij probeerde te lezen. Maar het was of zijn denken telkens wegdwaalde van de woorden, die moeilijk naar hem opduisterden, wanneer hij zijn aandacht dwong ze te begrijpen. En elken avond schoof hij het boek weg, moedeloos zijn hoofd achterover leunend in zijn stoel, zonder luisteren de klanken hoorend die de anderen rondom hem praatten. En elken avond weer kleurden dezelfde beelden voor zijn denken uit de schemering van voorbijzijn, langzaam duisterend in zijn oogen de vocht-scherpende neveling van smart en zag hij de jaren weer die hij vroeger met h  ar in het huis van zijn vrienden was geweest.

Zoolang zij getrouwd waren, hadden zij een deel van den zomer daar doorgeleefd. De jaren waren over hen allen heengegaan in een onge-

merkte verandering van ouder worden, telkens wanneer zij van elkaar gingen belovend den volgenden zomer weer te komen. Dikwijls, wanneer zij met elkaar zaten, hadden zij over hun verder leven gesproken en hadden zich voorge-mooid jaar aan jaar samen te zijn tot het einde, lachend hun ouder-worden dat zij zagen schemeren in een vage verte. En nooit was het tot hun bewustzijn gekomen, dat eens de dag zou kunnen opstaan waarin een van hen er niet meer zou zijn.

Hij herinnerde zich hoe hij soms, in het eerste jaar van zijn getrouwd-zijn, zittend zooals hij daar nu zat, op dezelfde plaats, onder het spreken der anderen, naar haar keek en haar zag meeleven in de lachende mooiheid van haar jong-zijn en hoe hij moeite had moeten doen om voor zich waar te maken, dat een duister, geheimzinnig ziek-zijn in haar borst voortsleet, dat haar teere jeugd langzaam zou sloopen. In de latere zomers had hij het duidelijker gezien in de dunner-smallende bleekheid van haar lippen, in de scherper-vorende groeving van haar mat-wit gezicht; elken zomer had hij het dichter naast zich voelen dreigen door haar moeilijker bewegen,

door haar sneller vermoeien onder de jachtende schudding van haar hartslag, wanneer hij met haar liep. Den laatsten zomer, het vorige jaar, hadden zij niet meer gewandeld. Een paar keer had hij met haar door den tuin geloopt, langzaam, voorzichtig naast haar stappend terwijl zij zwaar, kort-hijgend in zijn arm leunde. De meeste dagen was zij stil blijven liggen in de schaduw naast het huis, hem dwingend om haar te laten en alleen te gaan wandelen. Wanneer hij dan, haastend uit zijn eenzaam, verdrietig loopen, terugkwam naar huis, vond hij haar liggen zooals hij haar had verlaten, tevreden, klein-gestrekt onder de hooge lichting van den dag, haar diep-fulpen oogen oplachend naar hem toe. En toen nog had hij niet gevreesd dat de dag zoo dicht naast hem dreigde, maar had zich bij het afscheid nemen voorgemoid dat zij het volgend jaar zouden weerkomen, lieg-vreugdend dat zij dan misschien zou hersteld zijn.

Hij was weergekomen, hij was weer terug als vorige jaren, hij zat weer in dezelfde kamer, zooals hij zoo dikwijls had gezeten, in de oudgekende omkleuring der lang-geweten meubelen,

alsof er geen maanden waren geschoven tusschen zijn laatste daar zijn en nu. Alleen, hij was matgeziekt door de duistering der kort-aaneengesomberde droefheids-dagen, neêrgemoeid door het telkens weerwachten van haar terugkomst, waarvan hij hier ook nog telkens de schokking voelde, wanneer het hem leek of hij haar stemklank hoorde en hij dacht haar te zien binnenkomen, langzaam, moeilijk stappend zooals hij haar het laatst hier had gezien.

Weken droomden voorbij. Langzaam voelde hij zich krachtig worden; de ineenslapping van zijn lichaam sterkte heen onder de rustende droomleegheid van zijn slaap, de moewende obsessie van terugherinneren elken avond wende weg; hij begon weer mee te leven in den kleinen, lief-vriendenden omgang met zijn huisgenooten. Elken dag liep hij in den tuin, met een hoogerdringend verlangen te kunnen wandelen in de stille bosschen, waarvan hij de donker-broeiende geuren rook, naar hem toe warmend op de week-luwende streelingen van den wind. Alleen 's ochtends, wanneer hij wakker werd, voelde hij nog een lood-doffende zwaarte in zijn lichaam,

die hem moeilijk liet opsleepen uit zijn bed, langzaam bewegend terwijl hij zich aankleedde. Maar ook deze moeheid vergat voorbij en hij begon zijn lichaam te voelen als lang te voren, een terugherinnering van zijn jeugd, in den meer en meer behoefenden bewegingsdrang die in hem opwoelde.

Langen tijd schuwde hij er voor terug om uit te gaan, angstig beklemd wanneer hij zich voordacht hoe hij alleen zou loopen lang de wegen, onder de opnieuwende smart van de weerbeelding van vroeger jaren.

Op een middag durfde hij plotseling en hij ging achter den tuin uit, in zijn zachtvreugdend verlangen alleen te zijn diep-ademend toen hij het meezijn van menschen achter zich wist.

Het was een koelzonnende zomerdag met wijde waaiingen van luchtig-blazenden wind, de klein-brokkende wolken voortstuwend in snel, luidloos drijven boven de aandonkerende schaduwing van de plots kleurloos-koelende heide, waar ver aan den horizon de scherp-heldere zonglans telkens lichtte, breed-kleurend de heuvelende vlakke in nieuw bewegen.

Langzaam stappend liep hij de hoogte op. Toen hij boven was gekomen, bleef hij rusten, moeilijk ademend in het ontwende gaan. Vóór hem, ver voortschuinend naar de groenplattende vlakke, donkerde de heide onder de dun-wazige overschemering van licht-tintend bloemen-paars, met kortvierkantende helderingen van golf-hoogend geel der korenvelden, scherp-glanzend in het licht. Ruim-wijkend in een wijde ronding, stond het donker-groenend bosch met de dun-grijze schemering der stammen helder in het licht, telkens somberduisterend onder de jachtende veging der wolkschaduwen, waarin de kruinen bogen in deinend schudden. Telkens aanblazend van verre, scheerde de wind over de vlakke, moireerend in lange golving den roze-struikenden heigronde, heenlossend naar den horizont waar de wolken ineenbrokten, opgestuwd tegen den dun-blauwenden hemel tot een donkerklompande vastheid.

Terwijl hij beweegloos stond rond te kijken, luisterend de af- en aanscherpende schuivingen van den wind rond zijn hoofd, was het hem of zijn leven van de laatste weken plotseling heel

ver heen was, of hij op eens nieuw leefde in een lang-vergeten vrijheid, alleen in de wijd-omruimende lichting van de vlakke, zonder ander geluid rondom, dan het losbollend waaien dat een duizelende leegte in zijn hoofd suisde. En hij stapte voort, moeilijk-drukkend zijn voeten in het mul-dikkend zand, met een gevoel van vreugde in zijn borst, dat hem lust gaf hoog op te juchten tegen de stuwende persing van lucht.

Toen hij in het bosch kwam, kilde de zon weg achter de voortzeilende wolken, een plotse-linge somberheid droevend op de duister-zachte bruining van den grond. De wind was terug gebleven achter den opstand der stammen, kort stillend een leegheid onder de boomen, waarvan alleen de kruinen week heen en weer wiegden met even zacht-ruischend geschuif. Hij liep langzaam, dof-stappend over de dichtmos-sende paden, verder dwalend van huis, met het nieuwsgierig verlangen de oude plekken weer te zien, waar hij zoo langen tijd niet geweest was. Maar sluipend dwaalde de beelding van vroegere uren, toen hij met haar hier had geloopt, weer in zijn denken, de leeg-kleurloze plekken vullend

voor zijn zien met de bewegingen van hun vroeger hier zijn. En 't was hem of zij weer met hem ging, haar slank-teere lichaam bewegend naast zijn stappen, een scherp-lijnende visioening van jaren ver, ineenwissend de herinnering der uren van voordat hij getrouwd was met die toen hij later met haar was geweest. En denkeloos strekte hij zijn hand uit, wachtend de zachte drukking van de hare, om voort te gaan zooals hij zoo dikwijls met haar had geloopt, zwijgend hand in hand, innigend op de weeke doffing van hun stappen. Maar plotseling wakkerde het weer in hem omhoog dat hij alleen was, dat hij haar niet zou weervinden wanneer hij zou thuis komen, dat de mooie tijden van hun samenzijn voorbij waren. En langzaam dieper schrijnend in zijn borst, hoorde hij de woorden klagen nooit, nooit weer, uitschreiend tot een wanhopige benauwdheid, die den drang in hem moeide beweegloos neer te liggen voor altijd, angstig voor de dreigende leegheid der dagen waarin zijn leven zou gaan in duistere eindeloosheid.

Moe van het ongewone bewegen ging hij rusten tegen de hooge helling, aan het einde

van het bosch. De zon was ingegrijsd achter de dicht-lagende wolkendekking van de lucht, die beweegloos spreidde in laag-buigende welving naar den horizon, waar de ineenvastende egaalheid een diepe donkering grauwde, zwijgend opstuwend boven de vlakke in onmerkbaar bewegen. De wind was ingestild tot een week-blazende streeling van suizende koelte, vocht-blazend in onzichtbare spreiding een dun-nattende dreiging van regen, loshangend uit de stil-starende wolken. Wijd-schuivend in langzaam glooiende hooving, stilde de heide vlak uit, donker-violet ineengebruind door het kleurloos licht, met de helwitte wegen heen-buigend in eentonig-leege ligging. In de week-weenende eenzaamheid die over het landschap dreef, weefde het onduidelijk-dunnend gerucht van verre stemmen even door de ruimte, verder en verder zachtend tot een loode zwijging, waarin het korte vogeltjilpen hoog in de lucht een snelle scherping float. En daarna was alles beweegloos, een langzaam-wachtende drooming van levenlooze rust, waarin de windzuchten een klagend-weemoedige fluistering schoven, wijd-heenlossend in de ruimte. Terwijl

hij neergemoeid uitlag in de luwe koelte van den middag, voelde hij langzaam een berustende kalmte neerzachten tegen de zenuwende schokking van zijn opgenieuwde smart. Het was of een zegenende vrede over zijn denken dofde, een breed-scherpende rustiging die hem onverschillig liet voelen voor wat komen zou in de raadseling der toekomst, vaster in hem kalmend door den eindeloozen omstand van de ruimte, groot-koepelend over de kleinheid van zijn bestaan. En hij bleef liggen, langzaam heenvergetend uit de droeve neveling waarin hij een tijdlang had geloopt, alleen voelend de groot-troostende droef-gelukkige stemming die over de heide weende.

Weer kwamen dagen dat hij niet alleen durfde gaan, angstig door de herinnering van zijn eerste wandeling. Maar telkens drong het verlangen naar de vreedzaam-berustende stemming die hij gevoeld had toen hij op de hei lag, weer in hem omhoog en hij ging weer, geleidelijk wennend zijn denken aan zijn alleen loopen, waar hij vroeger met haar was gegaan.

Hij voelde zich weer als voorheen, rechtstrakkend in de vroegere kracht van zijn lichaam.

In den dagelijks-intiemeren omgang met zijn huisgenooten, waarin telkens meer de helpende troosting van zijn vrienden steunde, lichtte zijn droeve denken voorzichtig voorbij, geleidelijk een schoklooze egaalheid dringend in zijn binnenste, waardoor de droef-mattende herinnering heen-vreemde naar een duisterende verheid, wonderend dat hij het was die een tijdlang geleefd had in een schemerende omhanging der dagen.

De zomer stond nu in volle lichtheid over het land, met lange dagen van kleur-laaierende warmte; met ochtenden van koel-zonnende frischheid, langzaam, ongemerkt heendrogend naar de schroeierende matheid van den middag; met avonden, waarin geur-ademende broeiingen van luwe windzuchten suizend streelden door het schemer-lichtend duister.

In den kalmen, intiem-levenden gang van het huisgezin brak de komst van twee meisjes, lang-gekende vriendinnen van zijn gastvrouw, die bleven logeeren, een plotseling-onrustende beweging. In de vaag-angstige schuwheid die hij voor den vroolijk-pratenden stemklank van vreemden voelde, ging hij weer leven zooals in de eerste

weken die hij buiten was. Hij bleef weer lange uren op zijn kamer, voorzichtig stil achter uit den tuin sluipend wanneer hij wilde gaan wandelen en kwam 's avonds in de huiskamer, met een opluchtend gevoel wanneer de gasten in den tuin zaten en hij alleen bleef onder de suizing van het licht, dat eenzaam helderde over de leege tafel. Maar langzamerhand wende hij aan de nieuwe klanking van geluiden, die door het huis levendigde en ongemerkt warmde het verlangen in hem omhoog weer meê te leven in den omgang van anderen.

Op een avond was hij na het eten naar zijn kamer gegaan en had geprobeerd te lezen, languit zittend voor de open balcondeuren. Hij was dien middag laat t'huisgekomen, moe van het vèrdwalend wandelen, waarin hij getracht had de mat-huilende stemming heen te rustigen, die al eenige dagen over zijn voelen bedreigd had. Maar in zijn alleene gaan was de troosteloze voeling van zijn leven heftiger gescherpt, de moeheid van zijn denken lammend tot een wijde lusteloosheid, wanhopig schreiend de behoefte naar een gelijkkrustig bestaan, naar het eindelijk

lichten van iets, dat blijvend zou kleuren tegen de weerdroevende somberheid die telkens plotse-ling hoogdekte in zijn binnenste. In de weeke melancholie die in hem voortdoofde, was het hem niet mogelijk zijn denken te dwingen naar wat hij las; hij gleed zijn boek neer op zijn schoot en bleef soezen naar de wolkjes van zijn sigaar, die zachtjes verdwenen naar de rustige lucht ver boven in oneindige wijking. Onder den teer-innigenden weemoed van den opschemerden avond, begon de weenende stemming die den geheelen dag al in hem geklaagd had, duidelijker te luiden, de behoefte naar iets dat zou breken in de gelijke sleeping van zijn voelen grooter te dwingen in zijn peinzen. Het was een vaag, schemerend verlangen naar een droom-novelend visioen, gelukkig-smartend treuren naar iets dat lief zou vreden in de lustelooze uren van zijn bestaan.

En terwijl hij roerloos staarde naar den hemel, die dieper zuiverde boven den stijg-schemerenden avond, dacht hij terug aan zijn jeugd, toen hij datzelfde voelde en toen de wijddwalende illusies van zijn ziel beloofden de werkelijkheid van zijn

verlangen. De werkelijkheid had gebroken in zijn leven, ruw-pijnend tot een altijd-smartende herinnering de zacht-teere weving van geluk, waarin hij een korten tijd gedroomd had. En alles was weer kleurloos gegrauwd als vóór dien tijd. Alleen was de wanhoop in hem gewoeld, dat het nooit weer goed zou kunnen worden, dat altijd de weening in hem zou klagen, zachter schrijnend misschien in de slijting der jaren, maar die altijd zou blijven, diep-onderduisterend door alles wat hij verder zou leven.

In de luidlooze peinzing waarin hij zat, hielden de stemmen uit den tuin in een klanklachend praten naar hem omhoog. Langzaam, doelloos, stond hij op uit zijn zitten, zijn lichaam moeilijk rechtend uit de moewe lusteloosheid die op hem zwaarde. En plotseling, alleen luisterend den drang die in hem joeg om weg te zijn uit de duistere eenzaamheid, ging hij naar beneden, even schuw-voelend in zijn verlegenheid om bij vreemden te komen. Maar alles kalmde heen, toen hij neerzat in den dunnen schemer die over den koel-vochtenden tuin neer-innigde.

Terwijl hij naar het spreken luisterde om hem

heen, zelf nu en dan zeggend een kort-woordend zinnetje, voelde hij de stemming van dien dag heenstillen; een zachte, in lange maanden niet-geweten gelijkheid vreedde omhoog in zijn denken en hij bleef zitten, ongemerkt meelevend in het vroolijken der anderen, zonder herinneren van den droeven weemoed die op zijn ziel had gehangen. Langzaam waakte zijn denken op uit de dommelende egaalheid waarin hij den geheelen dag had gedooft en zijn vroegere ikheid kwam weer voor uit de schemer-vage drooming waarin hij gesleept had. Soms, terwijl een ander sprak, bleef hij stil zitten staren naar den luwen nacht die over den tuin was neergedonkerd, een teerwebbende fluweeling van tintloos grijs, waarin een vaag maanlicht kalmde droomend en zacht. Dan zocht hij zich zelf, zooals hij geweest was vóór hij beneden kwam, terug uit de vroolijk-klankende woordluiding die nagalmde rond zijn hoofd, verwonderd over zijn eigen stemkleuren in de ontwendheid van zijn leven en probeerde hij zich weer te vinden zooals hij dien geheelen dag was geweest, met een even-herinnerend gevoel dat hij anders moest zijn dan op dit oogenblik. En

hij voelde zich telkens als een tweede die hij niet was, een ander dien hij zag bewegen en wiens bekenden stemklank hij luisterde, zijn eigen ik ver wetend, die leefde in de staag-klemmende moeheid van een ander bestaan. Maar langzamerhand gleed ook dat voelen heen; hij liet zich willoos wegdenken in het praten naast zich; zijn oude, jaren-geleden voelen gelukkigde weer op; hij helderde zijn spreken mee in het vreugden der andere stemmen en het was hem of hij nooit anders was geweest, of nooit een tusschentijd was gevloeid tusschen zijn gelukkige dagen en dit uur.

Toen hij weer op zijn kamer terug was, waar de donkere eenzaamheid dekte over de verlaten zwijging der meubelen, bleef hij voor de open balcondeuren staan, zijn hoofd leunend tegen de koele hardheid van den muur, moe van de wer-veling der klanken die vaag, schemerluidend met telkens kort-brekend helderen naroesde. Buiten stond de nacht in wijde roerloosheid, een diep fluweelen duistering dekkend over den droom-liggenden tuin, waarvan de boomen donker-groepend hoogden naar de diep-blauwe lucht, zwijg-

rechtend met de ineenzwartende kruinen onder de goudstippelende geheiming der stille sterren. En een wijd-troostende stilte welfde over de aarde, een kalm-loomende rust, even nauw-hoorbaar doorfluisterd door het suizen van een vaag ver-aandroomend gerucht, een eindelooze zwijging van leven, waarin een zacht-gelukkige weemoed weefde, neerlichtend uit de sprookjes-kleurende heldering van de lucht. En terwijl hij, diep-ademend de zacht-zuivere geuren van den nacht, stond te peinzen naar den voorbijen avond, verdriette een week-pijnende wroeging in hem omhoog over de uren waarin hij met haar zoo had gezeten, uren die hem zoo eindeloos ver leken, achtergedekt onder de donkere schaduwen van droefheid die over haar leven waren neergedrukt. En langzaam, zacht-glijdend naar omlaag, perstten de tranen langs zijn wangen en hilde hij in een week-schuddend snikken de wijde wanhoop van alles wat gebroken had in zijn bestaan.

Na dien eersten avond, leefde hij meer en meer mee in het samenzijn der anderen. Aan het einde van den helderlevenden dag stonden nu de avonduren als een rustig-belovende kalming

van zacht-klankende innigheid, waarheen hij vooruitkeek van zijn eerste ontwaken, een troosting in de geleidelijk-zelzamer wordende doffe tijden van mattende droefheid. Wanneer het kleuren-zuiverend licht begon uit te vagen naar de schemering van den luwen nacht, gingen zij in het priël zitten, ver buiten de geluiden van het huis, weggescheiden voelend uit het meeleven van menschen.

Voor hem, in langzame glooing, glansde het kort-gemaaide grasvlak naar omlaag, scherp-randend in ongelijke bochting tegen het blauw-spiegelend donker van den vijver, waar telkens even dunmoireerende rimpelingen groefden, wanneer het zuchten van den wind onzichtbaar koelde door de stilte. Aan de overzijde, rustend met de donker-groene hooving van hun bladen, stonden de boomen beweegloos boven de zuivere neerbeelding in het water, goudwolkend gekleurd in de dun-teere takking der toppen, die scherp lichtten tegen het diepe strakken van de lucht. Ver, alleen weggezet van de ineenstammende duistering, stond een beukenboom hoog-bruinend in de wijde helderheid, een ros-gouden schemering

lichtend uit de bloedende sombering der takken naar de egale welving van het koepelend blauw, waarin een laat-wijkende drooming van dun-roze ijlheid roodde, vaag-uiteenwissend tot een dun-teere tinting van vloeiende kleur. Luidloos, met een week-wisselende ineendunning van nauwmerkbaar veranderen, zogen de kleuren heen onder de verder-diepende strekking van den hemel, een nadroomend schijnsel van rood-zwijgende gloeiing vlammend in het Westen, waarin de zon neerdoofde, langzaam, onhoorbaar een week-lichtende schemering webbend over de aarde. En de nacht begon neer te staan, wijd-wevend een teer-suizende fluistering van vaag-ruchtend geluid, waarin geheim-wolkend onzichtbare broeijingen van warmloomende geuren dreven, week heenlossend in het òmkoelend duister.

Dan, in de opstillende vrede die over hun zitten innigde, spraken de stemmen der meisjes in dieper-voelenden klank, onmerkbaar bindend een warm-lievend meezijn in zijn leven, langzaam rustigend in zijn denken de pijnende schrijning van leed tot een zachtschreienden weemoed en hij bleef beweegloos luisteren naar wat hun

zeggen klankte naar zijn zitten, diep in zijn binnenste nazangend haar woorden naar de lichtende verwachting dat eens een weer-mooiend geluk zou kleuren over zijn leven. En in de fulpen zwijging van den nacht, stilde hun spreken heen, een lange peinzing dekkend in hun bijeenzijn.

En de uren leefden voorbij, geheim voortgeduisterd in de weving van den nacht, een einde-loos-lijkende drooming van tijd, waarin het verre dagleven raadselend lichtte in onwerkelijke vreemdheid.

Er waren avonden die kort donkerden na de matte warmlooming van den dag, met kleurloos-wittend licht dat van de laag-grijze wolken droefde, waaruit een donker-grauwende regen dreigde, vochtklammend over den moe-drogen grond.

Dan langzaam neerkortend een na een, begonnen de druppels te tikken op het dak dat boven hen schuinde, geleidelijk sneller tokkelend naar omlaag, een suizende ruisching spreidend uit de indonkerende wolken over de beweegloos-bladerende boomen, overdichtend tot een week-schuivende misting van achterdekkende schemering waarin het moeilijk licht wegzoog, vroeg-nachtend

een vaag omluidende donkerte over den tuin. En het was of na de korte zwijging waarin ze naar de neerklettering der regen hadden verwacht, hun woorden inniger spraken, of op zulke avonden een wijde scheiding hen verder eenzaamde uit het leven van menschen, hun zitten dichter dringend naar elkaar onder de diepvoelende teederling die over hen zachtte, eindeloos wevend uit den onzichtbaar heengeduisterden hemel.

Maar andere avonden helderden omhoog, avonden van vaststarenden maanglans, strak-kleurend van den hoog-blauwen lucht, die wolkloos, eenzaam-spannend welfde boven de goud-trillende wemeling der sterren, avonden van sprookjesdroomende weving van licht, roerloos schijnend over de slapende boomen, diep-donkere schaduwen plekkend naast de zacht-heldere leegheid van den grond, avonden waarin een week-gelukkige stemming opzong in zijn borst, de droeve matheid van zijn voelen heenluchtend tot een ver-naher-innerend weg-zijn en waarin zijn spreken hooger klankte over het luister-zittend zwijgen der anderen. In het wegkleuren der uren, die helder heen-zweefden in de òmweekende zwijging van den

nacht, sprak hij voort, uitzeggend alles wat in hem smartte uit de donker-drukkende maanden die waren voorbijgeleefd, alles wat gelukkig had gezongen in zijn dagen, met een wijdvertrouwende dankbaarheid voor de lief-steunende vriendschap die zij troostten in zijn bestaan. En in het zachtzangend lichten van het maanlicht, stilden lange zwijgingen in hun zitten, naklankend de geluiding van zijn woord rond hun hoofd, langzaam, geleidelijk blijvend zonder spreken, een onzegbare neveling van gelukkig voelen stemmend in hun samenzijn, voortinnigend op de suizing van geluid die streelde door de stilte en waarin het hem was of alle leed heenweekte door de kalmende troosting van onwerkelijk-stemmende kleur, die van den sterren-strakkenden hemel neerboog.

De logeergasten vertrokken en het huishouden ging weer den ouden, geregelden gang van vóór dien tijd. In den vriendenden omgang dien zij met hem hadden geleefd, was zijn denken gelijk gekalmd in het wennen om weer met anderen samen te zijn, en was zijn lichaam weer krachtiger gesterkt door de groote rust, waarin die weken waren voorbijgevloeid. Hij voelde de

lust geleidelijk in zich omhoog woelen om bezig te zijn, om weer de lange daguren in te korten door zijn werk. Langzaam, moeilijk wennend in de eerste dagen waarin hij probeerde te werken, keerde zijn denkkraft weer terug en kon hij iederen dag langer tijd lezen zonder de duizelleegende warreling in zijn hoofd te voelen, die hem vroeger zoo gauw had moe gemaakt. En ongemerkt begon hij weer te leven zooals eertijds, geregeld bezig een paar uur elken dag, waardoor zijn denken heendwong uit de duister-moewende pijniging van altijd-zelfde droefheid.

En weer gleden de weken voorbij in een mooi-egale vloeijing van tijd, de uren regelend na elkaar in een gelukkig-stemmende teerheid van klank, nauw merkbaar wisselend de kleuring der dagen tot een zacht-nadroomende zanging van zilver-lijnend geluid.

De herfst begon op te gouden over de aarde, de bladeren bruinend in stil-geheimend doodgaan, onder het zacht-troostend licht dat van den hemel guldde, wijd-bleeke ijlingen van dunnen damp zilverglanzend over het veld. Lang-stil weenden de dagen voorbij, de vocht-koelende ochtenden

zonwarmend naar den middag, waarin de wazende misting wegzoog op het lichtend weven der zonnestrallen, zilver-raggende en weeke webbe van nauw-dradenden glans over de beweegloos-hangende bladen. En de middag losde heen naar den avond, waarin zacht een klam-kille damp hoogblauwde naar de late laaiing der zonnestrallen, langzaam, sluip-dekkend de wijde, roerloos-strekende vlakke, hooger ineendichtend naar het bosch waarin de zachte vloeijing van nevel verdween, weggeweekt in de diepe schaduw die onder de hoog-stillende bladertakken duisterde. Maar onder de rosse gloeiing van het wijkend licht, dat ver naar het Westen den hemel kleurde tot een uittoovering van zacht-vloeiende tinten, de kleinbrokkende avondwolken rozend met een dun-omrandende zooming van stralend licht, dichtte de nevel hooger, de schaduw onder de boomen heenblankend tot een waterzilveren matheid, waaruit de stammen rechtten, kort-dragend de sombere beweegloosheid der takken. En tegen de dieper inblauwende lucht stilde het wijder-glanzende maanlicht een teer-stalende weving van wijde rust, de loom-staande mist blankend tot een

ruim-dekkende vlakke van roerloos-diepend water, waarin de geluiden dempten tot een dof-zwijgende matheid, een dood-leegende drooming dekkend in den nacht.

Lange, kil-nattende regendagen treurden over het bosch, dikstralend de druppels eentoonig van de dicht-grijze lucht, waarlangs de wolken laag dreven, voortgestuwd op de ruk-blazende waaiingen van den wind. Onder de klettering van druip-siepelend nat, loosden de bruin-doode bladen omlaag, even gedragen door den wind, ineen-vuilend op den soppigen grond, waar langzaam een dik-zachte groezeling laagde, vaster ineen-donkerend door den staag druk-plassenden regen. De boomen stonden met donker-sponzendc stammen willoos heen-en-weer-wiegend tegen het plotseling uitbuilen van den wind, hun hoog-rekkende kruinen donker bezemend onder de grauwe drijving der wolken, somber-ruischend in eentoonig weerkomende scherping van geschuif, wanneer het doffe daglicht heenschrompelde naar n aar den vroeg-zwarten avond. Maar dan plotseling zweeg de wind ineen, kort nog telkens nablazend een week-suizend zuchten door de lucht, den

regen wegdrogend in de ruimte en 's morgens lichtte de zon weer tusschen de brokkel-brekende blauwheid der wolken, een schitter-helderend leven bewegend over het land, tril-tikkend een kleurwisselend stralen in de druppels die op de bladeren rondden, klak-kortend naar omlaag in de dof zachte vochting van den grond. En de wolken brokten heen naar den horizon, uitblauwend de ruime welving van de lucht in wijde spanning, waarlangs de zon weer goudde, langzaam zachtend de innige koepeling van hoog-warm licht over de boomen, die stonden in roerloos zwijgen, moe bewogen door de rustelooze ruisching die door hun takken had gewiegd.

Dagen lang was hij niet uitgeweest. In de duistere schemering van den regen die rond het huisde grijsde, had hij op zijn kamer gezeten, lange tijden starend tusschen zijn werk naar de huilende hopeloosheid die van den hemel stond. 's Morgens toen de regen had opgehouden ging hij weg, behoeftend zijn lichaam te bewegen uit de matte loomheid waarin hij al die dagen had gezwaard. Toen hij in het bosch kwam begon de zon door de dichte bladeren te warmen, licht-

dunne nevelingen vloeiend tusschen het lage hakhout. In de wijde, open-zonnende ruimten tusschen de boomen, stond een goud-kleurend licht, waarin het opdunnend dampen van den grond een mat-dekkende witheid trilde, uitwazend omhoog in vager-teerende ijling, wegglossend naar de ruimblauwende lucht. In de weeke stilte van den nieuw-helderenden ochtend suisde telkens, even dun-bewegend door de takken, een veraanwuiwend zuchten van den wind, meeademend een vocht-donkerend geuren van droogwarmende aarde, waartusschen het scherp-bruinend wolken hing van nat-vergaan blad en geel-dorrend eikenloof, met nakoelende broeiingen weglauwend in de schemerende schaduw onder het hout.

Plotseling, breed-rechtend naar weerszijden stond het bosch uit, hoogdonkerend boven de groen-gedekte schuinte die langzaam naar omlaag glooide. Diep beneden donkerde de breede rivier, in klein-wervelend trekken, geheimstillend eindeloos voort, met een wijd-blinkende plassing van weer-wittend licht spiegelend in de verbuigende slangen door het veld, ineensmallend tot een lijnkronkelende blauwing naar den hori-

zont, waar de dun-teere lijning van een spoorbrug schemerstrakte boven het lage land. Aan de overzijde lagen de velden plat neer, breeduitwijdend in schemer-wazende ronding naar den gezichtseinder, helder-kleurend onder de ruime welving van beweegloos licht, in langzaam-dunner-vlakkende groenheid schuivend naar de verte, waar in vage silhouetting de grijshoogende lijning van huizen dichtte, roze-schemerend in de beweeglooze misting van zonblankenden damp. In wijd-buigende hooging strakte de egaal-spannende lucht een stolping van helder-diepe roerloosheid, waartegen het stralend schitteren van de zon een blank-zilveren schroeijing plekte, uitlichtend in lijnlooze weving onder de diepe wijking van vlekkeloos blauw, wolkeloos starend in oneindige zwijging.

Langzaam stappend in het zacht-mullend wegzand, ging hij naar omlaag tusschen de overbuigende takken der lage struiken, waarop de nagebleven regendruppels kort trilden in het bewegen der bladeren.

Beneden langs het water, looperde de grijs-witte weg leeg voort, met groot-donkere plekken

vocht-drogend zand neergediept tusschen de wagensporen, zacht-schaduwend aan de eene zijde onder den hoog-schuinenden opstand van groen-warrelend bosch. Weeksuizend langs den scherp-snijdenden lagen wegkant, schuurde het trekken van het water een dun-wittende schuiving van geluid, vaag ineenwevend met de zweef-blazende fluistering van nauw-ademende koelte, waarop het versch-geurend frisschen van het water droeg, onzichtbaar opwittend uit de verte.

Op eens wakkerde het naar zijn bewustzijn welken weg hij ging. In zijn denkeloos dwalen hadden zijn stappen hem hierheen gebracht. Voor het eerst na lange jaren, deed hij deze wandeling weer. Den eersten keer dat hij dezen weg was gegaan, was op zijn huwelijksreis geweest, den eersten dag nadat hij getrouwd was. En plotseling, in een helder opscherpend beelden, zag hij dien dag weer.

Zij waren weggegaan uit de stad, in een lang-behoefte verlangen samen te loopen, vrij uit den rondgang van onverschillige vreemden en ver buiten te zijn in de gelukkig-vredende stilte van het bosch, alleen onder de fluister-zachtende geluiding van

blader-suisenden wind en teer-webbende geheiming van klankloos ruischen. In de groot-gelukkige stemming die over hun samengaan kleurde, had hij de nijpende angsting voor haar ongeweten ziek-zijn heengevreugd uit zijn denken en had hij alleen vooruitgezien naar een mooi-belovende toekomst, een altijd leven naast haar, weg uit de bange eenzaamheid waarin zijn jeugd had getreurd. Het was de eerste dag geweest van een lang-naherinnerende beelding van weken, eindeloos lijkend in het ver vooruitzien van egaal-droomend geluk, de eerste dag na een lange duistering van weemoed, waarin zijn voelen gevreugd had zonder angsten, zonder zorg voor wat kon opstaan in ongeweten verte. Daarna had de werkelijkheid weer over hem gewrangd, een sombere volging der jaren rijend over zijn bestaan, waarin de korte uren van jammer-huilend geluk bleek stonden onder de mat-doffende wanhoop waarin hij had geleefd.

In de week-kalmende stemming waarin hij liep, voelde hij de herinnering van dien dag gelukkigen in zijn denken zonder wrangheid, zonder wrokkende smart. Het leek hem of zijn terug-

peinzen een nooit-gewerkelijkt visioen weerzag, een vaag-gedroomd beeld, nagebleven uit de onduidelijke kleuring van een ongeweten weg-geweest-zijn, waarvan alleen een zacht-berouwende droefheid natreurde. En voortstappend in de gelijk-soezende rhytming van zijn gaan, zocht hij de plekken weer waar hij met haar had gezeten, rustend tegen de helling van de grasbegroende hoogten, terwijl zij hadden uitgestaard naar de luidloos-stuwende rimpeling van het water, dat onveranderd voort-warrelde onder het bleeke licht dat van den volk-gedekten hemel stilde.

De zon schitterde hooger tegen het dieper-strakkend blauw, klein-schaduwend de duistering der boomen op den weg, in moe-hettend stralen gloeiend over zijn gaan. De vocht-donkere plekken in het grijze zand waren ingehard tot nauwmerkbaar egaal-tintend grijs, de grasranden aan beide zijden waren vastgedroogd onder het aardegeurend broeien van het licht, dat ongemerkt een glazen zuiverheid gehelderd had over de landen, scherper lijnend in de verte de kleurdekking van een rood pannendak en de donker-glanzende spiegeling van een torenhoogte. Alleen,

heel ver, mistte nog een ijl-dunne damp beweegloos langs de rondbuiging van den horizont, ineenwisschend met het bleeke luchtblauw, lijnloos vervloeiend tot een vaag-uitlossende, bleeke neveling.

Moeilijk-hijgend tegen de gras-gladde schuinte, ging hij een eind de hoogte op, die langs een zijpad terugkorte door het bosch. In de moewe slapping van zijn lichaam, wilde hij hier een tijd rusten voor hij verder ging, op eens herinnerend, dat hij ook met haar hier had gezeten langen tijd. Rondom stond de wijde middag-stilte, loomzwijgend onder de vochtlauwe warmte die laag dreef tusschen de boomen, even telkens heenge-trild door het onzichtbaar suizen van insecten; een dood-gebruind boomblad wiegde langzaam neer uit de takken, stil-schuivend in het vallen over den dik-geelen grond en daarna roerloosde de loome rust weer over het bosch, even doorgeseld door het vallen van een dennekegel, kort van tak tot tak tot hij neerdofde in de weeke bladen.

Terwijl hij ineengemoeid neerlag, achteroverleunend zijn hoofd op zijn saamgevouwen handen

die koel drukten in de zacht-vochtende moslaag, zijn oogen droomend naar de warreling van takken die boven hem dichtte, telkens even kleurend het verre luchtblauw tusschen de heen- en weer wijking der bladen, voelde hij de herinnering van eertijds hooger woelen in zijn denken, de kalm-rustende peinzing van zijn stemming heendroevend tot de oud-gekende pijn-voeling van al den voorbijen tijd. En opbuigend uit zijn liggen, leunde hij zijn hoofd op zijn arm, kijkend naar den opstand der boomen rondom, onveranderd vastend met de donkere grijsheid van hun stammen als jaren geleden, naar den bruin-groenenden mosgrond beweegloos neergestild onder de geheimende overdrooming der jaren, stil-geleefd alsof de tijd nooit gewisseld had in snel voorbijgaan met de verandering der jaargetijden, herfst-uren als van daag met gouden zonlicht rouwend van de blauw-diepe lucht, winterdagen met hoogdonzende sneeuw, dekkend een wit-zachte dichtheid over het mos, zomerdagen waarin de mattende hitte de dood-bruine bladeren droogde tot een hard-lossende laging van licht-schuivend bruin, lentezonnende uren met luw-geurenden wind

die door de jong-groenende takken blies, de oude bladeren warrelend in kringend bewegen over den weg, ze opsuisend tot dicht-hoopende welvingen tegen de nauwe ineenstamming van het lage hout. Menschen hadden geloopt over den weg, kort opkomend uit de onbekende verheid van hun leven en weer heenverdwenen naar de ongeweten kleuring van hun bestaan; zij hadden gezeten zooals hij hier was geweest, onbewust de smart die hen misschien wachtte korten tijd na hun hier zijn. En alles rondom was onveranderd blijven voortstaan. Alleen de boomen waren dikker gerond, de bladeren dichter gegroeid, de bladerlaag op den grond was hooger gedonkerd. In het mooi-vredende geluk waarin hij met haar hier had gezeten, hadden zij gesproken om hier later weer te komen, later wanneer zij heel oud zouden zijn, vooruitmooiend den tijd dat zij zouden zijn uitgemoeid van het leven en dat dan dit terugzien de laatste troosting zou zijn voor het voorbijge geluk dat over hen had geschenen, de laatste mooie uren in den dreigend-angstigen tijd dat zij voor altijd van elkaar zouden weg-zijn.

De jaren waren over hun leven gegaan, een wreede inknakking van de illusies die zij zich hadden voorgemooid en hij was weer hier terug, alleen, uitgeleefd, moe door de slijting van leed dat in hem had gesomberd, zijn voelen was veranderd, zijn denken ingelusteloosd, zijn verlangen naar de jaren die zouden komen onverschillig geslapt. Alleen het bosch rondom was hetzelfde als toen hij voor het eerst hier kwam, in de langzaam-voortkleinende verandering onbewust staande, dat buiten in de wereld het wijd-smartend leed voortbrak, eindeloos, zonder ophouden, altijd voort.

Luid-klappend in de loome stilte, lachten stemmen hoog boven zijn liggen naar hem heen. En opkijkend naar het schuivelen van voetstappen door de drooge bladen, zag hij een meisje met een jongen aanloopen, dicht tegen elkaar leunend op het smalle pad dat naar beneden bochtte. Hij hield zijn arm rond haar midden, zacht-fluisterend tegen haar lachen, terwijl zij teersteunend in zijn vasthouden haar hoofd naar hem opboog, innig-kijkend de gelukkig-lachende donkering van haar oogen naar zijn gezicht. Zij

zagen hem niet en hij bleef beweegloos zitten, voorzichtig wendend naar hun neer gaan liggen, schuin boven hem, op een helder-lichte opening tusschen het hout. Zij bleef steunen in zijn arm haar hoofd neergebogen tegen zijn borst, terwijl haar handen zacht langzaam heen en weer speelden met de ring die zij langs haar vingers schoof, denkeloos luisterend naar wat hij fluisterde. Toen innig opwendend haar gezicht naar het zijne, boog zij haar armen omhoog en zijn hoofd neerdrukkend, zoende zij hem, vastklemmend haar lippen op zijn mond, in een wijd-gevende omhelzing. En zij bleven liggen, zwijg-starend naar de zegenende spreiding der takken boven hun hoofd, terwijl zijn handen streelden in denkeloos bewegen langs haar wangen, luidloos lichtgoudend in de webbing van voortwarmend licht, dat breeder tusschen de boomen over hun droomen neerstond.

Toen, zacht-klagend in zijn borst, huilde de herinnering omhoog van het uur dat hij hier was geweest, met haar zittend zooals zij, een vredende voortlichting der uren, zonder weten van tijd, zonder voelen van het heensterven van den dag

naar duister-donkerende tijden, weg-gelukkigd uit de bange dreiging die tijdenlang in hem had gedofd, alleen wetend de wijde vrede die in zijn voelen kleurde, hoogjuichend een grenzeloos geluk in zijn borst, dat al het leed van zijn vroeger leven heenzong met nooit-gehoorde klanking van diep-stemmend geluid.

Voorzichtig loopend ging hij van de hoogte weg. Een wijde moedeloosheid was in hem gedroefd, moeilijk strakkend zijn willen om verder den weg te loopen, zooals hij had gedacht.

Even nog stond hij, aan den plek gekomen waar het zijpad ineenzandde met den grooten weg, te denken of hij verder zou gaan. Maar 't was of alles rondom veranderd was, of alles wat hij vroeger had gezien scherp-borend in zijn herinneren peinsde, voortdurend beeldend langs de grijs-leege eenzaamheid van den weg zijn eigen gaan eertijds naast de klein-teere beweging van haar lichaam, of hij telkens, waarheen hij keek, de visioening weerzag van hun loopen naast elkaar.

Duidelijker dan ooit te voren voelde hij zich eenzaam staan, recht-alleen in de wijde leegte

rondom, zonder helpend steunen naast zich, neerbuigend onder den groot-angstigen omstand van onverschillige vreemdheid. Scherper-luidend in zijn hoofd, hoorde hij de dreiging pijnen dat hij nooit meer gelukkig zou zijn, dat altijd de kort-oplichtende momenten van geluk-voelen in zijn verder leven zouden worden heengesomberd onder de dekking van snijdend berouw dat zij weg was uit zijn leven, voor altijd weg en dat de herinnering aan de mooie uren van haar mee-zijn in zijn bestaan nooit zou heenslijten. Zijn voelen was geknauwd, neergeknakt tot een dorre, wrang-bitterende leegte, waarin de wanhoop zou blijven klagen van haar weg-zijn tot aan het opluchtend einde van zijn dagen, tot het laatste uur waarin hij bewust zich zou voelen meeleven in de lichteloosheid van zijn bestaan.

En klein ineenmattend onder de loodende droefheid die plotseling over hem zwaarde, ging hij langzaam-stappend terug langs denzelfden weg dien hij kort tevoren had geloopen onder de kalm-berustende herinnering van den mooi-geleefden dag, dof-starend zijn oogen naar het late licht dat van den hemel treurde in gouden weemoed.

STILLE UREN

Tierie's Boekdrukkerij — 's-Hertogenbosch

D^R. A. ALETRINO

STILLE UREN

II

Amsterdam — Vennootschap Letteren & Kunst

EERSTE HOOFDSTUK.

In de wit-matte stilte van den Zondag zat hij te werken, tijden achtereen, zonder opzien, zonder weten der uren, die over hem voorttraagden luidloos, zwijgend heen.

Buiten stond de weemoedig-grijze, damp-doffe middag, langzaam sluipend naar den avond, onder het mistig-klamme licht dat van den egalen hemel droop, een roerlooze rust die loom neerdreef van de lage wolken, waaruit zacht dun-nevelende regenbuien woeien, een wijd-matte treuring dichtend over de stad. Telkens, even gedempt kortend over het donker-taaie grachtwater, klonk het bellen van een tram van de overzijde boven het weeke schuren der wielen, heenlossend met droomig schuiven in de mist, die dichter grijsde in de verte. En daarna hing de stilte weer over de kade, een vochte weening druipend over de zwart-kale boomtakken, waarvan de druppels kort-tikkend neerklakten een na een.

Maanden waren voorbijgeloofd sinds hij van buiten was teruggekomen, lange vaag-droomende maanden van egaal, 't zelfde leven zonder ver-

andering, zonder wisseling in den weer-eentoonenden sleur van zijn dagen. De eerste weken die hij in zijn huis terug was, waren nog goed geweest en had hij doorgeleefd in de nieuw-gesterkte kracht van zijn lichaam, zijn denken voldwingend met de herinnering van den voorbijen zomer. Maar langzaam, in den heenzonnenden weemoed van de herfst, in de korter-durende lichturen van killende dagen, waarin schuivellarrelend de bruin-dooide bladen van de donkerhardende takken kaalden, was zijn vroegere moedeloosheid weer omhoog geweest en had hem weêr zacht-gluipend ingeloomd naar een wezenloos, kleurloos voelen van zijn bestaan, eindeloos voortslepend zonder vreugde, zonder belofte. Hij deed zijn werk als vroeger, lusteloos, onverschillig, verlangend naar de rustige avonduren die hij ver uit de woeling van menschen kon zitten in zijn kamer, onder de suizende stilte van zijn alleen-zijn, meer en meer wegschuwend uit den omgang met vreemden.

En lange, eenzaam-heengesleurde Zondagen had hij weer doorleefd; Zondagen van alleen, dofmoewend werken, inspannend op zijn boeken

om weg te zijn uit de droevend-weemoedige peinzing waarin hij zich voelde voortdroomen, wanneer hij niets uitvoerde, leeg-mattende mid-dagen, die langzaam heengrijsden naar een wanhopig-treurenden avond, zonder kracht om weg te gaan uit de benauwende hopeloosheid waarin zijn denken gleed, in de matte uitputting van zijn opgesleten werkkraft.

Vandaag was hij opgestaan uit een lood-dooden slaap, plotseling voelend bij zijn wakker worden de dreiging van den Zondag, een angstig-voorzien van den eindeloozen dag onder den schemer-doffenden lichtschijn, die traag langs de vensters kleeft. En hij was gaan werken, haastend om weg te komen uit de sombere vloeiing van gedachten, die hij vaag hoorde opdeinen in zijn hoofd, terwijl hij zich aankleedde, scherper pijnend in zijn niets-doend zitten na het ontbijt, waaruit hij met moeite zijn moeue lichaam had opgesleept. En hij had den verderen dag zitten werken, gestadig achtereen, zonder opzien, zonder weten der uren die voorttraagden luidloos, zwijgend heen.

Buiten begon het daglicht in te lagen tot een

grauwe schemering, de helderheid achter uit den kamer heenzuigend naar de blank-wittende vensters, een zacht-induisterende grijsheid spreidend over de meubelen, waaruit alleen een late schijn nog stond vlak onder het raam, langzaam vagend over zijn schrijftafel. Moeilijk opbuigend uit zijn voorover zitten, leunde hij terug in zijn stoel, wonderend de vroege donkering van den avond.

De mist was ingedicht tot een egale, beweegloos-wittende dekking van toonloos grijs, ineenvastend uit den onzichtbaar-lagenden hemel, een wattende wolking van ontastbaren opstand hangend boven het donker-logge grachtwater, een mat-zwarende loomheid, waarin de geluiden machteloos dempten, kleurloos vallend met een plots inkortende klank. De kade lag leeg, vocht-donkerend onder de laag-vachtende mist, scherp-kantend tegen de beweegloos-zwarte platheid van het water, waarin even telkens een kleine golving deinde, kort-uitkringend in trillende rimpeling door het langs-tikken der meeuwen, die in wijd-fladderend vleugelwiegen donsden door de damp. In wijde, bochtig-hoekende kringen vlogen ze dooreen, klein-lichamend in den witten nevel,

uiteenwijkend met een snel wapperen van vleugels, op eens neerzeilend op de strak-gespreide strekking van hun wieken, scherend langs het dof-gladde watervlak dat ze even raakten en weer hoogschokkend in de grauwe neveling van damp, dicht drommend naast elkaar, witplekkend in het grijze-witte rondom hun zwerven.

In zijn denkeloos, moe-rustend soezen, volgde hij het wisselen van hun vlucht, ze nazoekend waar ze zachtjes wegwischten in de dekking van ineengedichte ijlheid, wachtend tot zij weer zouden komen op de plotseling leeg-stillende ruimte, wanneer zij in de wijd-wijkende scheiding van hun vlucht waren heengedwaald. Hij beproefde moeilijk ze te houden in zijn zien, terwijl zij onder zacht-scherpend tijlpen snel dooreen hoekten, even drijf-rustend met de kleine, blauw-grijze donzing van hun lijfjes op het donker watervlak.

Langzaam opbeeldend uit de vage dwaling van zijn denken, zag hij vroegere winterdagen weer, herinnerend hetzelfde dooreenvliegen van meeuwen in het mat-mistige licht. Jaren waren er voorbijgehaast sinds dien tijd, lange jaren waarin een nooit-verwacht leed gedonkerd had

over de vreugde-zonnende drooming van zijn voelen.

De eerste keer.

Hij was nog niet verloofd. Op een ochtend was hij onverwacht naar haar toegegaan, in een snikkend-drangende behoefte naar haar meezijn in de groote leegheid waarin zijn voelen al dagen had gedroefd. Het was een donker-wolkende winterdag, met een laf, toonloos licht dat omlaag hing, een klamme, windstille kleurloosheid die over de aarde loomde, waarin luidloos kleine vlokjes sneeuw naar onder pluisten, zacht poederend over den wit-harden grond een dun-spikkelende spreiding van vage witheid. Terwijl hij voortliep, was het sneeuwpluis begonnen dichter te zweven in groot-wittende vlokken, voller dwarrelend uit de laag-grijzende wolken, sneller en sneller streepend naar omlaag tot een dik-donzende hooving op den grond, in een gestadige schuiveling plekkend een smetteloze blankheid over de aarde, die wijd, stil neerlag.

Toen hij bij haar kwam, was zij achter in den tuin, die ophield tegen het water, met aan de overzijde de wijde plat-strekking der velden, eindeloos wijkend naar den nevelenden horizont.

Zij stond hoog-donker boven den sneeuwgedekten grond, haar teêr-jong gezicht koud-gefrischt onder de koeling der neerdansende sneeuw, die met kleine, kort-wittende plekjes neervaste over haar schouders, vroolijk lachend haar donkere oogen omhoog naar de grijze warreling der meeuwen, die rond haar vlogen, scherp-tijlpend hun kort geluid naar haar langzaam indekken onder de staag-neerstillende blankheid. Telkens luid-lachend, zwaaide zij met uitheffend bewegen van haar armen het voedsel naar hun gulzig grijpen, telkens dreig-roepend met de volle stemklank van hoog, vroolijkend spreken tegen hun lager-dringend vliegen rond haar staan. Ze vlogen om en om, in wijde kringen zeilend boven haar hoofd, neerstrijkend naast haar op den grond, in wiek-vladderend deinen drijvend langs haar heen, een rusteloos-dooreen-woelend bewegen van grijs-doffende lichamen, waartusschen de heldere blankheid van hun opwiegende vleugels plekte, flinkerblinkend in het warrelend wit der wemeldansende sneeuwvlokken.

Toen, met leege handen hoogwuiwend in de lucht, bleef zij nog een tijdlang staren naar hun

wegkringen in de wijde ruimte, waar zij heen-schemerden naar de verte tusschen de grijs-mistende neveling van de sneeuw, die groote, schitter-lichtende druppels smeltte in haar haar en langs haar rood-gekoude wangen. En een laatste, wijd-zwaaiende groet welvend naar de vlakte waar de vogels waren weggezwegen, liep ze langzaam terug naar huis, moeilijk stappend in de hoog-gelaagde, zacht-blankende sneeuw, plotseling luidlachend toen ze hem zag staan, beweegloos in de wonder-lievende stemming die over zijn donkere voelen was gelicht door haar mooie jongheid.

In de moew-droevende drooming waarin hij eenzaam zat, willoos volgend de luidlooze neveling van zijn denken, zag hij de langzaam-gesloten mindering weer, waarin haar lichaam na die jaren gezwakt was.

Den laatsten winter van haar leven had hij naast haar gestaan, terwijl zij moe-steunend in zijn arm, zacht, pijnlijk-lachend om haar bleek-gemagerden mond, klagend dat de meeuwen weer rondvlogen boven de kale doodligging van den tuin, wachtend dat zij buiten zou komen om ze

te eten te geven, met klein-lievende woorden sprekend tegen de harde sluiting van het raam, dat zij te ziek was, dat ze niet meer kon. En hij had haar voorzichtig neergetild in haar stoel, belovend dat hij zou gaan en dat ze toch de vladdering der vogels zou zien, dicht-schuivend langs het huis. En hij had ze hun eten toegeslingerd, met een lamme, moedelooze zwaaiing van zijn armen, stil-huilend haar moew-hijgend neerzwakken, haar zachte weggaan uit het leven, tegen de vogels die in stom niet-weten bleven ronzeilen in hoog-kringend vliegen rondom zijn vreemd-staand lichaam.

En opkijkend naar haar bleeke zitten, had hij gezien hoe zij dankend knikte voor wat hij had gedaan, moeilijk heffend haar dunne handen tot een teer-lievend groeten naar de vogels die onverschillig heenwiefden. Langzaam, sluipend had hij haar zien minderen, elk jaar inkleinend onder de moeilijkhijgende ademing van haar magerend lichaam.

Zacht, in luidlooze trekking, dunde de mist uiteen, log-deinend in weeke wolkneiging heen en weer, een wit-schemerende helderheid lichtend

in de vager-nevelende damp, die los-pluizend vlokte boven het water. Hoog naar den onzichtbaar-grauwen hemel, vlekte een scherp-plekkend wit van lichtende vastheid, kort-randend in het grijs rondom, een luid-tintende nieuwheid blankend naar onder over de vocht-donkere steenen van de kade, de glim-natte steenranden langs het water duidelijk kantend in het licht, een plotseling neerslaande zuiverheid dwingend voor de vocht-tranende ruiten, die langzaam, luidloos de meubelen in het vertrek vóórkleurde uit de matte schemering die over ze gedekt had.

De meeuwen waren heengefladderd in den lichtenden nevel, even nog donker-schaduwend met de korte kleinheid van hun grijze lijfjes in de wit-glanzende lichtplek hoog boven de gracht. Dieper bundelend in langzame daling, begon het zonlicht moeilijk te dringen door de telkens weer ineenvastende watting van wolken-witheid, teerrozend een schijnsel van ontastbare tint door de egale dunheid van mist, die ijler omhoog vloeiende, telkens zacht weer neerbewogen door onzichtbare waaïngen van klein-blazende windzuchten. En even beloofde een klaring van uithelderend blauw

boven de langzaam-wegdunnende mist, de grauwschemerende huizengevels van de overzijde dof-violettend achter de dunhangende gazing, die week wiegde in teerder bewegen, de kaal-zwartende boomkruinen scherp-streepend in glanzende veegingen van licht, week aanglimmend een breede spiegeling over het water, die lijnloos vervloiede in de glad-egale looming er naast.

Scherp-grijzend in het blauw-rozende licht, vlogen de meeuwen weer aan, sneller wiekend hun vleugels in een kort-durende wisseling van kleur, warrelend door elkaar in jachtende haasting, telkens kort-neerpijlend op het watervlak, waarvan zij tijlpend hooghieven na even moeilijk opstaan boven de trilling die hun pootjes bewogen, wijd telkens uitkringend onder den dunnen schijn en weer ineenklompend naast elkaar, een grauw vlekkerende wolk dichtend in de lucht, die plotseling uiteenbrokkelde tot kleine, wieg-wijkende stippeling.

Den eersten winter van hun getrouwd zijn had hij haar nog gezien, onwetend de kwaal die haar zachtjes sloopte, helder-staande in haar kracht-voelende jongheid.

Het was een zon-heldere vriesdag, een licht-blauwende strakheid van vaste zonglans, die wijd rondde van de wolklooze lucht, een glas-zuiverende kou forschend over den drooghardenden grond, waarin even telkens een kort-zuchtend blazen van scherpe noordwind sneed, heenlossend in den zuiveren stilstand van de dunne lucht.

Zij stond in den tuin, scherp-gelicht in de goud-glanzende beweegloosheid van den zon, haar rood-gekoelde wangen frisch-kleurend onder de bleeke teerheid van haar voorhoofd, forsch, in oplevende jeugdkracht, zwaaiend haar armen hoog boven haar hoofd, naar de mat-grijze lichamen der meeuwen, die lager kringden naar haar staan in staag veranderen van het grauw-doffe blauwen van hun vleugels, wanneer zij opzeilden in het zonlicht, hun witte buikveeren hel-mattend in de gouding van het licht en weer donkerend in het lager drijven tot de schaduw-schemering van de achterzweigende huizen. Sneller en sneller had zij het eten hooggegooid, luid roepend haar kort-vroolijkende woorden tegen het haastiger dooreen-warrelen der vleugels, leniger wiegend haar slank-jonge lijf naar de rondom wervelende vogels,

den tuin vullend met een groot zilver-kleurend geluid, dat wijd uitkringde naar de wolklooze lucht, weggedragen op den wiekenden hoogslag der ruischende vleugels. En plotseling was zij beweegloos gebleven, haar handen neergegleden langs haar staan, haar hoofd heffend naar de lucht, in ernstige aandacht volgend het langzaam-weifelend heenzeilen der vogels, waarvan nog een enkele terugbleef, wachtend op haar roepen. Toen de laatste was voortgezeild met een straffe spreiding van zijn vleugels, had zij gegroet naar de wijd-strakke lucht, heel ver wuivend naar de grijze stippeling die even nog trilde in de koepling van vlekkeloos blauw, langzaam terugstappend naar den donkeren schaduwrand, die verder en verder begon uit te somberen tegen de witgrijzende lichtheid van den drogen grond. En toen zij bij hem was, in de stil-donze warmte van zijn kamer, had zij haar armen gebogen rond zijn hals, hem dwingend haar te kussen op de harde frischheid van haar wangen, waarop de zuivere winterlucht een geur van vruchten had gekoeld, dronken-duizelend zijn voelen tot een nooit-gekende juicing van wijd geluk.

Langzaam, onhoorbaar ineenschuivend dichtte de mist weer naar onder, den helderen zonneglans onderdoffend met een weeke wademing van tintloos grijs, een vaster-wattende witheid lagend boven de ruime breeding van het water, waarachter de huizengevels zachtjes inzogen, de schemer-paarsing van hun beweegloos opstaan luidloos ingedekt onder de zwaarder-hangende drooming van doffende damp. En onmerkbaar doofde de witheldere plekking boven de grijsdekkende schemering weer voor, een vage lichting zakkend in het helder-levend kleuren van de kamer, waarin de meubelen begonnen heen te donzen onder de hangende poedering van schemerend grijs. In laag-drijvend bewegen droomde de mist dieper omlaag, een nevel-dunnende ruimte leegend boven het water, dat weer was ingezwart tot een egale, gelijk-strakke, glanslooze spreiding van taai-loomende doodheid. En het daglicht vaalde ineen tot een tastloos-droevende weving van vage tint, een matte, wezenlooze dwaling van kleurloozen schijn, waarin de kade levenloos neerlag, plat-geleegd onder de starre zwartstrakking der boomstammen, waarboven de wijde

kruining der kale takken wischte in de laag-drijvende grijsheid van mist. En alles was weer stil, een doode drooming van vaag-suizend gerucht, dat doofde in de mat-wattende dichtheid van vast-ineentastende damp, waaruit machteloos-kleurend een korte belgalming brak van de even zichtbare, langs-schimmende tramwagens aan de overzij.

De meeuwen vlogen rustloos af en aan, met lange tusschenpozen wegdwagend achter de mist, waar zij heengrijsden vager en vager plekkend de vastheid van hun kleur in de nevelende ijlheid van beweegloos griuw, telkens terugloomend op de langzaam-wiekende wuiving van hun vleugels. In de dichter-schemerende duistering van het daglicht, dat zwijgend stilde naar den avond, vlogen zij moeilijker boven de kade, langzaam, loom-drijvend in lusteloos bewegen, telkens lang rustend op de leege hardheid van den grond, waar zij kort-stappend troepten naast elkaar, plotseling heffend boven het water met zwaar-deinend kleppen van hun wiekslag.

Hij herinnerde zich den laatsten winter, dien zij met de meeuwen in den tuin was geweest,

den laatsten dag, dat zij nog had kunnen krachten tegen de neermoeiende zwakte van haar langzaam heenzielen.

In de kleurlooze, slappe lichting van den maten winterdag, zeilden de vogels langzaam boven den leegen tuin, met loome vleugelklepping voortdrijvend onder het beweegloos treuren van de lucht, waaruit telkens even kort-waaiend naspreidende regenvlagen dun-dreven, glim-vochtend een blankglanzenden weerschijn over den donkeren grond. Moe-dwelend wiegden zij heen-en-weer, lusteloos zakkend naar onder en weer hoogklappend op de zwaar-slaande zwaaiing van hun vleugels, telkens lange tijden stil-plekkend op den grond, grijs-bewegend boven de donkere klammig van de aarde. Dan, omhoog-schokkend in de natte waaiing van regen, vlogen zij een kort eind voort, weer neerkleinend naast elkaar in uitgemoeid rusten, even week schrijnend een zacht-scherpend tijlpen in de stilte.

Zij was naar buiten gekomen, moe-stappend den korten afstand door den tuin, moeilijk-steunend haar handen tegen haar borst, die trekkend hijgde. Langzaam loopend was zij de vogels te gemoet

gegaan, die lusteloos waren opgeklept toen zij naderde en zij was blijven staan, voorzichtig bewegend haar moe-tillende armen naar ze toe, het voedsel vallend voor zich uit, machteloos om het op te gooien met de vroegere zwaaiing van helder bewegen. Even nog waren de vogels hoog gekringd, wachtend het wildend brokken van het eten, maar daarna waren ze neergeswaard rondom haar staan, voorzichtig tippend met hun roze-dunnende pootjes voor haar heen, kort-schuw tillend het eten van den grond, in de krom-pikkende strakheid van hun bekken.

Luidloos was de regen uitgeneveld tot een dichte grauwing van neerdruppeld grijs, in sneller streeping siepelend uit de ineenlagende wolken, strakker stralend naar omlaag, een schemer-trillende drading scheidend boven de nat-glanzende strekking van het weiland, waarachter de gezichtseinder wegschoof, een zacht-schurende suizing weenend in de loomdroomende stilte. In denkeloos-droomend bewegen van haar handen slapte zij het eten naar den grond, langzaam buigend haar gezicht, waarlangs haar natgekleefde haren moegleden, moedeloos staande onder de tikke-

ling der druppels, die langzaam, ongemerkt groot-donkere vochtplekken zwartten op haar schouders. En zij bleef roerloos staan, onbewust haar armen loshangend langs haar zijden toen het eten weg was, in moewe droom-wachting starend voor zich uit, klein, ineengebogen onder de kille ziekvoeling van haar lichaam. Zij merkte niet dat de vogels waren heengekringd, zij voelde niet dat de regen in grooter-slaande druppels neerplekte op haar staan. Toen week-ombuigend haar gezicht naar de verte, waar de meeuwen even nog grijs-wiegden in langzame wuiving van hun vleugels, onverschillig heengegaan van haar matte stil-zijn, trok een pijn-vorend lachje langs haar dunne lippen, smart-wringend haar bleek-ziekende wangen, waarlangs luidloos de tranen naar onder gleden, dof-persend uit haar groote, donker-floersende oogen. Toen was hij naar haar toe gegaan en had haar gesteund in haar langzaam teruggaan naar huis, voelend in de ingehouden snik-schokking van haar borst, het groote leed dat over haar droefde, dat zij niet meer kon, dat zij niets meer was in het leven, dat zij machteloos gelamd was voor altijd.

En op zijn kamer, waar hij haar uitgemoeid had neergetild in haar stoel, had ze liggen schreien langen tijd, haar zacht-bleeke hoofd steunend tegen zijn borst, telkens en telkens weer zijn gezicht pakkend tusschen de magere klamheid van haar handen en had hem gezoend, berouwend haar groote liefde die zij voelde heensterven, langzaam, luidloos, sluipend heen, in de zwaarder-moeiende machteloosheid, die haar dieper en dieper had ineengezwakt. En daarna was zij niet meer uitgeweest om de meeuwen eten te geven.

Later, toen zij heele dagen beweegloos lag in haar stoel, den laatsten winter van haar leven, had hij nog een paar keer geprobeerd voor haar in den tuin te gaan en de vogels te lokken naar het venster waar zij lag. Maar de meeuwen waren langzamerhand weggebleven, onwillig te komen op zijn roepen, schuw-vreemdend voor zijn donkere staan, waar zij zoo gewoon waren aan de luid-lachende stemklank van haar spreken.

Eens nog, na langen tijd, waren een paar meeuwen terug geweest. Hij had den heelen middag naast haar bed gezeten, pratend met een

zacht-belovende stem over haar beter-worden, onder de week-droomende vleijing van haar vingers, die voorzichtig streelden langs zijn handen. Door de hoog-heldere vensters waarvan hij de gordijnen had uiteengeschoven, stond het zon-vriezend licht kleur-zuiverend in de kamer, waar zacht-innigend de stilte suisde, even telkens week-bewogen door het ver-gescheiden luiden van vaag gerucht. Buiten, hoog, in verre wijking, strakte de blauw-zuivere hemel, waartegen de fijne streeping der kale boomtakken scherp-warrend lijnde, kort telkens langs-gestipt door het snelle donkeren van een vogel, luidloos drijvend in het gouden zonlicht. En alles was beweegloos, een glas-stolpende koepeling van wijde helderheid, vèr-buigend naar den vaag rondenden gezichtseinder, waar het donker-innigend blauw van de lucht welvend neerstond, wazig-gescheiden tegen het lijn-groenend dun-buigen van het weiland.

Toen plotseling voorkortend in snelle pijvlucht van hun grijs-blauwe veeren, vlogen een paar meeuwen neer in de leege lichtheid voor het venster, met schuin-buigende kopjes dicht-fladerend naar het glas, starend uit de kraal-ron-

dende donkerheid van hun oogjes naar hun zwijgend zitten, wacht-zeilend in hoek-snijdende lijnen hooger en lager, roepend in scherp-kortend fluiten tegen de warmgesloten kamerrust. Voorzichtig steunend in zijn arm was ze opgericht, lach-kijkend het wild-vroolijkend vliegen der vogels, met groot-blijde oogen volgend hun rusteloos bewegen. Een tijdlang waren zij gebleven, scherper tijpend hun kort geluid, de open lichting vullend met de snelle fladdering van hun wieken, voortdurend drijvend langs de hooge vierkanting der vensters, wegkleinend naar achter en weer voorgrootend tegen het raam, tot zij eindelijk voortstuwden op de langzaam-krachtige rhytming van hun vleugels ver naar den horizont, waar zij heentrilden tegen de wolklooze spanning van de lucht tot nauw-donkerende stippen. En zij was een tijdlang beweegloos gebleven, spanterend haar oogen naar de voortwijking der vogels, langzaam, ongemerkt instrakkend de lachgelukkige heldering van haar gezicht tot de oudgewone pijnlijkheid, die dieper langs haar wangen groefde. En daarna waren de meeuwen nooit meer gekomen.

De donkerte in de kamer was uitgezacht tot een fulpen spreiding van diep-dekkende schaduw, vast ineengezet tegen de glans-grootende vierkanting der vensters. Alleen een klein plekje vage lichtschijn rosde voor over den onzichtbaren grond, strak neerstarend uit het snorrend duisteren van de kachel. En alles rondom was stil, een wijde, weggescheiden doodheid van eindeloos-droevende zwijging, waarin het huis eenzaam stond, hoog-alleen in de zwaar-omhangende drijving van klam-wattende mist. Moe-oprechtend uit zijn droom-soezend zitten, ging hij voor het venster staan, zijn hoofd leunend tegen het koud-hardend glas.

Buiten stond de avond beweegloos, duister-mattend neergezwaard onder de dichtende doffing van grauwe mist, waarin de recht-vlammende lantaarnlichten roerloos, in enkelstaande kleinheid punten, wijdvagend een weglossenden kringschijn rond hun gloeien. Onzichtbaar waaiend uit den week-hangenden nevel, spritsen klein-streepende druppels tegen het glas, snel ruischend na elkaar tot een spreidende trilling van spikkelen vocht, langzaam, ongemerkt ineengrootend tot een week-

tikkende klettering van staage regen. De meeuwen waren verdwenen, geheimzinnig heengestild in de mist, voortgezwegen in onbekende verte, de kade leeg latend onder de plassende glanzing van neerdonkerend vocht.

In de moedeloze peinzing waarin hij stond, leek hem de groote droefheid van den lang-voorbij den dag zwaarder te hangen over zijn bestaan, onmogelijk ziende een even weerlichten van een klein-zachtend geluk in den moeilijken gang van zijn leven. Eindeloos voelde hij de rijning van dagen als deze, eindeloos de loomende grijsheid der Zondagen die zouden weerkomen in de regelmatige deeling van voorbijgesleurde weken, vooruitbelovend in de kleuring van zijn dagwerk de telkens weer neermattende somberheid van uren, sluip-leegend in gluipenden voortgang. De verwachting die hij in den kort-geduurden zomer had voelen oplichten in zijn binnenste, dat hij zou kunnen leven, zacht-diep meedroevend de schrijning van een nooit te vergeten leed, was ongemerkt weer uitgedaald tot de werkelijkking van angstig-drukkende moedeloosheid, waarin staag de nieuw-geharde ellende schreide, dat hij opnieuw

alleen was, dat de groote duistering van voorheen weêr doodde in zijn bestaan. De herinnering van wat gevreugd had in zijn dagen zou telkens weer pijnen in zijn denken, de beelding van zonnende uren zou telkens weer opstaan tegen de kleurlooze leegheid waarin hij gedwongen was voort te slepen, meedroevend de berouwende wanhoop dat alles voorbij was, dat de mooie jaren heen waren voor altijd.

En hij bleef roerloos peinzen in den nacht, die langs het venster stond, den eenzaam-stillen nacht, die wijdduisterend schaduwde over de aarde. Het rossend schijnsel van het vuur dunde langzaam uiteen in de fulpen schemering rondom, de kamer vullend met een doffe zwarteheid.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Hij leefde door den winter, neergezakt in een doode kalmte, zonder verandering, zonder bewegen. 't Was een eenvoudige, egaal-rijende volging van dagen na dagen, 'zonder uur dat buitenklankte uit de luidlooze sluiping van tijd, een bestaan onbewust van wat jachtte rond zijn lichaam, een ongeweten meegaan in de wijde wieling van het zijn.

Soms schudde hij even wakker uit zijn doofheid, verwonderd dat alweer zoolang was weggedoezeld na wat voorbij was en daarna machiende hij weer onverschillig voort, zonder wil, zonder verlangen. Hij voelde de dagen beginnen, omdat hij naar zijn werk ging, hij voelde ze heen, omdat hij weer t'huis kwam. Uit de klaging van den aflevenden dag, woelde de grenzelooze wanhoop over de eeuwige nietsheid van zijn leven hooger naar zijn keel. 't Was hem of een knakkende moeheid 'op zijn lichaam drukte, die nooit weer zou heensterken tot de energie van vroeger en die hem altijd zou dwingen neer te hangen in dezelfde doffe verveling waarin hij was. En de

nacht stilte over zijn denkeloos suffen en de dag grijsde weer voor zijn oogen, zonder verschil met gister, zonder belofte voor morgen.

Een weeke, lusteloze melancholie sloop in zijn denken, die hem onverschillig door zijn werk loomde en die hem uren lang liet stil zitten soezen, zonder energie, zonder kracht om zich op te waken uit de matte verveling die doffer en doffer over hem heen dreef. Er waren dagen die hij 's morgens begon met een lood-doode moeheid, wanneer hij voor zijn denken zette de lange rij van uren die moest heenvloeien tusschen dit oogenblik en het moment dat hij weer zou kunnen gaan slapen; avonden die hem wanhopig lieten denken aan den volgenden dag, waarin hij weer moest loopden denzelfden gang en waarin hem voor zijn oogen verveelde de eindeloze sleeping van volgende dagen, weer een en weer een, altijd hetzelfde, zonder kleur, zonder licht, zonder verandering. Hij verveelde zich, een onzegbare verveling, waarin alleen, telkens weer-scherpend, het verlangen opstond te leven in het meezijn van iemand met wie hij zou kunnen gaan in een omgang van altijd-blijvende tevredenheid. Het

vage, vroeger-gekende gevoel van lang vóór zijn trouwen begon weer te onduidelijken in zijn denken, het vreemde, schemerige verlangen naar een zacht-mooie belofte die telkens weer zou opstaan in de leegte der uren en die hem de eentonige eenzaamheid van zijn leven zou vermoen door wat verder komen moest.

Wanneer hij zich scherp vroeg, hoe hij zijn leven wilde, hoe hij verlangde dat zijn bestaan verder zou zijn, dan was 't hem of diep in zijn binnenste een teer-gefluisterd antwoord klaagde, dat hij niet luid durfde zeggen aan zich zelf, of een mooikleurend visioen heel ver schemerde, dat hij angstig was duidelijk te laten naderen voor zijn oogen. En terwijl hij het weghield voor zich zelf, voelde hij toch wat het was.

Uit de duistere ernst van wat hij geleefd had, woelde na lange jaren zijn jongens-voelen weer naar boven, hetzelfde vreemde verlangen dat door hem treurde toen hij nog alleen leefde, toen hij nog jong was en dat hij dacht dat voor altijd zou zijn heengestikt in de werkelijkheid van het leven. En hoe meer hij napeinsde in zijn alleen zitten, hoe meer hij terugsoesde zijn leven

dat voorbij was, des te meer voelde hij zijn vroegere behoefte weer opwaken, zijn vroegere neigingen hooger groeien tegen de leegheid van zijn gemoed. In de moewe rust van zijn denken sterkten zijn oude illusies weer op, hij leefde weer terug in den toestand van jaren geleden, alsof hij nooit was getrouwd geweest.

Op een avond liep hij zijn huis uit, verveeld door de eenzame lusteloosheid van de slaapsuizende stilte in zijn kamer. 't Was een wilde voorjaarsavond met hoog-bollenden wind en wjdsuizende regenvlagen, die neerkletterden uit de lucht, waar sneldrijvende wolken ineenpakten tot donkere massa's en weer uiteenbrokkelden, wild-schuivend onder het helgroene maanlicht, dat rustig glansde boven de vol-woelende beweging. Vast-stappend tegen den wind, liep hij voort, gebogen onder de persing der luchtkoelten, die neerhoekten uit de wijde snijding der straten. Telkens bleef hij staan tot de ruisching der schuinstreepende buien voorbij was, zenuwvoelend trillen een vreemde opgewektheid in zijn hoofd, een lust om te schreeuwen tegen de bolder-loeiende schudding van den wind, een neiging

om zich moe te hollen onder de tegendrukking van onzichtbaar suizen, dat langs zijn ooren schoof.

Terwijl hij onder een portiek stond te kijken, hoe de wolken boven de huizen dikker en dikker zwarten in den hoog-stuwenden wind, zag hij midden in de leege straat een donkere vrouwenfiguur, hoekig vooruit-gebogen achter de ronding van haar parapluie, moeilijk steunen tegen de heftiger-blazende windrukken. En op eens, in een opgezenuwde roezing van zijn denken, liep hij naar haar heen, lach-vragend haar te mogen helpen en zonder wachten schoof hij zijn arm door de hare en keerde haar zacht tegen het stugge schokken van den wind. En hij liep naast haar voort, luisterend naar wat zij hem vertelde, terugheninnerend zijn lang-geleden jeugd in de opnieuwing van zijn ver-vergeten stemming.

Zij was een Française, een naaister op een groot atelier. Elken avond kwam zij er van daan en ging naar haar kamer, waar zij alleen woonde, een triest-eenvormig bestaan onder de gelijk-eenzame sleeping van haar dagen. In een kinderlijk-zacht vertrouwen, vertelde zij hem haar leven alleen, ver onder vreemden, droomerig-sprekend

de zangende klanking van haar teer-luidende taal. Toen zij aan haar woning kwamen en zij dankend voor zijn goedheid afscheid van hem nam, vroeg hij haar, onwillekeurig, zonder scherp duidelijk voor zijn bedoelen of hij haar wêer mocht terugzien.

Den volgenden dag liep hij rond met een vaag-drukkend gevoel wanneer hij aan den avond dacht, die voor hem opstond als een lange moeilijk-door-te-leven verveling, uit zijn gewone sleur, waarin de vrees dreigde van terug te zullen komen in de alleenheid van zijn kamer, wanneer hij haar had t'huisgebracht. En telkens stond het in zijn denken om haar niet te gaan halen, zooals hij had beloofd. Maar dan op eens warmde de verwachting in hem op, dat hij door haar omgang een tijdlang uit de gewone grijsheid van zijn doen zou heenkleuren en hoorde hij weer de zacht-lievende klanking van haar lachend spreken, als toen hij haar het eerst had ontmoet.

En hij ging dien avond, hij ging volgende avonden en langzamerhand, ongemerkt, werden die avonden een lichtheid voor hem, in de eenzame leegheid van zijn dagen. 't Was een ge-

voel van medelijden met haar alleen-leven, een vreemde mengeling van zijn eigen behoefte naar het meezijn van een vrouw en het verlangen naar iemand om voor te zorgen, een onduidelijke lust om goed te zijn voor haar zachte triestheid, die zij uitvertelde naar zijn droomen, terwijl zij lange uren 's avonds wandelden wanneer zij van haar werk kwam, een vaag gevoel van dankbaarheid dat zij iets mooi's, iets kleinliefs helderde in de sombere onverschilligheid van zijn bestaan.

En zijn leven ging weer geregeld in de veranderde gelijkheid van zijn nieuwe doen, een regelmatigheid die hem telkens liet verlangen naar den volgenden avond, het mooie einde van den langen dag. Dan stapte hij haar langzaam te gemoet, voor zich starend of hij haar niet zag aanvluggen met de dun-zwevende lichtheid van haar blond-losse haren om haar voorhoofd. Dikwijls wachtte hij op haar, stilstaande op dezelfde plek, onder de staring der menschen die hem voorbijgingen. Dan luisterde hij de korte zinnen die zij spraken terwijl zij langs hem stapten en volgde hij in zijn denken wat zij konden be-

doelen, ongemerkt begon hij de menschen te kennen die hij elken avond weer ontmoette, hij wist de vensters van de huizen aan de overzij, helder-warm van een ros licht en peinsde verwonderd, wanneer soms plotseling een lange zwarteheid achter de neergelaten gordijnen donkerde, hij luisterde de geluiden die hij wist dat moesten weerkomen elken avond op denzelfden tijd. En langzamerhand droomde hij weg in het lange wachten, tot zij op eens voor hem stond, lachend met haar klein-vriendelijk gezicht tegen de droomernst van zijn stil-zijn. En zij wandelde naast hem voort, snel-pratend de opgewonden klanking van haar woorden, lange, kinderbelangende vertelsels van wat zij den geheelen dag had gedaan, wat gekleurd had in de egale gelijkheid van haar werk, telkens keerend haar vraag-blauwende oogen naar zijn gezicht met een korte inschokking van haar zeggen. Dan, laat in den avond, bracht hij haar t'huis, en hij ging naar zijn kamer, nasoezend in zijn hoofd de teere liefde van haar bewegen, terugzoekend in zijn hooren de zangende luiding der woorden die zij had gesproken.

De lente begon op te luwen uit de sombere

ruwheid der voorbijgesomberde maanden. 's Avonds wanneer hij op haar wachtte, voelde hij een zacht-lauw zuchten van den voorjaarswind langs zijn hoofd, een week-geurend ademen van nauw-fluisterend blazen in de helder-koele zuivering van den nacht.

Meer en meer voelde hij een vreemd-gelukkig zangen door zijn borst, een vaag-herinnerend vreugden van jaren geleden, dat zijn genegenheid vaster innigde voor haar, die hij trouw elken avond na den langen dag terugvond. Zij wandelden nu uren achtereen langs stille buitenwegen, waar het maanlicht droomerig neervloeide over het breede water; onder de donkerdunnende takking der oude boomen, waarin de weeke wind een zacht fluisterend suizen teerde; langs duister-rustige achterstraten, waar de huizen zwijgend-vast, logklompig stonden en waarin geheimzinnig een vaag-lichtend venster treurde, roerloos starend naar de maan-schaduwende straat.

Er waren avonden waarop zij snel voortstapten naar haar kamer, onder de zacht-ruischende regen die gestadig van de lauw-drukkende lucht neer-zweefde. Zij bleven in het donker voor het venster

zitten, luisterend naar het weeke neertinkelen der druppels op de donker-natte steenen, zij naast hem, laag op den grond, haar hoofd op zijn schoot, met een weeke vleijing van haar lichaam tegen hem aan. En langzaam droomde hij heen onder het egale streelen van zijn vingers, die hij zacht door haar vocht-blond haar streek, een zijden golving van onzichtbare zachtheid in de fulpen schemer van het vertrek. Dan voelde hij hoe haar lichaam zwaarder begon te steunen tegen zijn zitten, hij hoorde haar ademen rustiger egalen op-en-neer en terwijl ze zachtjes insliep onder het weeke heen-en-weeren van zijn handen, bleef hij beweegloos staren in den vagen schemer van de stille buitenstraat, voort-soezend de dwalende gedachten, die voor hem opschimden, lang-voorbij herinneringen van vroeger-gedroomd denken, visioenen van zijn jeugd, die luidloos gingen langs zijn zien, een droeve zweving van onzegbaar verlangen. Wanneer hij dan terugging naar huis, wakkerde hij plotseling weer naar de werkelijkheid, het altijd-weerkomend eenzame van zijn leven, zonder doel, en waarin alleen verlichtend in den duisteren schemer van den nacht de

belofte stond, dat hij haar morgen zou weervinden.

De zomer kwam. Langer rekte de avond uit den warmen dag, moeilijk den nacht koelend over de moe-gedroogde aarde. Lusteloos leefde hij de dagen door in zijn werk, onder een heftig, ongeduldig verlangen naar de uren die hij met haar zou gaan in de luwe frischheid van de buiten-stadswegen.

Zij had nu vroeg gedaan en kwam hem te gemoet, ver alleen, lachend wanneer ze hem zag. Dan gingen zij kalm, rustig-pratend naast elkaar, wachtend tot het langzaam-wijkend zonlicht heen-roodde aan de ver-strak-blauwe lucht. In de inniger-dekkende schemering van den avond schoof hij zacht zijn arm onder de hare en onmerkbaar vaagde de ellende van den voorbijen dag heen, de weemoed der uren die hij had doorgezenuwd in het verlangen naar dit oogenblik. De duistering grijsde langzaam omhoog van den grond, dunner en dunner teerend naar de diep-heldere lucht, waar even-lichtend de sterren begonnen te staren, trillend in de wijde verte; vager zweefden de stadsgeluiden ijler en ijler, heenscheidend hun samenzijn buiten den rondgang der menschen.

En dicht-leunend naast elkaar stapten zij voort, in een omvolking van grijs-droomend geluid, waarin telkens haar lachen zacht klankte, een helder-kleurende toon in de egale fluistering van hun spreken.

Elken avond liepen zij denzelfden weg, intiemer voelend in de bekendheid der huizen langs hun gaan, onder het terughoorend stemmen-luiden der menschen, die zij al zoo lang voelden te kennen in hun weergevonden staan-praten op dezelfde plekken en het nieuw-toonen derzelfde klanken op hetzelfde uur. En elken avond eindigde hun loopen aan den tuin boven het water, waar zij op dezelfde plaats gingen zitten, onder de donkere scherming der dichte takken die een oud-geknoeste boom over hen uitstilde.

Voor hen, ver aan het einde van het wijd-brede, donker-kabbelend water, stond de stad, duister, vormloos met de vage, hoog-schimmende schaduwing der torens onder het veeg-vloeiend licht-schijnsel dat tegen den hemel dunde, voorgestippeld door de rij der wit-puntende lantaarn-pitten, beweegloos tikkend in ver-slangende lijning naar hun zitten, langs de buig-wijkende boorden

van de rivier, neerkleurend in de zwarte plassing van het water met kronkel-bochtend streepen. Voortzachtend in grijs-schuivende geheiming, gleed de logge donkerheid der schepen luidloos door den helderen nachtschemer, met de korte staring der kleur-brandende seinlichten, loshangend tusschen de even-streepende strekking der touwen, schuinhoogend naar de vast-rechte topping van de mast. Langs-doffend onder het schok-schuddend stooten van kort, klein-stuwend geluid, sneed het halfkrachte haasten van een enkele stoomboot tegen de karteling der buig-wiegende golven, een helder schijnsel dragend uit de kleur-rende ronding der lage vensters over de zwart-uiteendiepende zuiging van het water, dat verder-wijkend naar de oevers een vaag-dun ruischen achterhoekte, langzaam voort-scheerend met week-klotsend geluid. De klein-lagende roeibootjes, even, onduidelijk-zwartend in het langs-veegen van het licht der groote booten, donkerden onzichtbaar heen in den nacht, rhytmend nageplompt door het ver-weg dompen der riemslagen. Langzaam, ongemerkt begon een wijde stilte te welven over de aarde, de menschengeruchten dunden

verder en verder in de neer-innigende rust uiteen en alleen een week-fluisterend suizen weefde omhoog naar den maanglanzenden hemel, waar de tinteling van eindeloos-tallende sterren wemelde, een zacht-droomend schijnsel goudend in de wijd-zwijgende ruimte. Alleen heel ver in de zoelgeurende slaping van den nacht, donkerde nog even, zacht-ruchtend in heentoonend wijken, het trillen van een spoortrein over de neergemoede weiden, uitlossend tot nauw-hoorbaar zweven van geluid, dat langzaam wegstilde in de eindeloze diepte van het òmzuiverend duister.

In de overscheidende stilte bleven zij zwijgen, dichter leunend naast elkaar en de uren nevelden voort over hun zitten, navoelend in hun herinneren een zuiver-klankend zangen van onwerkelijk geluid, waaruit zij wakkerden wanneer zij in de stad terug waren, plotseling opgeschrikt door de ruwing van laat-levend bewegen langs hun droomegaan.

Maar vooral de Zondagen stonden voor hem op uit de eentonige alleenheid der lang-reeksende dag-uren, een mooi-weerkomende belofte van alleen-zijn met haar van 's morgens tot den avond, uit de onverschillige kleur van zijn leven.

Dan ging hij met haar naar buiten, ver uit de woeling van menschen en zij keerden 's avonds weer, moe van lang-gewarmden zonneglans en dwelmend geuren der bloemwolkende luchten.

Twée Zondagen bleven in hem, scherp-beeldend uit de wissel-rijende herinnering, waarin de deeling der weken zijn telkens weerdenken ineenkleurde.

De eerste dag. Een zonwarme helling van laaiend licht, dat wijd stolpte over de velden, de boomkruinen beweegloos broeiend in slap-bladerenden opstand, klein-donkere schaduwen vlekken op den langs-stoffenden weg, die grijs-droog met hel-blanke plekken voortlooperde tusschen de grauwdorre smalling der grasranden. Een diep-strakke hemel, heel hoog wazend van grenzelooze wijking, dun-teer trillend aan den horizon van nauw-zichtbaar bewegen, waarin de lel-kleurende huizen stonden onder een heen-wisschend scherp der lijnen, een eindeloos-buigende koepeling van vlekkelooze spanning, waaronder de blank-zilverende zomerzon kort-stralend schroeide, wijd-alleen plekkend in de onleegende ruimte.

Moe van de neer-mattende helheid, die over

hun loopen had gemoeijkt, was hij 's middags met haar gaan roeien op de wijd-stille plassen achter het dorp, waar een zacht-koelend wind-zuchten streek, even telkens schrammend over het glad-glanzend watervlak in teere rimpels. Onder de loome drijving van de middagrust lag het water beweegloos uit naar de verte, met de donkere klomping der kleine riet-eilanden ongelijk hoogend boven de diepe schaduw, die de op-pluimende warreling der stengels naar onder plekte. Boven de breed-kantende uitligging van een grooter-strekkend stuk grond, hief de dichte takkenduistering van laag-groeiend hakhout de vast-groene ernst der roerlooze bladeren omhoog, ongelijke plekken diep-spiegelend glanzen koelend op het egaal-lichte water, scherp-snijdend tegen de schroei-plassende zilvering, die de zon ver over de vlakte neerwitte. Langzaam, voorzichtig-trekkend de riemen door de heldere onbewegelijkheid die onder hun voortgaan diepte, had hij haar voortgeroeid naar een breed-kalmenden schaduwrand in het midden van de vlakte, zwijg-starend naar de verder-uthoekende vloeg van zacht-wijkend glanzen, achter het scherp-

snijdende glijden van hun luidloos bewegen.

Vast-schuivend in den hoogen rietkant waren zij blijven zitten, zachtpratend in de suizende stilte rondom, onwetend de uren die over hen blankten uit de helder-glazen lichtheid die koepelde over het watervlak, telkens even luisterend naar het plomp-plassend korten van geluid, dat plotseling een onzichtbaar-azende visch op het water kringde. Dan wijdde de cirkeling der kleine golven onhoorbaar ruimer en ruimer, heenbuigend in nauw-zienbaar bewegen naar de verre oevers en daarna lag de vlakte weer zonder leven, eindelijk glad onder de zuiver-geurende vochting die omhoog koelde. En de zon was dieper neergeschuind onder de donkerende blauwing van de lucht, ver naar het westen hooger-kleurend een vaag-vloeiend schijnsel van teer-roze weving, langzaam overgloeiend den hemel in een toovering van rood-gouden licht, dat wijder uitteerde in egale stilheid, een onwerkelijke diep-zachte warming tintend in de donker-koele geheiming van den plas. En de zon zakte over hun wonderend zwijgen, lange schaduwen vreemdend over de heldere neerligging van het wijde water, even

nog goud-vlam-rondend boven de ineen-kleurende poedering van den horizon, langzaam inlossend de rood-webbende veeging van onwerkelijk licht, dat luidloos tegen de optrillende sterren heendonkerde.

Toen het dun-lichte helderen van den nacht begon op te droomen over hun ver-weg-zijn buiten de menschen, was hij met haar teruggegaan naar de stad, in een vaag-visioenend voelen dat een eindeloos-durende tijd gelukkigd had over hun bijeenzijn, dat een sprookjes-klankende zanging van onwerkelijk geluid in die lange uren over zijn leven had gezongen. En het was hem geweest of de duisternis van de Zondag-avondstad, of de laat-warrelende menschenwerkelijkheid harder dan ooit te voren tegen zijn voelen had geruwd.

De tweede keer. Zij hadden den geheelen dag in het bosch geloopt en waren 's middags gaan zitten aan den zoom van het hout, langs de hei, tegen de glooiing die schuinde onder den laatsten opstand der boomen. Het was een broeiwarme, zonloos-lichtende dag, zonder koelend wind-zuchten loomend over de wijd-donkerende heivlakte, die roerloos, egaal-tintend neerlag naar

den horizont, in langzaam-hoogende glooing vaaglijnend tegen de laag-wolkende lucht. Een ruimwelvende stilte, neerdroomend uit de dichtgrijze wolken, die langzaam, nauw-zienbaar voortgleden in luidlooze trekking, even kort langsgelijnd door den ruischloozen wiekslag van donker-stippende vogels, die zacht-tijlpend heenkleinden naar de wazige verte. Terwijl ze uitmoeiend zaten nu en dan even zeggend een zacht-fluisterend woord, was de grauwe wolkdekking langzaam uiteengeweken, een breede klove scheurend boven den dampnevelenden horizont, een zilver-bundelende straling neerspreidend naar de hei, die teer-paarschkleurend helderde onder de dun-wazende ijling van blauwe lichtheid. Verder was de wolk-wijking uitgestuwd, breeder en breeder vloeiend het warmkleurend zonlicht over de vlakte, heel ver in wazige trilling zuiverend den opstand van donkergroenend bosch, waarachter grijs-schemerend de silhouet van een kerktoeren hoogde, zilverblinkend de gladde spiegeling van de rivier, die rustig, beweegloos tusschen de dun-lichtende groenheid der weilanden lag, in wijdslangende buiging. En week-ademend begon een teere vloeiing van geu-

rende windzuchten te strijken over de vlakke, naar voren dragend uit de zon-levende verte uitstreelend in het achter-hoogend bosch met lichtwit ritselen door de takken. Langzaam zogen de uiteenbrokkende wolkmassa's voort, grooter tuschenplekkend de diepe innigheid van het vlekkeloos luchtblauw, diep-schemerende schaduwen dragend over het land, die luidloos, geheimend heengleden naar de wijdzonnende ruimte, waar zij uitlosden, onmerkbaar kleiner en kleiner tot in de overwelvende koepeling van kleur-zuiverenden glans, die de zonneschittering naar onder straalde. En de hemel stand in een ruim-welvende straking van eindeloos-diepende gelijkheid, even nog vaag-schemerend in de verre buiging van den horizont, waar de laatste wolken ineengrijsden, witgelicht langs de pluis-dunnende randen in onwerkelijken schijn.

Ongemerkt was hun spreken ingezwegen tot een peinsdroomend stil-zijn. Languit liggend onder haar hooger zitten, was hij blijven staren naar haar zacht-blank gezicht. Zij zat even boven hem, rechtop met de slanke lijning van haar jonge lijf, haar wit-kleine handen denkeloos le-

vend in haar schoot, haar groot-diepe oogen donkerend naar de wijd-tooverende lichtheid rondom. Zij had haar hoed naast zich gelegd, een klein teer-lagend kleur-plekje op de bruine rulheid van den grond, en het was of een weeklichte goudheid wolkte uit de losse zweving van haar blonde haar, even roze-lichtend den teerlijnnenden rand van haar klein-schelpend oor, overschijnend naar haar mat-zachte wangen, de tenger-vloeiende lijning van haar neusvleugels schaduwend in nauw-speurbaar tinten boven de frisch-roodende helderheid van haar lippen, even voor-wittend haar tanden tusschen het kleine lachen van haar mond.

Zacht, week-luidend in droeven weemoed, klaagde de beelding van lang-voorbijge dagen in hem omhoog, de schemer-duistere herinnering van de lange, eenzame uren die hij had doorgedroefd, alleen, zonder liefde rondom zijn somber gaan door het leven, zonder iemand aan wien hij kon geven de hooger-vollende liefde die treurde in zijn borst, de dagen die hij eindeloos verlangde naar iemand naast hem, die hem de donkere voeling van zijn uitmoeiend bestaan zou heenlichten door de teedere stemklank van haar meevoelen voor

het groote leed, dat over zijn ziel was gebroken. Een wijd gevoel van dankbaarheid zong in hem omhoog voor haar die bij hem had willen blijven, meelevend in zijn leeg bestaan als een groot-zachtende kalming van mooi-kleurend licht, dat steeds weernieuwde in de doellooze looming van zijn dagen. En teer-vattend haar hand, leunde hij zijn wang tegen de fluweele warmte van haar vingers, gelukkig-voelend haar zachte weerdruk in de zijne. En hij was beweegloos blijven zitten, angstig te breken in het uur van wijd-lichtend geluk, dat over hun samenzijn weefde, een diep-wêer-innigende zanging van lang-vervaagd geluid, droomklankend over de werkelijkheid van zijn leven.

In hoog-tintend gloeien begon de zon te gouden naar den avond, warm-roodend een dieprossend schijnsel over de bruin-glanzende hei, lang-grijze schaduwen vekkend naast de heuvelende bochting van den grond. Toen, opgewakkerd uit hun zitten, waren zij teruggelopen door het bosch, waar het late zonlicht een toovervloeiend schijnsel kleurde langs den grijzen opstand der rechte stammen, goud-webbend een

droomsprokend wolken in de rag-trillende teerheid der takken. En de zonnegloeïing was veegkleurend heengezacht tot een zuiver-koepelende heldering van blauw-stolpend licht, ineenschemerend over het bosch van den dieper-stillenden hemel, een week-doezelende duistering vagend langs den bruin-droogen grond, waaruit de boomstammen omhoog rekten, vaag-getint in hun donker ineenwarrende kruinen.

En de nacht stond over de aarde, de stille zomernacht, de blauw-gouden nacht, waarin de week-staal-zachte maanglans tooverde een alles geheimende dekking van wijd-zwijgende rust, even, nauw-hoorbaar doorgezucht van ijl-wevend geluid, eindeloos heendroomend in de zoel-geurende, òm-lichtende stilte. De dag was heen, de prachtkleurende dag, waarin hij eindeloos-lijkende uren had geleefd in een vreemd-zingend mooi, uren die de droog-wittende gelijkheid van zijn leven hadden teruggeschitterd in onduidelijk-naherinnerende verte; de zacht-gelukkige dag was heen voor goed en het weerzijn tusschen den rondgang van onverschilligheid, in de duister-drukkende benauwing van de stad stond weer onwijkbaar

voor zijn voelen, het moeilijk-dwingend beginnen van de nieuwe reeks dagen, eenzaam, zonder breking in de eentonige gelijkheid der uren dan alleen het even weerzien van haar 's avonds, een telkens-wêér lang na-berouwend voelen van het wijd-zingend geluk, dat eens in hem had gevreugd.

Dikwijls, op zulke avonden, wanneer hij haar had t'huis gebracht en alleen terugging, langzaam loopend om zoo lang mogelijk uit de leege kilheid van zijn kamer te blijven, had hij er over gepeinsd om haar te vragen niet van hem weg te gaan. Dan visioendé hij zich voor, hoe zijn leven weer zou gaan in de mooi-lieve omwarming van haar mee-zijn, terug-zoekend het korte geluk dat hij zoo lang geleden had gevoeld. Maar dan opeens, wanneer hij terug was tusschen de oud-gekende sturing van zijn kamer, met de zwijgend-staande meubelen die hun veel-geweten uitzicht in zijn zien herinnerden, dan voelde hij dat het nooit kon, dat hij nooit zou kunnen dragen de scherp-weerpijnende beelding van vroeger, de beweging van een andere vrouw tusschen de intieme voeling van alles waarin zij vreemd, gevoelloos zou

staan en waarin zijn heel vroeger bestaan voortleefde, waarin het groot-zingend geluk geheimend klankte en waarin hij de pijn-schrijnende smart nog hoorde schreien van wreed-ingeknauwd, voor altijd heen geluk.

Toch, vaster en vaster groeide zijn verlangen omhoog, zijn tegenwillen telkens zwakker slapend in het heen-korten van den zomer, waarachter hij de wanhopig-duistere sombering zag staan der lichtelooze winterdagen, optreurend uit de week-weemoedige berouwing van herfstglans en najaarsdoodheid.

Op een avond had hij weer met haar gewandeld, de avond na een langen, moeilijk-doorgematten dag, waarvan de uren waren heengelangaamd onder de wanhopig-leege voeling waarin zijn denken doofde. Het was een maanlichte herfstavond, stil onder de koel-strakke vrede van den helder-blauwen hemel, waartegen de sterren wemelden, eindeloos goudend in zachte lichtheid. Zij hadden een anderen weg geloopt dan gewoonlijk en waren buiten de stad gekomen door eindelooslijkende straten, vreemd-duisterend voor hun zien in het ongekende van de gevels.

Opluchtend in de buitenstilte van den weg, waarlangs de huizen stonden in telkens verder-wijden afstand, waren zij voortgegaan onder de breede stilte die over de velden droomde en waarin het verre ruchten van stadsgeluid uitzweefde in nauw-hoorbare vloeiing. Vastdrukkend had hij zijn arm geschoven onder de hare, dicht haar leunend tegen zijn borst, en moeilijk-benauwend van hoog-kroppende gelukssmart dat hij haar weer naast zich voelde, naar wie hij zoo groot verlangd had den heelen langgeduurden dag, bleef hij zwijgen, onmachtig te zeggen alles wat rondwoelde in zijn binnenste. Maar langzaam kalmend onder de wijd-rustende eenzaamheid van hun samengaan ver buiten de menschen, sprak hij de diepe beroerdheid uit die in hem had getreurd, het angstig vooruitzien naar uren als van den afgeloopen dag, uren zooals hij al zoo dikwijls had doorgelamd en die hij zag opstaan voor zijn voelen als een nooit te ontgane sombering, die altijd over zijn bestaan zou blijven dreigen. Fluisterpratend naar haar teer-innigend luisteren, leegde hij de groote geluksvoeling uit van haar meezijn in zijn leven, de zachte troost

die zij in zijn dagen kleurde, het diep-klagende verlangen, dat zij toch bij hem zou blijven altijd zonder heengaan zonder hem terug te laten met de droef-berouwende herinnering der uren, die hij met haar was saamgeweest, waarvan de beelding in hem navoelde den volgenden dag en die hem zwaarder het vooruitzicht moeilijktte alleen te moeten blijven tot hij haar zou weerzien. En terwijl zij vaster tegen hem leunde, haar meevoelende liefde warmend naar zijn lichaam in de klemmende grijping van haar handdruk, liep hij naast haar voortgaande als in een onwerkelijk bestaan, de moeie uren van den dag heen in onzienbare verte vergeten, dat na korte poos het oogenblik zou ruwen waarop hij weer alleen zou staan in de duistere eenzaamheid der straten, plotseling gewakkerd uit den droomschijn waarin hij gelukkig was.

Maar langzaam, onduidelijk opschemerend uit de diepe onwetendheid waar hij liep, wakkerde een vage voeling omhoog van het oud-gekende rondom, de weerwaning van lang-geleden oogenblikken uit een wazig voorbijgeleefd verleden, waarschuwend in de weetlooze neveling van zijn

gedachten de werkelijkheid van het oogenblik. En opschokkend uit de gelijke passing van hun loopen, bleef hij staan, plotseling inhoudend het denkeloos bewegen van zijn lichaam.

Voor hem, donkerstillend onder de licht-welvende zachting van maanglans, beweegloosde de schemering der hooge boomen van het kerkhof in levenloozen opstand, een breede, vloeilichtende ruimte leegend voor de roerlooze doodheid van het huis, waaruit de vensters loom-kleurloos blindden naar den weg, achterdekkend in vaag-voelend werkelijken de neerligging der eeuwig-slapende graven.

Nooit was hij weer hier geweest na den dag dat hij haar had weggebracht, altijd had hij het vermeden den weg te vinden, dien hij dien dag gegaan was achter haar laatste meezijn in zijn bestaan, angstig had hij altijd teruggeschuwd voor zijn weerkomen op de plek waar hij zoo veel van zijn leven had gelaten, waar hij al zijn geluk had heengebracht tot nooit-weer-te-wakkeren slaping in een eeuwig-duisteren nacht. Nu, op eens, zonder willen, zonder weten, denkeloos geloopen den langen weg dien hij zoolang geleden had geleerd, stond hij voor de wreed-

ruwende werkelijkheid van wat geweest was, hard-gewakkerd uit de nevel-vloeiende onwaarheid, waarin haar dood-zijn altijd voor hem herinnerde.

In een snel-kleurende terug-beelding voor zijn zien, scherpten de uren weer voor die hij daar geweest was; de dampig-licht-looze dag, waarin hij duizel-stappend liep tusschen het stille gaan van anderen; het halfvloeidend, suizend fluisteren der stemmen onder het dofdeempend zwaar-voeten in het vochtig zand; het kort-dringend beweegloozen voor de duister-gapende leegheid van den grond, waarin haar laatste meezijn wegde voor altijd, langzaam, luidloos, verder en verder, eendeloos diep. En duidelijk als al dien tijd geleden, zag hij haar weer zooals zij het laatst met hem was geweest, haar bleek-mat uitgemoeid doodslapen tusschen de geurende blankheid der bloemen, die een wittend schijnsel vaagden over haar goed gezicht, haar groot-lievende oogen glansloos-halfdekkend in roerlooze dofheid, haar dicht-wrongend haar donker-schaduwend rond het heengewischte van haar dood-zijn. En een wijd-berouwende ellende schreeuwde in hem omhoog een wanhopig-huilende beroerdheid, waarin diep

een onzegbaar medelijden klaagde voor haar dood-zijn, haar neerliggen beweegloos, voelloos onder den snelgang van den tijd, haar weteloos wegzijn uit de lichtheid van den dag, haar tijdeloos voortslapen in de eeuwig-dekkende geheiming van nooit-heen-te-helderen duisterheid. En scherp-schrijnend sneed het verwijten in hem op, dat hij hier stond, dat hij mee was in het leven, terwijl zij, ver buiten het bewegen van alles rondom, zonder lichtheid, zonder vreugd, zonder weten van zonneschijn en maanglans, van zomerzon en winterblankheid van donze sneeuw, altijd roerloos, vergeten bleef achter de dekkende snelling der jaren, verder en verder heen in de altijd-dreigende raadseling van eeuwig-dood-zijn.

Toen hij terugging naar huis, liep hij stil-peinzend voort, huil-brokkend de opgenieuwde droefheid in zijn borst, moeilijk inhoudend het telkens hoog-schokkend snikken dat in zijn keel scheurde. Hij voelde dat het nooit weer kon, dat hij nooit een andere vrouw zou naast zich kunnen hebben, dat altijd, telkens weer de herinnering van zijn voorbije geluk zou opkomen in de nieuw-vreugding van zijn leven, dat altijd

weer de wijd-medelijdende wanhoop om haar weg-zijn zou vlijmen door zijn geluk.

Wanneer daarna soms het verlangen opdrong naar het mee-leven van een vrouw in zijn eenzaam-doffend voortsclappen door de dagen, duidelijke altijd plotseling de visioening van dien avond omhoog, de voeling van de oogenblikken toen hij gestaan had in het stil-omwevend licht van den maannacht dicht bij haar neerliggen, waarover de wijd-suizende stilte kalmde een zachte webbing van eindelooze rust, onwetend dat hij er was, onwetend alles wat voortleed in zijn voelen, onbewust van wat hij leefde en wat hij deed in de altijd-voortjachtende wisseling van tijd.

Het najaar was gekomen. De dagen begonnen in te korten naar vroeg-koudende avonden, die lang-duister haastten over hun samenzijn. Zij kwam weer laat van haar atelier en zij bleef naar een korten tijd met hem, haastend om t'huis te zijn en te rusten van den langen dag werk. Een paar keer, wanneer zij vroeg klaar was, hadden zij beproefd om te gaan zitten waar zij dien geheelen zomer waren geweest, maar zij waren weer heengehaast uit de trieste verlaten-

heid van den tuin, leeg onder de kille blasing van den nachtwind, met de week-suizende schuiveling der droog-dooide herfstbladen over den vochten grond, eenzaam duisterend onder het vaag-schaduwend schijnsel, dat uit het half-lichte café staaide. En ook de mooie Zondagen waren weg, de lange uren van warmte en hel-kleurenden zonnenschijn, waarin zij bleven tot de avond over de velden koelde.

Zij waren nog één Zondag vroeg uitgegaan naar buiten, een laat-zonnenden herfstdag met teertintend waas-blauwen van damp over de uitgemoeide wijldigging der velden. Zij hadden geloopt in de koele frischheid van vochtgeurende herfstlucht langs het breed-kabbelend water, dat luidloos voorttrok naar den verren horizont, waar vaag-schemerend in de dunne misting de huizen lijnloos kleurden naast den zacht-donkeren opstand van diepplekkende boomgroepen. Hoog in de ruime lucht-wazing stond een bleek-zilverend zonlicht, glans-stralend in mat-heldere weving een teer-dradend zuiveren van week-zwevende kleur, even telkens aan den gezichtseinder duideliĳkend tusschen het uiteendunnen van damp een plot-

seling scherp en van week-rooden schijn. Tegen den middag was de hemel ingegrauwd onder de langzame opgrijzing van luidloos-aandichtende wolken, die het zonlicht kleurloos dekten tot een egaal-matte bleekheid, een vocht-kille verlatenheid droevend over de velden, egaal-plattend naar de verte. In het bosch treurden de boomen beweegloos omhoog in het doffe licht, de takken roerloos-strekkend boven den bruin-natten grond, waar de oude bladen ineenklamden, zacht-geel geurend hun wegsterven in de laag-hangende neveling der herfst-vochttheid. De vijver lag spiegelstrakkend uit tusschen de wijde ruiming der stammen, scherp-lijnend de weerbeelding der hoog omstaande boomen diep naar onder, met de geel-bruine rossing der bladen verkleurend in donkere klaarheid. En alles rondom was stil, een luidloos-matte stilte, die dof dreef over de volle boomkruinen, de dood-tintende dorheid der bladen beweegloos vastend in het licht, een angstig-matte stilte waarin de weemoed van sterven treurde, wijd-dekkend over de aarde in luidloos-sluipenden voortgang.

Ongemerkt was onder hun loopen in de roer-

looze zwijging van het bosch, hun spreken ingestild. Terwijl hij voortliep, heendroomend op het week-schuivend doffen van hun gelijke stappen, was langzaam een matte droefheid over zijn denken gefloersd, waaruit alles opsomberde wat eens duister op zijn leven had gedekt, het mooi-kleurende in zijn voorbij bestaan overveegend met een weemoed-doffende tint, een groot-moeiende lusteloosheid zwarend op zijn voelen, waarin alleen, hooger en hooger het verlangen hilde om zacht zich te laten neerglijden in de week-omvloeierende streeling van het water en heen te zakken dieper en dieper, eindeloos voort naar de eeuwig-slapende bewusteloosheid van een altijd-durenden nacht.

Week-ruischend was de regen begonnen neer te suizen uit de grijs-lagende wolken, een zachtscheerend schuiven fluisterend over het heenlevend bosch, een dun-trillende groezeling vegend op de klare spiegeling van den vijver, waaronder de weerbeelding der kleuren rondom ineentroebelde, verder en verder gedekt onder de dichter spattende tikkeling der druppels. En hij was teruggegaan naar huis, zonder spreken, alleen

peinzend de matte heen-en-weering van zijn herinneren, haastend om weêr te zijn in de scherpende gezelligheid van haar kamer, waar hij het droeve klagen van het heen-leven buiten zou vergeten en weer kon rustigen in de voeling van een zacht-intiem, tevreden-troostend, klein-kalmend geluk.

Na dien Zondag was hij niet meer met haar naar buiten gegaan. De herinnering van die droefdoode uren was hem bijgebleven dagen en dagen lang, telkens den weemoed nieuwend dien hij toen gevoeld had, telkens weerpijnend de berouwende lichteloosheid, waarin hij alles had gevoeld wat hij leefde en waarin alles van zijn bestaan leek weg te dooven.

Hij bleef nu den heelen Zondag op haar kamer, zonder ander uitgaan dan 's morgens haasten naar haar wachten en 's avonds teruggaan naar de onverschillige ongeleefdheid van zijn huis. Hij nam zijn boeken mee en over haar zittend aan de tafel, waar zij de rommeling van haar stil-intiemend naaiwerk bewoog, las hij rustig voort, nu en dan eens even opstarend uit zijn gebogen zitten om met haar te praten. Maar daarna suis-

den de uren weer gelijk-vloeiend heen over hun bijeenzijn, regelmatig voortgewiegd door het heen-en-weerend tikken van de klok, waartusschen de helder-snellende deeling van den metaalslag telkens stond, langzaam rijend de uitgeleefde uren naar den avond.

Soms, wanneer de vroege schemering begon te grijzen over de stad, gingen zij nog even de deur uit. Dan liepen zij de stille straten van de buitenbuurt door, in de rechte eentoonigheid der langshoogende huizen, waartusschen in de verte een blauwig-violette misting begon te weven, dun-rozend tegen de laat-klare lucht, waar het neergeweken zonlicht nog een even-navloeiend schijnsel warmde, luidloos verder inlossend tot een diep-helderende donkerheid. Dan, snel, kort-oppuntend in het weeke licht, plekten de groen-witte lantaarnpitten in snel-voort-lijnende karteling naar de verte, uiteenspreidend tot een rommelige wemeling van stil-starenden schijn, onmerkbaar vastend tot een wit-rosse gloeiing in de dichterdonzende fluweeling van den avond. De straten werden stiller, even nog doorgedonkerd door het vaag-bewegende gaan van onduidelijk-zwartende

menschenfiguren en de wijde nachtleegte stond neer over de stad, vroeg-heenslapend de geheimpeinzende huizen in een doode rust. En zij gingen weer terug naar huis, samen blijvend onder het warm-innige kleuren van het zachte lamplicht, ver-gescheiden voelend boven de luidloos-slapende stilte rondom, die hooger en hooger weefde een onwerkelijk-fluisterende drooming van eindeloos-teer geluid.

Toen de winter was geruwd over de stad, hielden ook die korte tijden van uitgaan op en bleven zij bij de kachel zitten, wachtend tot de vroege schemering was heengeduisterd naar de tastbaar-donkere volheid van den avond. Het waren lief-tevreden uren die hij doorleefde, den heelen middag, uren van nog dagen-lang nazangende stemming, die hem verlangend liet vooruit-zien naar den volgenden Zondag. In de wezenlooze middagstilte stond het huis hoog boven de leegte neerligging van de nieuw-aangelegde straat, waarlangs de vlakke wijking der velden schoof naar den mistigen horizont, even telkens hier en daar gestuit door de klein-hooging van een boerderij, rondom gebruind van de ineen-

kalende boomgroepen. Telkens, in de tusschen-drooming van lang-hangende stilten, luidde het hel-opslaan der stemmen van menschen, die onder langs het huis liepen, kort omhoog, vaag heen-zwevend naar de verte, boven het hol-poppelend kloppen der voetstappen. Soms, opwoelend uit de loome rust, zwatelde het hel-juichend vroolijken van kinderstemmen nader en nader, duidelijk luidend een korte poos wanneer zij vlak bij het huis gingen, een wijd-witte wolking van klanken galmend naar omhoog, die langzaam, zacht-na-zwevend verder en verder uitlosde naar de andere zijde, plotseling ingekort achter den hoek van de straat. Dan was alles weer stil, de weg lag weer beweegloos onder het sluipende licht, dat langzaam voortzoog over de halfgebouwde huizen, waarvan de dunne dakbalken war-lijnden tegen de grijze lucht en waarboven met week-deinenden wiekslag vogels luidloos zweefden, heenstippend over de wijde velden naar den gezichtseinder, waar het donkere plekken van hun lijfjes langzaam, onduidelijk ineenkleinde.

Er waren Zondagen dat een helder-schitterend zonneglanzen langs den koud-blauwen hemel

leefde, vriesdagen van hardstralende rust, waarin het verre luiden van de achtergeweten stad suisbrommend overdonkerde naar hun zitten; dagen waarop een wijd-zilverend lichten straalde over het veld, de ineenklompende laging der boerenhuisjes opzuiverend met duidelijk-plekkende kleuren, scherp stippelend de luidloos-bewegende menschenfiguren in de verte, zeil-wiegender langs de onzichtbaar-liggende hard-gevroren slooten. Dan 's middags, wanneer de avondstilte aanhelderde onder den dieper-strakkenden hemel, waartegen de sterren begonnen te week-gouden, onmerkbaar zuiver-tintelend tegen het oppoederend duister, ging hij naast haar zitten voor het venster, zijn arm buigend rond haar zacht-tenger lijf en uitziende naar de leeg-liggende weiden waarover de helle maanglans een sprookjes-kleurend schijnsel blauwde, bleef hij stil luisteren naar wat zij sprak, opluchtend uit het lange zwijgen waarin zij zich den heelen middag had gedwongen om hem niet te hinderen in zijn werk. En onbewust starend naar de hooger-lichtende duistering van den nacht, voelde hij zich heendroomen op het fluister-zangend klanken van haar

zachte stem, waaruit de toovering voor zijn oogen beeldde van lang-voorbij uren die hij had doorgeleefd, de weervisioening van ver-geleden tijden, waarin eenzelfde geluksstemming door zijn voelen had gezongen.

En andere Zondagen leefde hij door, uren van week-vloeiende stemming, die hem bijbleven langen tijd en die hij voelde dat in hem zouden voortbestaan zijn geheele verder leven. Over de sneeuw-gedekte stad hing de dicht-wittende lucht laag neer, een grauw-matte loomheid grijzend uit de beweegloos indonkerende wolken. Op de wijd-blankende witheid van het veld stond het licht kleurloos-welvend neer, heel ver aan den damp-wazenden horizont lood-donkerend de angstige stuwing van luidloos-aandreigende sneeuw-massa's, hooger en hooger rekkend tegen het ineendichtend zwaren van de bangende stilte. Rondom zijn zitten was alles roerloos, een wijde zwijging van suizende rust, waarin het week-doffend meezijn van haar even telkens vaag bewegen, een droom-soezend leven weefde.

Soms, plotseling opbuigend van zijn werk, bleef hij staren naar haar rustig zitten, wonderend

de zacht-teere lijning van haar lief gezicht, waarboven de losrullende haren een blondgouden schijnsel lichten, denkeloos volgend de kleinrondende sierlijking van haar bewegen. En een dankbaar-schreiende voeling voor haar kropste in hem omhoog, zijn oogen floersend van de stralende vochting door luidloos opbrekende tranen, onbewust in haar weerziende de ver-geleden zonnig van geluk, die eens in zijn leven was geweest. Dan, opvragend haar oogen naar zijn zwijgend zitten, lachte zij zacht haar tevreden mooiheid naar hem heen en zang-sprekend de woorden uit de klein-openende frischheid van haar lippen, plaagvroeg zij hem of hij gelukkig was en of hij zoo bij haar wilde blijven.

Opschrikkend uit de ver-wegge peinzig waarin hij was heengedroomd, antwoordde hij kort-sprekend dat het zoo goed was, heel goed, angstig, wanneer hij meer zou zeggen, dat de werkelijkheid zou opruwen tegen zijn mooi-voelend leven van dat uur. En hij werkte weer een tijdlang voort, in de nieuw-lagende stilte van de kamer, maar weer dwaalden zijn denken uit naar haar meezijn, een zacht-vloeiende neveling van teer-stemmend geluk.

Week-dwarrelend in lichte vlokking, begon buiten de sneeuw neer te zweven, langzaam dicht-streepend in dik-donze drading uit de lucht, een tril-schemerende wemeling spikkellend voor de grijs-dekkende egaalheid, waarin de wijde wolk-welving uiteenveegde. En het was hem of de neer-stillende sneeuw hun zitten verder scheidde buiten de menschen, illusieënd in zijn voelen alsof hij alleen met haar was om nooit weer terug te gaan in de werkelijkheid van het leven, een wonder-lievend onwaar-zijn dat hij zoo zou kunnen blijven altijd en altijd, zonder gedwongen omgang van harde onverschilligheid en angstend meezijn met vreemden.

En de sneeuw-dansing wit-warrelde in dicht-zweving langs het venster, hooger lagend op de aarde tot een blank-lichtende spreiding van smet-teloos wit, waarin alle luidheid daalde tot eidelooze rust. Dan oprechtend uit zijn zitten, boog hij voor haar neer op den grond, haar handen klemmend in de zijne en steunend zijn hoofd in haar schoot, bleef hij kijken naar de sneeuw die hoog boven hem langs het venster woei, voortgeademd op de week-suizende blazing

van den wind, heen-dringend zijn denken uit de angst-naderende dreiging van het uur, dat hij van haar zou moeten weggaan, alleen weer in de kleurlooze toonloosheid van zijn dagbestaan. En 't was hem of de streeling van haar warm-zachte vingers langs zijn hoofd een lichtbelovenden goudschijn weefde over zijn zwijgen, langzaam wijder uithelderend in het kamer-gevulde duister tot een nooit heen te donkeren toovering van kleur.

De winter kilde voorbij. Het voorjaar zonde omhoog uit de langer-lichtende dagen, de naderende zomer geurde op in het week-suizend zachten van luwen wind en kleuren van roze-teerende luchten. Op een avond loomde zij naar zijn wachten, moeilijk snikkend dat zij terug moest naar haar land, naar haar huis, waar haar moeder ziek lag, die haar bij zich wilde hebben. Twee dagen later bracht hij haar naar den trein.

En toen zij voor goed van hem was heengegaan, lang nagroetend haar smart-huilend gezicht naar zijn wezenloos staren, toen brak zijn forsk-neergedrongen leed omhoog, de wijd-wanhopige

ellende dat hij weer alleen was, alleen als reeds zooveel jaren, maar waarin nu de wreede rauwheid wrangde van de herinnering van haar meezijn, dat zoo eindeloos-lijkenden tijd zijn leven had mooi gekleurd.

DERDE HOOFDSTUK.

Hij ging op reis.

Hij had alles geregeld om lang te kunnen wegblijven, met het plan niet eer te zullen terugkomen, voordat hij zich sterk genoeg voelde om zijn alleen-zijn te kunnen dragen en met de inwendige verwachting, dat hij onder vreemden beter zou leeren wennen om alleen te leven, zonder iemand naast zich.

Maar zijn gevoel van eenzaamheid bleef bij hem, vastgeklemd in zijn binnenste met een pijn-huilend knijpen, dat hij meemoeide overal, dat nacherinnerde in zijn droomen en dat met hem bleef heel den langen dag, plotseling in hem opslaand wanneer hij wakker werd 's morgens en hoog-schrijnde in zijn denken, wanneer hij 's avonds, voor zijn slapen-gaan, wakker lag te peinzen in zijn bed, onder de vreemd-schaduwende schemering van zijn onverschillige hotel-kamer.

De eerste dagen wisselden snel voorbij. Hij zat den heelen dag in de trein, uren achtereen uit te kijken naar de velden die langs het ven-

ster schoven, zonder zijn denken te kunnen dwingen naar een duidelijk-omlijnd beeld, met een rustig-kalmend gevoel, dat hij steeds voortging, zonder inspanning, zonder vermoeienis. Wanneer hij wèl heproefde zijn gedachten te scherpen naar den tijd die achter hem lag, zoekend in zijn herinneren de dagen die voorbij waren, een na een, dan dwaalde zijn peinzen uit tot een vaag, wisselend soezen, telkens afgeleid door de veranderende figuring van den langzaam meeschuivenden horizon of door de snel-voorbij-plekkende visioening van wat dicht langs de spoorbaan stond. Wanneer langzaam het daglicht heendichtte tot een gestadig dieper-donkerend duister en het licht in de coupé werd opgestoken, leunde hij achterover in de kussens, zijn moegeluid hoofd rustend in de weeke schudding van het zacht-veerend fluweel en zijn denken dwaalde vager uiteen, meenevelend met de rhythmende jachting van de trein, waaruit hij telkens waakschokte, wanneer de locomotief een langwelvend fluiten klaagde over de geur-rustende velden, geheimzinnig slapend in den zomermacht. En in zijn hotel gekomen, haastte hij naar zijn

kamer, moe-verlangend naar den slaap, waarin hij het denderend roezen van de trein nog hoorde, langzaam verder en verder nevelend in zijn bewust-zijn tot hij eindelijk insliep.

Toen hij na een paar dagen reizen was aangekomen waar hij zijn zwerven wilde beginnen, leek het hem of hij al weken van huis was en of er een onmetelijk langen tijd was voorbijgehaast tusschen zijn weggaan en nu.

En de eindeloos-lange dagen-reeks begon, waarin hij zwierf, alleen, zonder scherp-gewild doel, onverschillig waar hij heenging, alleen veranderend in zijn voortgaan door een toeval, doordat het hem verveelde langer te blijven waar hij was en hij verwachtte dat hij misschien ergens elders zijn doelloos bestaan minder zou voelen.

Hij leefde de melancholie door van de wijde eenzaamheid tusschen het druk-woelend bewegen van anderen; hij voelde de vage droefheid van het heengaan voor altijd van menschen met wie hij een korte poos geweest was en die hem sympathiek waren; de zachte weemoed klaagde in hem omhoog van plaatsen waar hij een korten tijd bleef en van waar hij heenging met het weten,

dat hij ze nooit zou weerzien; hij leerde de triestheid van het wachten 's avonds aan een klein station, vreemd onder andere menschen, zonder vriendschap in het droeve neerstillen van den nacht over de eenzame velden, alleen met de oversombering van zijn gedachten, door het ver-weg-zijn van allen die hem lief waren; hij ondervond de bange verlatenheid van zich ziek te voelen onder de onverschilligheid van onbekenden, in een bleek-geleefde hotelkamer, onzegbaar alleen in het traag-onwillig verzorgen van haastende bedienden, die naar zijn kamer kwamen, wanneer niemand anders ze meer noodig had en hij tijden lang op ze gewacht had.

Wanneer hij 's morgens wakker werd door de roezing der stadsgeluiden, die van de straat naar zijn liggen omhoog zweefde, bleef hij een tijdlang zonder moed om op te staan, lusteloos om den dag te beginnen, dien hij weer zou moeten doorluieren, met een vage berouwing al de lange uren weer te zullen doorleegen, zonder doel, alleen om den tijd om te krijgen die hem scheidde van een ongeweten, doelloos einde. Dan, onder het langzaam aankleeden, probeerde hij een ver-

deeling te maken van de uren die hij tot den verren avond voor zich zag, zoekend in zijn denken welke de beste wijze was, om uit de moewheid van zijn denken te komen. Maar meestal, in de wanhopige moeilijkheid om den geheelen dag te vullen, besloot hij zich te laten gaan zooals het toeval wilde en hij slenterde de straat op, zich dwingend om zijn denken te belangen naar wat hij rondom zich zag.

Maar langzaam, in het telkens nieuw-veranderend vreemden der nooit-geziene dingen, ruimde zijn denken tot een luchtend tevreden-zijn, waarin hij zijn alleen-loopen niet meer voelde en ongemerkt meeleeftde in wat naast zijn gaan bewoog. En de ochtenduren snelden voorbij naar den middag, met even een kort-vervelend eenzaam zitten in een restaurant, waar hij vandaan haastte zoodra hij met zijn eten gedaan had, angstig voor de luidloos omhoog-sluipende melancholie, die hij diep in zijn binnenste weer hoorde opklagen. En ook de middagen hinderden hem niet, in de wisselende visioening van een museum dat hij bezocht of wanneer hij, door de benauwende straten-warmte neergemoeid, te rusten lag in de

stilte van het verlaten hotel. Maar daarna voelde hij de verveling op zich aandringen met oudgekende dofheid, de dag aan dag weerloomende verveling, waarin hij zich voelde als in een benauwde droom, zonder licht in de lang-voortdreigende uren, met alleen de duistere leegheid van den avond voor zijn zien, een urenreeks die hij vreesde nooit te zullen doorkomen, angstig weer te moeten doen wat hij zooveel avonden al had gedaan, te dwalen van het eene koffiehuis naar het andere, een verplaatsing van zijn vervelen, tot het tijd zou zijn om weer te gaan slapen.

En de avond schemerde neer over de stad, een broei-doffe, loom-lauwe avond, waarin de straatgeuren scherper benauwden tusschen den donker-leegen opstand der huizen. De straten werden leeg onder het heenwijkend licht, dat een late, vage heldering nog blauwde boven de hoog-starende daken, de geel-starrende lantaarnvlammen begonnen te plekken boven de duistering der pleinen, met heel in de verte het wijd-uitvagend kleuren van scherp-schroeiend elektrisch licht, en de stilte droomde over de stad, doorgeroemd van het vaag-suizend luiden van laat

leven in de hoofdstraten, waartusschen kort-helderend het geele bellen der trams telkens sloeg, overgeklaagd door het toon-suizend schuren langs de hoog-gespannen draden. En moe van het lange, doellooze loopen, ging hij ergens zitten, lang-rekkend zijn avondeten om niet te vroeg in zijn hotel terug te zijn en bleef tijden staren door het venster naar den schim-glijdenden voorbijgang der menschen, denkeloos soezend in het rumoerend stemzwatelen rondom, of hij nam een courant om zijn lange zitten te verbergen en keek naar de menschen die in en uit liepen, nagaande in zijn gedachten wie zij zouden zijn en wat zij deden, moeite doende om zijn fantasie te dwingen naar hun leven, wanneer zij zouden t'huis zijn en wat zij van hem konden denken die alleen hier zat, zonder iemand met wie hij kon praten. Maar eindelijk voelde hij zich opstaan, en gewoon-doende ging hij de deur uit, met een wanhopige triestheid dat het noch zoo vroeg was en hij dwaalde weer verder, tusschen de late levendigheid der hoofdstraten, tot hij moe werd en weer ging zitten in een ander koffiehuis, waar hij bleef wachten tot het laat genoeg was om naar zijn hotel te gaan.

Soms ging hij 's avonds buiten de stad, naar een tuin waar muziek werd gemaakt en waar hij zat tusschen de vulling van het pratend publiek, met een vage hoop, dat hij zich daar minder eenzaam zou voelen. Maar het was of onder de vroolijkheid van de muziek zijn duister-voelen droeviger omhoog veranderde, of uit de diepte van zijn ziel al de ellende die zijn bestaan had doorgedroefd, omhoog woelde, of hij door de klank-weeking van geluid, galm-dragend over zijn zitten met ver heenklagende toonen, zijn uitgemoeid bestaan nog moedelooser voelde. En het was hem op zulke avonden of hij nooit weer kon gelukkig worden, of de lichtheid in zijn leven nooit weer kon terugkleuren tegen de wijd-omdragende wanhoop, die in zijn binnenste hilde.

Wanneer hij na zoo'n avond terugging naar zijn kamer, alleen tusschen de samengaandegroepen dervroolijk-pratende menschen, alleen in de vreemd-onbekende duistering der eenzame straten, dan voelde hij, dieper nog dan anders, de sombere matheid die over zijn leven hing, dan donkerde zijn bestaan van dezen tijd nog dieper tegen de herinnering van pracht-heldere kleur, die van jaren geleden in hem omhoog snikte.

Meer en meer vermeed hij de groote steden, om langen tijd buiten te blijven, waar hij minder de eenzaamheid voelde door de spoedig vertrouwende bekendheid der menschen bij wien hij zijn intrek nam, vreezend om een paar dagen in de stad door te brengen, waar hij de triestheid van zijn alleen-zijn veel zwaarder op zijn gaan voelde drukken.

Ten laatste vermeed hij ook de kleine stadjes, angstig voor de herinnering die weer in hem zou hoogpijnen en die op een avond, in het begin van zijn op-reis-zijn, in hem had gedroefd.

Het was de avond geweest van een geheelen dag zitten in de trein.

Hij had alle moeite gedaan om een anderen weg te nemen, dan dien hij nu ging, omdat hij er tegen opzag dezelfde reis te maken die hij indertijd met zijn vrouw had gedaan. Maar het had niet anders gekund en hij was 's morgens in de trein gestapt, met het angstig vooruitzicht den heelen dag te leven onder de herinnering van al die jaren geleden. De dag was snel voorbijgegaan, zonder dat hij den tijd had gehad aan vroeger tijd te denken, door het praten met een

paar reizigers die denzelfden weg maakten als hij. En hij had al verlangend uitgezien naar het kleurloos eindigen van den dag, toen de conducteur hem kwam waarschuwen, dat hij misschien de aansluiting zou missen aan het station waar hij van de anderen afscheid moest nemen, omdat de trein te laat was.

Opeens was de herinnering van jaren geleden in hem opgeslagen, toen hij met zijn vrouw was en toen hetzelfde aan hetzelfde tusschenstation was gebeurd en hij had zitten zoeken in zijn reisboek, jacht-dwalend tusschen de dansende stippeling der cijfers, of hij misschien nog een verandering in zijn route kon maken, schuw-terugangstend om den heelen avond in het kleine stadje te blijven.

Toen de trein aan het tusschenstation ophield, was de aansluiting al weg en kon hij niet eer vertrekken dan den volgenden ochtend. Hij had eerst een langen tijd op het perron heen en weer geloopt, denkend of er niet een ander middel was om te vermijden dat hij hier moest blijven, maar eindelijk was hij het stadje ingegaan, naar het hotel dat hij dicht bij het station wist, een ander hotel dan waar hij vroeger was geweest, met het

voornemen vroeg naar bed te gaan en niet verder in de straten te komen. Maar toen hij gegeten had en hij stil onder de veranda van het hotel zat, alleen met de gedachten aan vroeger, die meer en meer omhoog schemerden, had hij een vaag verlangen in zijn denken gevoeld om alles van eertijds weer te zien, om zich te pijnen met de werkelijkheid van wat was geweest en na een langen tijd heen en weer willen in zijn hoofd, was hij plotseling opgestaan en was den weg opgelopen dien hij na zoo langen tijd weer herkende.

Aan den lang na-lichtenden zomerhemel, was de zon heengestild naar den horizon, een late, roze-vloeiende oranje-kleuring gloeiend tegen het wolkloos luchtblauw, die luidloos uitstrekke naar het Oosten tot een vaag-wazende gazing van nauwdekkende bleekheid. De breede hoofdstraat lag onder een tintloozen schemer, uitdunnend naar omhoog in de loswittende blankheid van het late licht, donker-schemerende schaduwen wevend onder de langs-rijende colonnaden. waarboven de oud-gebouwde gevelkarteling staarde, glans-vegend met de zachte glimming der klein-vierkantende

ruitjes in uitgeleefden rust. Buiten de dichterslagende spikkeling van schaduw die voor de huizen koelde, begonnen groepjes van menschen te staan, zacht-pratend een weeke luiding van grijs-nevelende klank in de stilte, even doorgervoolijkt van het lachstemmen van kinderen, die dooreen-woelend bewogen in de leeg-ruimende wijldheid van den rijweg. In de wonderende nieuw-ziening van alles wat rondom zijn loopen in hem herinnerde, ging hij de straat af, den breeden weg herkennend dien hij vroeger had gelooopen en die ineensmallend tot een zijpad afboog, dat onder den innigenden opstand van oude boomen naar het bosch omhoog glooide.

Achter hem dunde het vaag-suizend bewegen van het stadje verder en verder uiteen tot een even nawolkend gerucht, plotseling zacht-weg in zijn voortgaan, met heel ver opgalmend het roepen van een jongensstem in de wijd-koepelende stilte van den hoogdekkenden avond. Langzaam was de herinnering van den avond dien hij hier met zijn vrouw had gelooopen hooger geduidelijkt, scherp-kleurend de kleine momenten van toen, die hij onbewust in zijn voelen had gehouden.

Het was hetzelfde wit-porseleinend licht waarin hij liep, het vreemd-blank-rozend licht, dat tastbaar vast leek te staan tusschen den waas-gedekten hemel en de rust-liggende aarde, en waarin de boomen vaag-donker lijnden met de bruining der stammen en de warrel-spreidende breedheid der bladerkronen; het waren dezelfde geuren die rond zijn hoofd wolken van vochtroestende loofdooidheid en mos-nattend aard; dezelfde lauw-ademende neveling van hars-riekend breed-streepen in de koel-dalende frischheid langs de boschbegroeide bergschuinten.

En hij ging voort, napeinzend stap voor stap wat hij dien avond met haar had geloopt, terug in dien tijd, alsof er geen lange jaren hadden gebroken tusschen die uren en dit oogenblik.

Het was een avond geweest als deze, een koel-rustende avond na de klank-laaierende hitte van den zomerdag, waarin hij met haar had geloopt langs de eenzame boschpaden tot zij in het stadje waren gekomen. 's Avonds, na haar uitmoeiend rusten, waren zij langzaam den berg opgewandeld, met voorzichtige stappen gaande

om haar niet te moe te maken. Zij had zwaar op zijn arm geleund, haar hoofd waarom zij haar wit-mazend, wol-zachtend doekje had gebonden, gebogen tegen zijn schouder. Wanneer zij even stil stonden, wachtend tot zij zou zijn uitgerust, had hij haar mat-bleeke gezicht gezien droom-mooi te voren fijnend uit de plooiën van het doek, haar teer-rozende neusvleugels week-trillend onder de koelgeurende frissching van de boschlucht, haar donkere oogen moe-duisterend onder de lang-schaduwende wimpers, haar kleine droef-trekkende mond, even open boven de wit-heldere lichting van haar tanden, haar arm-jachtende borst, waaruit de korte ademtrekking hijgde. En telkens had hij haar vast gesteund tegen zijn arm, inniger drukkend haar tenger lichaam tegen zijn kracht-vaste staan en een wijd-dreigende klaging van leed was in hem opgeangst, een onzegbaar smartende leed-voeling van de geheiming der toekomst, waarin haar weggaan somberde uit de mompeling der duister-klankende woorden die hij eens over haar ziek-zijn had gehoord.

De stijging van het voetpad had opgehouden. Een klein eind nog was hij voortgegaan op de

gelijk-zachtende loopering van den weg en hij was stil gebleven voor de open wijdheid van het weggehakte bosch, boven de leege berghelling die diep naar het dal glooide.

Het was hetzelfde uitzicht als eertijds. Ver tusschen den somber-indonkerenden opstand der hoogschuinende bergen, diep beneden in het dal dat duister heenslapend neerlag onder den dun-wolkenden damp die luidloos omhoog teerde, zilverde in even naglanzende spiegelen het buigwittend slangen van de kleine rivier, plotseling weg achter de hooving der boomen, in ragstreepende smalling weer voorttrekkend met vagen schijn in de wijde uiteenlegging der weiden, die heenleegden naar de eindelooze vlakke. Scherpwittend in ruischlooze beweegloosheid, stond de waterval tegen het diep-zwarte der hellingen aan de overzij, nauw merkbaar telkens wisselend van lijn, even ineensmallend en weer uitbreedend de strak-spannende helderheid onder het laag-grijzend vloeien der vochtende misting, die langzaam, speurloos samenweefde met den nevel die uit het dal omhoog schoof. Schuin achter hem lag het stadje, met de vast-warrelende dichting der

dakenkarteling in het laat-glazend licht, waaruit de rond-koepelende torenrechtheid hoog spitste, eenzaam starend in de wolklooze zuiverheid van de bleek-blauwe lucht, waarin vaag-wittend de sterren begonnen te vlekken, in zacht goudertrollend flonkeren. En een wijde stilte droomde over de bergen, dicht ineenpeinzend naar de diepte van het dal, luidloos-dekkend over de rustig-slapende beweegloosheid der boomen, een eindeloos-zwijgende stilte, waarin overzachtend van heel ver een vaag geluid even treurde heenlossend in week-weemoedig wijken.

Hier had hij met haar gezeten, wachtend naar het langzaam heenlichten van den avond, zwijgend in de ver-afzonderende innigheid van den stijgenden nacht, een tijdelooze vloeïing der uren, waarvan de herinnering voor altijd in zijn binnenste was vastgekleurd.

Langen tijd waren zij stil gebleven, peinzend naar de eindeloos-zachte reinheid van den zomeravond. Toen had zij langzaam, dicht tegen zijn zitten gesteund en ze had gesproken over haar doodgaan, over het groote verlangen dat in haar zong om buiten te sterven, ver buiten, zon-

der rommeling van stadsgeluiden rondom haar neerliggen, zonder de hard-vreemde onverschilligheid van stadsklanken die zouden breken in haar laatste luisteren, terwijl haar laatste zien zou meemooien de wijd-ruime visioening der vredend-groene bergen, waarover de zon een tooverende lichtheid kleurde en haar laatste ademen zou heenzuchten naar den eindeloos-hlauwen hemel, dat zij zou weggaan naar de onbekende duistering onder het zweefspokend klanken van het water, dat weeker en weeker in haar laatste meeleven zou lieven.

Het had niet mogen zijn. Zij was gestorven onder het ruw-wilde schudden van den killen wind, het laatst ziende in de lichtlooze doffing van haar goede oogen den grauwen opstand van hard-strakke muren, waarover het vuile stadslicht droop, vaal-mattend uit de somber-lagende wolken; zij was heengegaan, tusschen de kleurlooze omneveling van nooit-rustend stads-gewoel en jachtend menschenleven, onverschillig dekkend over haar doodliggen een groezeling van tintloos geluid.

En de laatste dagen van haar ziek-liggen

waren weer voor hem opgedroefd, het uur van haar sterven had weer in zijn voelen gepijnd, scherp-schrijnend als jaren geleden, toen hij haar voor het laatst naast zich had gezien.

Hij was denzelfden weg teruggegaan naar het stadje. Toen hij in de straten was gekomen, was de duisternis over de aarde gefluweeld, diepe zwartheden van schaduw lagend tusschen den uiteenstand der huizen en onder de colonnaden langs den breeden weg. De lantaarns in het midden waren opgestoken, korte, hoog-starende vlammen vlekkend boven den leeg-liggenden grond. En terwijl hij eenzaam voortliep tusschen de fluister-pratende groepjes van menschen, die laat zaten in den koelen zomernacht, had de herinnering van zijn gelijkbeeldend gaan met haar weer omhoog geweend en had hij de stemming van dien heelen avond weer gevoeld. Samen hadden zij geloopt in dezelfde omgeving, met hetzelfde fluisterspreken der onverschillige menschen om hen heen, in de vaagdroevende gedachte, dat zij eenzaam, onbekend gingen tusschen allen, die met elkaar waren bevriend. En een vreemde wondering was in hen opgevraagd over wat die menschen wel

van ze zouden denken, van hun plotseling opkomen in hun leven, onwetend van waar zij kwamen en waarheen zij den volgenden dag weer zouden verdwijnen, zonder nablijvende herinnering in den gelijken gang van het bestaan, dat in het stadje eentoonig werd doorgeleefd.

En hij voelde die vragende wondering weer, terwijl hij naar de menschen keek langs wie hij liep, hij voelde erger dan toen de alleenheid van het bestaan, eenzaam, zwijgend tusschen al die vreemden en hij dacht aan de steuning van hun samengaan in de droeve triestheid der doorgeleefde uren toen, aan het gevoel van veiligheid tegen de onbekendheid rondom, wjl zij samen waren en een angstigklagend verdrieten schroefde omhoog in zijn borst, dat hij haar meezijn niet meer voelde en zwaarder dan ooit was de eidelooze moeheid van duister-leege kleurloosheid van zijn leven na haar dood-zijn op hem gedofd.

Toen hij in zijn hotel was teruggekomen, was hij langen tijd blijven zitten in de kalmende stilte van den nacht, onder het vaag-ruischend geluid dat uit de boomen rondom hem suisde. En zijn

geheele vroeger leven was langs zijn denken gegaan, een snel-wisselende visioening van ver-voorbij-geschimde beelden, zijn oude langzaam-heengezachtte droefheid was weer nieuwgescherpt, nahuilend in de diepe neerligging van zijn slaap met angstig-pijnende werkelijkheid.

En daarna had hij niet meer een geheelen avond alleen in een klein stadje durven blijven.

Hij nam zijn intrek in een Forsthaus, tusschen de bergen, midden in het bosch. Het was een klein huisgezin, man, vrouw en dochter, dat rustig voortleefde in de kleine, onmerkbare verandering van hun bestaan, ver buiten den omgang van menschen, maanden lang alleen met elkaar, zonder het komen van vreemden in den gelijken gang van hun dagen.

De eerste week leefde hij eenzaam, buiten den omgang met het huisgezin, maar meer en meer begon hij met hen te gewinnen en na korten tijd was het hem of hij al jaren met hen samen was en of ze elkaar al lange tijden kenden.

Wanneer hij 's morgens wakker werd door het luid-vroolijk spreken van den Forster, die buiten onder het venster met zijn honden bezig was, twee langzaam-slankende beesten die zacht-

droef staarden met de diep-stille spreking van hun denkende oogen, schoof hij de gordijnen voor de wijd-open vensters uiteen, de vol-wolkende frisch-geuring van den ochtend diep-ademend, die plotseling over hem heen stond en bleef hij een tijdlang kijken naar het uitzicht dat tooverkleurde in de wijde stilte.

Hoog rondom, schuin-wijkend uit de helder-groene neerligging van het smalle grasveld, hoogden de bergen naar de dun-blauwe lucht, met den donkeren opstand der denneboomen, waar waartusschen de losse bladering van loofhout kleurde, week-doorgeschitterd van zweef-lichtende draden, even telkens wit-zachtend in het licht, wanneer een koel-ademend windje over de hoogten dreef. Onder het venster, plat-strekkend naar de korte verte, vochtte het grasvlak, schitter-trillend met de kleurenwisseling der dauwdruppels onder de warm-lichtende plekking van de zon, een week-ijlende neveling lossend naar de ruimte uit de nat-donkerende schaduwplekken, die de steile hooving der bergen aan de eene zijde van het smalle dal naar onder koelde. En hoog in den teer-blauwen hemel schitterde in kort-stralend

plekken de ochtendzon, wijd-uitstralend een duizeling van zilver-wevend licht, de dunne nevelwolkjes luidloos dampend uit de roerlooze fulping der boom-begroeide schuinten, breede garven van bundel-strekkende helderheid lijnend tusschen de snijding der bergen, waaruit het neerzong over den bloem-kleurenden, mosgedekten grond, omhooggoudend in trillende vastheid onder de breedwijdende uiteenwijking der licht-gevekte boomkruinen. En een metaal-zuivere stilte koelde over het landschap, zacht van ver doorscherpt van het kort-klankend fluiten der vogels, telkens heengedekt onder de schor-rekkende kakeling der kippen, die donker-klein plekkend in den breeder omzoomenden lichtrand voortschokten.

Dan, onder het hooger-stralen van de zon, die wijder en wijder een warm-wevend geuren stooft in de nauwe diepte van het dal, begon het leven van iederen dag luider te bewegen voor zijn zien. In narekkende langzaamheid uit den vroeg-gewaakten slaap, loomde de herder naar den stal, de breed-zware deuren openkrakend met moeilijk-klagend dreunen en een voor een donkerden de bruine koeien uit de schemer-gapende duistering

even beweegloos blijvend in het licht, de goedig-groote koppen hoogheffend, de neusgaten wijd-trillend boven de vocht-donkere bekken, in diepe ademing inzuigend de geur-koelende streeling van de ochtendlucht, waarin ze statig uitstapten, klaag-loeiend onder het zwaai-wiegend der eind-gepluimde staarten.

En bij hun verder gaan, in langzaam-tragend stappen, klonk het tinkelen der bellen een zilver-raggend luiden door de wijde rust, verder en verder zachtend tot een vaag-ruchtende wazing van kleur, die langen tijd nog nazong in de hooger-stijgende zonning van den vol-levenden dag.

Als dan de koeien verdwenen waren achter de gordijning der hooge boomen, ging hij naar beneden en na snel te hebben gegeten, stapte hij het bosch in, dwalend waar zijn loopen hem voerde, zonder bekommering van tijd, vrijvoelend in het vooruitzicht van een heelen, langen dag, zonder dwang en zonder banden.

In de zon-doorkleurde stilte stond het bosch in eindeloos-lijkende diepte onder het beweegloos drijven der dauw-vochtende geuren, die van den mosvochtigen grond omhoog hingen. Even, zacht-

ritselend in de donkere spreiding der takken, leefde een vogel onzichtbaar voort, kort tijlpend het zang-toonend fluiten naar de warm-wittende zon, die kleine, rond-trillende plekjes op het bruin-zandende pad schimmelde, witvlekkend tot breede schijnsels van glanzend licht, wanneer de boomkruinen uiteenweken, een wijde schittering plassend in de open grasbehoogde ruimten tusschen de ros-glimmende doffing der denne-stammen, waarin het klein-bladerend groen van een jonge beukenboom helder kleurde. Telkens bleef hij een korte poos staan, luisterend naar de vaaglevende geluiding van het bosch, voorzichtig voortgaande met licht-stappende passen, angstig om in de mooi-kalmende stilte het hard-wezenlijke van zijn meezijn te breken.

En de uren zonden over zijn voortgaan, ongemerkt den dag verrend naar den middag. De zon stond blank-laaiend aan de strakke lucht, luw-wolkende harsgeuren broeiend uit de drooggehetten dennestammen, den bruinen, met doode pijn-naalden gedekten grond glad-schroeiend tot uitbenauwend opslaan van dof-dwelmend luchten. Dan haastend zijn stappen uit de ovende matting

die onder de boomen hing, ging hij ergens rusten tot de volle warmte van den dag was heengekoeld en hij wandelde rustig-loopend naar huis terug, lange tijden liggend op den mos-zachten grond, waarin hij peins-staarde naar de boomtoppen die ver boven hem zacht-droomend heen-en-weer wiegden tegen het eindelooze lucht-blauw, wanneer de wind week door het bosch streelde.

En wanneer hij t'huis gekomen, bleef neer-rusten voor het huis in de langzaam heeninnigende zonnegoudheid van den zomermiddag, die een rood-lichtend schijnsel tooverde langs den dieper-blauwenden hemel waar de stille avondwolkjes luidloos dreven in geheimenden voortgang, zag hij de visioening weer van zijn gaan door het bosch, de beelden van zon-helderend groen en glans-lichtende bloemenkleuren en hij bleef droomen naar den neer-stillenden avond, een diepe fluweeling van eindelooze rust, koel-dekkend over de uitgemoeide aarde.

Maar andere ochtenden, wanneer hij wakker werd en zijn gordijnen heenschoof, hing een kil-vochte damp voor het venster, de bergen langs het smalle dal heendekkend achter de dichte

loomheid van beweegloos-zwarende mist, waarin een zacht-suizende regen siepelde, eenzaam-druipend langs de donker-nattende muren. Onder het wit-matte licht, zoog de blanke mist naar de hoogte ineen met de laag-drijvende wolken, lijnloos vullend de ruimte boven de bergtoppen tot een wijd-wattende dichtheid, waarin de geluiden kort wegdofden, een kleurlooze zwijging doodend over het grasvlak, terwijl het leek of het huis alleen stond, verlaten buiten de wereld, voor altijd heen in de vaste omdekking van oneindige grijsheid. Dan bleef hij den heelen ochtend op zijn kamer, luisterend naar het doffe bewegen van het leven in huis, loom-liggend te staren naar de egale zakking van de mist, die luidloos voortdreef langs het venster, even telkens vage schijnsels van nieuwe lichtheid ruimend uit de nevelende hoogte en weer inwattend tot tastbare volheid, onder het luider ruischen van den sneller neerdruppelenden regen.

's Middags klaarde de dichte nevel uiteen, langzaam, luidloos ruimend de wolkbrotking onder de blauw-doorlichtende lucht en de damp ijelde dunner en dunner naar omhoog, zwaar-ademende

nevels hangend boven de ineengenate takken der boomtoppen langs de bergglooiing, heenzuigend in het warm-stralend zonlicht, dat wijder uitstond tusschen de blanke lossing van damp, langzaam kleurend het landschap in nieuw-frisschende helderheid. En hij ging het bosch in, moeilijk loopend in soppend-natte glijding der blad-bedrasde paden, luchtig, diep-ademend de vocht-forsche geuren die omhoog wolften uit den doorgedrenkten grond, waarin de druppels van de bladeren zwaar klakten, kort neerwisschend wanneer een los windzuchten door de takken streek, een vaag-luidende zanging schuivend door de stilte, die breeder leek neer te welven over het bosch na de tikkende suizing van geluid die de straal-spattende regen dien ochtend er over had gespreid.

Zijn loopen eindigde meestal ver aan den rand der bergenhoogte, waar het bosch kort ophield boven de wijd-strekkende wijking der velden naar den horizont, en hij bleef er langen tijd, uitziende naar de jachtende duistering der wolkschaduwen, die over de aarde gleden in luidloozen voortgang, plotseling opkomend van heel ver en eindeloos zwevend naar den horizont, waar zij verdwenen

in de donkere neveling van somber grijs, dat laag van den hemel op de aarde neerstond. De schimming der wolk-duistering kilde met langer poozen over de velden, langzaam ruimend de heldere kleuring der strak-omlijnde plantenvakken in schaduwlOOze lichtheid, waartusschen het donker-natte wit der wegen slangde naar de verte. En het vlekkelooze, glas-zuivere middaglicht stolpte over de laag-wijking van het wijde dal, de korte heuvelbochting van den grond scherp-schaduwend in donker-liggende plekken, waarin de laatste vochtheid heenijlde, onzichtbaar uitlossend in het hooge luchtblauw.

Wanneer de avondzon begon te gouden over de aarde, de schaduwen langer-rekkend op den grond, de toppen der boomen guldend in zacht-wevenden schijn, ging hij langzaam terug naar huis, droomend op het zacht-schuivelend sleepen van zijn stappen over den droog-gewarmden boschweg en een groote, wijd-rustende vrede kalmde neer in zijn ziel, een zacht-droevende geluksvoeling door de oneindig-mooie troosting die de hoog-rechtende stammen rondom zijn gaan dekten, beweegloos peinzend de draging van hun goud-doorlichte takken onder

de geheimende luiding van stil-geborgten leven, dat in het bosch weefde.

Maar vooral de avonden had hij lief, de hoogrustende avonden, de avonden van luw-koele schemering die langzaam over het dal grijsde uit de staage mompeling van het water, dat in de donker-gegroeide diepte van het bosch tokkelde; de zachte, maandroomende avonden, tooverkleurend over de bergen een groendunnen schijn, waarboven de sterren beweegloos vonkten, een gouden lichter trillend tegen het wijd-wijkend luchtblauw.

Wanneer alles in huis rustig was geworden, bleef hij langen tijd alleen voor de deur zitten, luisterend naar de fluistering van vage geluiden in het bosch, een geheimzinnige zweving van duister-ongekend leven, waartusschen het mompelen van het water een klank-zachtend ruischen dekte, altijd voort in onzichtbaar bewegen, een eindloos-sprokende zang van teer-klein gerucht. En de uren gleeden over hem heen in onmerkbaaren voortgang, zijn peinzen dieper nevelend tot een zwevende drooming van gedachten. een luidlooze wisseling van vaag-omlijnde beelden, ver

heen uit de werkelijkheid van het bestaan, onder de mooi-vredende visioening van de groot-troostende plechtigheid rondom, waarin hij zijn eigen leven nietig voelde, een onverschillig-klein meezijn in de oneindigheid van onzegbaar schoon.

Langzaam, onder de zacht-zonnende vloeiing der zomerdagen, voelde hij zijn denken bedaren tot een kalm-egalende stemming. Wanneer hij nu terughadte aan den tijd toen hij nog in de stad was, aan zijn leven in de voorbije wintermaanden, leek het hem of er al jaren waren voorbijgegaan. In de verre wijking van die dagen, begon zijn laatste leven voor hem te worden als een onduidelijk-naherinnerende droom, een onwaarangstende verbeelding tegen de werkelijkheid van mooi-heldere ziening, waarin de dagen over hem weggouden. Dikwijls, terwijl hij uren achtereen in de onbewoonde stilte liep, waarin alleen het suizen van den wind door de takken een week geluid trok, dwaalde hij zijn denken terug naar zijn voorbije leven, nazoekend dag na dag wat in de laatste jaren door zijn voelen had gewrangd, verwonderd dat de jachtende pijntrilling van zijn ziel tot een egale triestheid was inge-

kalmd. Dan leek hem al het gebeurde eindeloos voorbij, zonder aanraking met zijn eigen leven, en zag hij alles alsof het met een vreemde was gebeurd, onmachtig om zich waar te dwingen, dat hij het zelf had doorleefd. Dan deed hij moeite om de ellende van dien tijd weer te voelen als toen, woelend in zijn binnenste om de stemming van toen weer te vinden, de pijn-smartende stemming die zo lang in hem had geklemd, maar alleen de herinnering was gebleven, een zacht-grijsfloersende herinnering, doch zonder de hard-schrijnende smart die toen in zijn bestaan had geboord.

Het was of in het voller rijpen van den zomer een dieper-inzachtende berusting over zijn stemming vreedde, een ongemerkt-wennende verzoening met zijn alleen-zijn. Verder en verder stonden de dagen uiteen, waarin hij 's morgens opstond met een onverklaarbare lusteloosheid, die in hem was opgeslopen in de onbewuste neerligging van zijn slaap, de namatting van zijn droomen die onwetend in hem hadden gebeeld en waarvan de trieste herinnering in hem was gebleven, lijnloos, zonder kleur, alleen duidelijkend

een vaag-angstend voelen van zijn eenzaamheid, die hem liet terugschuwen voor den langen dag die eindeloos voor hem leegde. Maar wanneer hij zich dan moeilijk dwong om van huis te gaan en onverschillig voortloemde langs de oudgekende boschpaden, dan was het of langzaam, luidloos de duistere neveling van zijn denken uiteenkleurde door de lichting van zonneglans die over het bosch droomde, of de zacht-suizende stilte die onder de boomen dreef, zijn zenuwend voelen ineenrustigde tot een droef-gelukkigen weemoed en zijn stemming van den ochtend luchtte geleidelijk heen tot de egaal-zachte voeling die in de laatste weken over zijn leven had getroost, en waaruit hij wonderend vroeg, waarom de eerste uren van den dag zoo donker op zijn denken hadden gedoofd. En onder het onmerkbaar heenlichten der zomerdagen groeide een onbewuste verandering voller in hem omhoog, de toekomst van zijn leven helder-kleurend uit de schemerende grauwhed, waarin hij zoolang had doorgemoeid.

De lang-gewarmde zomer innigde uit naar een teer-droomende herfst. Onder de wazig-bleeke blauwhed van den goud-zonnenden hemel, stonden

de bergen stil omhoog, met de donker-rustige groenheid der denneboomen, waartusschen groote, bruin-roestende plekken van dorrend loofhout begonnen te kleuren, wisseltintend in lijnlooze vloeiing het mat-geel helderen der beukenbladeren tegen het hard-rosse vlekken van lang-nawinterend loof.

's Morgens, wanneer hij opstond, hing een vocht-klamme nevel in het dal, die langzaam uiteenblankte naar den rood-kleinen zon, waarvan het bleekkoele licht moeilijk door de damp zakte. Maar in het hooger warmen van het zonlicht, dunde de mist uiteen, groote, ijl-vlokkende wolken lossend naar den uitgang van het dal, in luidloos-welvende nevels drijvend naar omhoog, waar zij kleefden tusschen den opstand der beweeglooze boomen, verder en verder schimmend naar de dun-waas-gedekte zon, die warmer begon te kleuren langs de glooiing der bergen, geleidelijk een zuiver-helderend licht wevend over den nat-bedauwden grond, die donker plette tusschen de tril-schitterende druppeling van het grasveld.

Maar 's middags stond weer alles zuiver, damploos in het licht, dat luidloos een innige goudheid over de bergen teerde, een week-stille beweeg-

loosheid, waarin het geuren der dorrende bladen zacht omhoog wolkte. En de avonden koelden vroeg van den hemel, langzaam-opzwevende nevels blankend boven den grond, die luidloos-inenvloeiden tot een wijd-dekkende witheid, waaruit de donker-gelichte bergen hieven als uit een beweegloos watervlak. Hoog onder den helder-stillen hemel plekte de maan in zuiver-glanzende volheid, een zacht-metalend schijnsel kleurend over den laag-dichtenden damp, een teer-raggende webbe van droom-stillend licht wendend over de slapende bergen, waarboven trilgoudend in vagen schijn de sterren spreidden, een eindeloos-reikende vonking van week-geheimend leven.

Maar dagen van klare koelheid begonnen op te staan, dagen dat de atmosfeer in glazen roerloosheid helderde, een wijde, zuiver-frissche stilte stolpend over het landschap, waar de berin ernstig peinzen hieven naar de wolkgedekte lucht, scherp-geteekend langs de glooiing met het uitdunnend groen der boomen, waartusschen de kale warreling van een afgebladerde takkenstrakheid reeds begon te grijzen. En de najaars-regens

begonnen neer te slaan van den dicht-grauwen hemel,forsch-kletterende regens in stralende wolking aanjachtend van ver over de damp-omnevelde bergtoppen, in wilde veging zwiepend door het dal, langzaam heenstuwend naar den stillen opstand van het bosch, waarin de suizende scheering van geluid zachter en zachter uitdunde, voortgehelderd door het vocht-kille zonlicht, dat uit de scheurbrokkende drijving der laagwittende wolken plotseling omlaag valschte. Dan, tegen den middag, hield de regen op, de wolken zeilden heen naar den horizon en de hemel strakte in hel-blauwe koelheid boven de wijd-omlichtende zon, beweegloos kleurend over de moe-wiegende pluiming der boomen, heen-en-weer ruischend op het ruk-schokkend waaien van den wind, die telkens luid aanvlaagde uit de verre stilte, in lange ademing uistrijkend naar de ruimte. Wanneer de avond vroeg donkerde over de aarde, stuwden de wolken weer op langs het wegdekkende luchtblauw en in het neerrusten van den wind siepelde de regen weer omlaag, sneller tikkelerend over de roerloos-berustende kwijning der takken, uitdekkend tot een staage zweving van

blank-sprokend geluid door de diepe duistering van den nacht, waaruit het mompelen van het omhoog-gevolde beekje luider kleurde, telkens wanneer de strakke regenstraling ineenzachtte tot een even speurbare zweving van vaag gerucht. En het najaar begon te dreigen uit de killer-lichtende luchten, het najaar doodde te voor uit de luidloos-neerzwevende wemeling van bruin-geroest blad en de hooger-scherpende geuren van doorgenatte aarde, het najaar hilde omhoog uit de laatste uren van stil-klamme lautheid onder het goud-stervend kleuren van de kort-warmende zon, die vroeg heendoofde naar het Westen in een toover-vlammende laaiing van ros-gloeiend licht en violet-schemerende diepten van vreemd-brokkende wolken.

Het was de middag na een regen-stille ochtend. De vaste grautheid was van het bleek-koele luchtblauw heen-gehelderd, kleine, vlok-randende wolkjes nadrijvend in droom-stillen voortgang, zuiver-wit plekkend in het licht, dat de zon in wijd-gulden zachtheid uitwarmde over de bergen. Een week-weenende najaars-middag, waarin het sterven van den zomer snikte, het laatste mooi-

herinneren van voorbij geluk en nahuilend berouwen van heen-geleefde schoonheid.

Hij was den heelen ochtend t'huis geweest op zijn kamer, lusteloos liggend in zijn stoel, ineensrillend onder de kille vochttheid die door het open venster dreef, heen-en-weerend in zijn denken of hij weg zou gaan naar zijn huis, nu het najaar lange uren van leegen, beweegloozen rust in zijn dagen dwong. Hij voelde zich sterk geworden door zijn lang-lijkend heen-zijn uit de oud-gekende omgeving waarin hij geleefd had, hij voelde zijn wild-scheurend leed rustig gekalmd tot een zacht-schrijnend, week-pijnend schreien in de diepe klaging van zijn ziel, een dun-grijze floersing dekkend over zijn voelen, dat bij hem zou blijven heel zijn verder leven, maar zonder de scherpe hoeking die vroeger telkens in zijn voelen boorde. In de laatste weken had hij zijn vroegere lust tot werken weer omhoog voelen vreugden, het verlangen om bezig door de lange daguren te gaan, een vage verveling had telkens in hem gelusteloosd, wanneer hij op zijn kamer zat in nietsdoen, omdat hij niet kon zwerven langs de bergen.

Hij had liggen terug-soezen naar zijn leven in de stad, zijn leven van regelmatig bezig-zijn, trachtend voor zich te zetten hoe het zou worden, wanneer hij in zijn vroegere omgeving en in zijn werk zou weer-zijn. En telkens, wanneer hij aan de komende dagen dacht, had hij een vaag-zangende vreugde gevoeld, door het visioen van den geregelden gang der werkuren en had zijn voelen krachtiger voor hem opgestaan, tegen de slap-lammende lusteloosheid van de vroegere maanden, die in hem herinnerde. Maar telkens ook had de vrees in hem opgedreigd, dat hij misschien nog niet sterk genoeg zou zijn om door te voelen wat hij al eens had doorgevoeld, toen hij ook van buiten was teruggekomen in de stad, in zijn kamer, in den weemoed van alles wat hem de voorbije ellende van zijn bestaan herinnerde, angstig dat hij de alleenheid van zijn leven nog niet zou kunnen dragen, wanneer weer alles hem nieuw zou beelden wat hij had doorgeleden, wat gewrangd had in zijn leven. En hij was besluite-loos gebleven over wat hij moest doen, nog langer blijven in de mooi-kalmende grootheid der bergen en van de breed-zegenende bosschen, of teruggaan

naar zijn huis, naar zijn werk, waar hij wist dat de werkelijkheid zou harden tegen de droomkleurende vaging van zijn mooi heengezacht bestaan der laatste maanden. En toen de regen was opgehouden, was hij de deur uitgegaan, meesoezend het heen-en-weer denken van dien geheelen morgen.

In de goud-lichte stilte waarin hij liep, egaalden ongemerkt zijn gedachten naar den heerlijk-weenenden weemoed van het late middaguur, hooger-troostend de kalme ziening van zijn toekomst tegen de moeilijk-gepeinsde weifeling, die in hem had bewogen. Het was of de stil-vredende sterving waarin het landschap guldde, een nooit-gekende ziening voor hem visioende van het leven, een vroeger-nooitgevoelde stemming van neerbuigende berusting voor wat het leven hem brengen zou, zijn eigen menschen-bestaan klein voelend tegen de eindeloos-wijde schoonheid van alles rondom, een vreugdende onverschilligheid voor eigen leed en eigen droefheid, waar alles rondom zoo wijd-omkalmend neerstonde, onzegbaar van nooit-te-begrijpen mooiheid. En een week-zingend geluk vreugde in hem omhoog, een zacht-klagend willen

schreidde in zijn borst om neer te liggen, diepgebogen op den vocht-geurenden grond, onder de hoog-zegenende bescherming der breed-spreidende takken en uit te weenen in lang-snikkend schokken van zijn lichaam de groot-gelukkige smart, die alles wat hij had geleden in zijn ziel hoogde.

Langzaam, in luidloos-stuwenden voortgang, grijsden in den laten middag de wolken weer op van den horizont. Verder en verder werd het blauw van den hemel ingedekt achter het gelijk-aangrauwend lagen van donker-doorgevaagde egaalheid, waarachter de zon inkilde, een kleurloosmatte lichting slappend naar onder, waarin alles veranderd, dof-leeg stond, roerloos onder de aandreigende regen, die uit den donker-mistenden horizont voorschoot. Hij haastte zich om het stadje te bereiken, om daar de bui af te wachten, snel-loopend langs de steile glooiing der bergpaden, waar de eerste druppels reeds neerklaften, onder het zacht-opzuchtend waaien van den vochtgeurenden wind.

Toen hij uit het hotel kwam, nadat de langplassende bui had opgehouden, was de avond

al aan het neerschemereren uit de nahelderende lucht. Het was te laat om door het bosch naar huis terug te gaan, langs den weg dien hij was gekomen, en hij liep den straatweg op om een korter boschpad te volgen, dat hij even buiten het stadje wist. Onder de boomen hing de avondstilte beweegloos, zacht doorgeklankt van het langzaam neerklakken der regendruppels op den grond, de week-trillende schemering even telkens doorschoven van het ruischen der vochtspreidende bladen, wanneer de wind door de boomen streek. In de vaag-nalevende lichtheid van den dag ging hij langzaam voort, luisterend het zacht weven der geheimende boschgeluiden, voorzichtig om het stappen van zijn voeten niet te harden in den teer-omfluisierenden weemoed van den avond.

Plotseling luisterde hij op door het toonen van muziek in de stilte, week aandrijvend van achter het hout in langen afstand, een teersnikkend droomen van moewe klanken, waarin het vallen der druppels begeleidde een eindeloos-droevend klagen van onzegbaar leed. Een korten tijd bleef hij hooren. Toen, wijkend van den

weg dien hij liep, ging hij een zijpad in, voortlopend naar de richting waaruit de muziek helder naar hem heendroeg. En opeens bleef hij beweegloos, vooruitgebogen naar de lichting van het huis, die dicht bij hem tusschen de boomen kleurde.

Uit de kamer, waarvan de vensters naar het bosch waren opengehoekt, zong het klanken naar hem heen, een ruisch-fijnende ragging van toonen zilverend naar zijn luisteren. En terwijl hij wonderend bleef hooren naar de geheim-sprokende lichting van geluid, die voortleefde in den verlaten weemoed van den avond, duidelijkte plotseling de muziek in zijn voelen, voor-visioenend aan zijn zien de nieuw-kleurende beelding van lang-voorbijge dagen. Het was de muziek die hij zijn vrouw zoo dikwijls had hooren spelen, de muziek die zij hem had voorgedroomd toen zij pas waren verloofd, die zij in zijn voelen had gezongen op lange avonden die zij alleen met elkaar waren geweest in de rustige zwijging van zijn kamer, ver buiten de menschen, avonden die altijd in hun korte samenzijn hadden nagekleurd met nooit heen-te-kleinen schoonheid, het waren de klanken die zij in zijn ziel had gelukkigig

in de uren van mooi-zonnende ochtenden, onder de heilig-rustige stilte van buiten-zondagen, 's zomers, terwijl het geuren van bloemen rond haar mooie hoofd lichtte en het kleurend-schitteren der zonnestralen een gouden wolken over haar zitten weefde.

De herinnering van vroeger stond weer omhoog onder het staage zangen der muziek, waarvan de klanken duister-klaagden een nooit-gesproken weemoed van diep-pijnend leed. En de toonen vielen diep, tot een wanhoop-angstende dofheid van oneindige droevenis, telkens weer doorgehuild van een snik-smeekende, schrijn-steunende smart, waarin langzaam, uit de verre duistering een dun-zilveren klanken begon te lijnen, wijder-breedend over de donkere doffing van moedeloos verdriet, uitwevend verder en verder tot een hoog-zangende wolking van geluid, een goud-webbend schijnsel lichtend door de duisternis rondom. Weer en weer rees de goudheid omhoog uit de matte dofheid van kort-nabrekend snikken, hooger en hooger, en het was of het bosch vulde met een zacht-mooien schijn, een wijd-vreugdende glanzing van nooit-gevoeld geluk, waarin het weeke vallen der druppels een laatsten

weemoed weefde, eindeloos heenstillend tegen het juichend lichten der jubel-zangende klanken. En de toonen droomden heen, inwevend met de suizende fluistering van het bosch en de stilte stond weer roerloos, een hoog-plechtigende spreiding van eindeloozen rust, wijd-dekkend over de aarde onder het volle duisteren van den nacht.

Hij ging terug naar huis, wonder-voelend de weemoedig-vreugdende stemming waarin hij liep, een lang-niet-gehoorde zang van krachtend leven, die door zijn lichaam juichte. Hij wist nu dat hij sterk was, dat hij de weervoeling kon verdragen van alles wat zijn vroeger leven herinnerde, hij voelde zijn eigen ik veranderd, krachtig-gegroeid onder de groot-prachtende zegening van het natuurleven, waarin hij die lange maanden had gedroomd. Het was niet meer de gillend-snijdende smart geweest die door hem had gevlijmd, toen hij zoeven de oud-gekende klanken had gehoord, het was niet de wanhopige ellende geweest die vroeger door zijn voelen gekrijscht had, wanneer hij plotseling voor de herinnering stond van alles uit zijn voorbije leven. Hij had den wijden weemoed gevoeld, het nooit-vergetend

verdriet had weer geklaagd in het diepe binnenste van zijn ziel, een groot, wijd-snikkend medelijden om haar jonge weg-zijn uit de mooie vreugde, die het leven voor haar misschien had kunnen kleuren, maar een zachte berusting was in hem vastgeteerd, de berusting geworden in de lange dagen van zonneschijn en zomerger, in avonden van kleur-juichend vlammen van zonnegloed en sterrengoudheid, de neerzachtende berusting, geworden door de eindeloos-kalmende troosting van buitenstilte en de plechtig-omzangende stemming der bosch-beglooide bergen.

En het was hem of hij in de duistere roerloosheid van den nacht zijn toekomst zag lichten in een nieuw-vredende kleur, zacht, teer gefloersd achter de neveling van weemoed, die over zijn leven zou blijven schemeren tot het einde van zijn dagen.

VIERDE HOOFDSTUK.

Onder de zomer-middagwarmte van den laten-voorjaarsdag, lag het kerkhof eenzaam, stil in de koele schaduw der hooge boomen, een zachte, schemerlichte rustigheid in de hel-zonnende leving der ver-uitwijkende weilanden, die glans-groenend strekten naar den horizont, onder de tril-broeierende hitte, die van de blauw-spannende lucht neerstond.

Langzaam liep hij door de lanen, waar zijn stappen moeilijk in het dik-rullend zand dofdon, den langgekenden weg dien hij zoo dikwijls al was gegaan, denkeloos dwalend zijn zien over de graven, waarop kleine heen-en-weer schuivende schaduwen bewogen, wanneer de wind even door de zongetopte boomen suisde.

Hij wilde afscheid nemen van het graf van zijn vrouw, de laatste bloemen spreiden over haar neerliggen, zijn laatste dankend groeten voor hij heenging voor altijd en hij haar zou teruglaten, ongeweten tusschen den onverschilligen rondgang der menschen. Morgen was zijn trouwdag, het beginnen van een ander tijdperk van zijn leven en zou hij voor

goed heengaan uit de stad, waar zoolang en zooveel ellende op zijn bestaan gedrukt had.

Een jaar nadat hij van zijn groote reis was teruggekomen, toen de winter van den killen hemel begon te grauwen, was hij ziek geworden. Weken lang had hij in bed gelegen, onbewust van wat er rondom hem gebeurde, alleen ziende de snel-wisselende droomvisioenen, die de altijd-jachtende koorts in hem ijde. De eerste dagen was hij alleen geweest, moe-ziekend den heelen dag, zonder andere hulp als van zijn huishoudster, uren alleen met de mattende onrust van zijn gedachten, die hij voelde wisselen in een half-waken en waaruit hij telkens wakkerde door de angstig-benauwende beelden die naar zijn liggen grijsden, plotseling weer heen wanneer hij zijn loome oogen openzwaarde en hij de vreemd-starende bekendheid van zijn kamer weerzag. Er waren nachten geweest van knijp-stikkende benauwdheid, wanneer de schrik-visioenen van zijn woel-slaap voortwerkelykten in de duister-grillende vaging van alles rondom, de meubelen vreemd-figurend naar zijn liggen uit de duistering die over ze dekte, de lijnen van het behang monster-

bekkend naast zijn machteloos moeilijken, om helder te wakkeren uit de loode beweegloosheid waarin hij werd gehouden. En het daglicht schemerde langzaam in de angst-gevulde kamer, waarin alles weer gewoon werd van oude bekendheid en hij droomde weer moeliggend voort onder de losse zweving van zijn denken, een tijdeloos-voelende reeks van uren tot den avond, wanneer de snel-wisselende angst-beelding opnieuw huiverde langs den waak-slaap, eindeloos durend in zijn hulpeloos alleen-zijn.

En toen een langen, ongeweten tijd, een groote duistering in zijn herinneren, zonder bewustzijn waar hij was en wat hij leefde en waaruit alleen de weerkomende visioening stond van het leven vóór zijn huwelijk, waaruit alleen de scherp-nalijnende beelding was gebleven van zijn getrouwd-zijn en waarin hij telkens zijn vrouw weerzag, even buigend haar zacht-mooi gezicht over zijn liggen of rustig, stil-pratend woorden die hij kort begreep, terwijl zij naast zijn bed zat, een helder-lieve lichtheid in de donkerte waarin hij steeds weer inzonk.

Meer en meer was zijn verstand weer naar

de werkelijkheid gerustigd. Er waren nog nachten, waarin hij de oud-geweten visioenen zag dwalen rond zijn voelen, maar telkens wanneer hij gemakkelijk wakkerde, wist hij dat het de verpleegster was die naast zijn bed zat en over hem neerboog. En eindelijk had de koorts opgehouden.

Het was een lange hersteltijd geweest, dien hij had doorgezwakt. Langzaam, luidloos slopen de dagen over zijn uitgemoeid liggen, waarin lange uren van wetenlooze slaap braken, en waaruit hij wakkerde moewer dan hij was geweest. Maar zijn ziek-zijn veranderde ongemerkt tot een grooter-krachtigen van zijn lichaam. Hij kon elken dag opzitten in zijn gemakkelijke stoel, moe nog leunend zijn uitgekooftst hoofd in de kussens, maar toch voelend de weersterking van zijn vroeger gezond-zijn.

Het waren zacht-stille, droom-nevelende dagen geweest, die hij had doorleefd. In de rustig-lichtte kamer, klankte het winter-licht week-kleurend over de meubelen, een teere drooming vagend over zijn zitten, waarin het knap-vlammend snorren van de haard een innig-stemmend toonen zong. Geleidelijk

teer op-kleurend in de egale vloeijing der uren, had hij een dankende vriendschap omhoog voelen innigen voor haar, die altijd bij hem was, een ongemerkt-dieper-kalmend vertrouwen in haar die zijn eenzaam, ziek-verloopen bestaan nieuw-sterkte door haar lievend zorgen. Wanneer 's middags de schemering begon neer te poederen in het vertrek, even nog nagegoud door de vroegwijkende, kort-gestraalde winterzon, die duister schaduwde de hoog-blokkende huizen aan de overzij, waarvan de daken week nog naglommen in den stijgenden avond, zaten zij voor het ros-gloeiend lichten van de haard, wachtend tot de nacht zou gedekt zijn over de aarde. En in het zacht-lief-stille praten van haar stem, had hij hooger en hooger de terug-klanking van jaren vroeger hooren weerzingen in zijn borst, telkens plotse-ling voelend in de mooi-vredende uren van hun samenzijn, ver buiten de menschen, de dreiging dat spoedig het uur zou opharden waarin zij van hem zou weggaan en hij weer alleen zou blijven, zonder het troost-moedigend licht, dat zij in zijn eenzaamheid scheen. En op eens was het in hem geduidelijkt, dat hij haar lief had.

Het was de avond van een langen dag alleen-zijn. Zij had dien dag weg moeten gaan en had hem eenzaam teruggelaten, belovend voor den avond weer terug te komen. Den heelen dag had hij doorverveeld, een ongedurig trachten om te lezen om in zijn vroeger bestaan te komen, telkens neerzakkend het boek op zijn knieën, terwijl hij denkeloos bleef staren naar den rond-stand van de kamer, die dood leek uitgeleefd nu zij plotseling heen was en niet meer haar beweging kleurde tusschen de onverschilligheid der meubelen.

Toen de avond begon te duisteren over zijn lusteloosheid, was hij bij het vuur gaan zitten, op de plaats waar hij elken avond naast haar zat. En terwijl hij verdrietig staarde naar de leege plaats van haar gewoonlijk zitten, had hij het hooger voelen kroppen in zijn keel, dat zij eens van hem zou heengaan, wanhopig schreiend in zijn borst, dat hij haar nooit zou weerzien en dat hij niet meer buiten haar meezijn kon. Het was opgezacht in de lange uren van zijn onbewust neerliggen, waarin hij haar zag bewegend als zijn vrouw; het was opgebloeid in de uren

van nieuw-levende zwakheid, waarin zij naast hem was, haar teer-helpende handen steunend in zijn moeilijk neerliggen; het was hooger gegroeid in het intieme samenzijn de lange uren van de dagen van beterschap, in de stil-kleurende avonden waarin zij over hem zat onder het goudzachtend schijnsel van de lamp, in de mooizangende uren van den middag onder den vredendekkkenden schemer van den nacht, waarin het ros-spattend vonken van het vuur een gouden lichtheid spreidde. En plotseling wist hij dat hij haar liefhad, dat hij haar naast zich behoefde voor altijd, dat hij niet meer zou kunnen voortbestaan zonder haar, na al den langen tijd dien zij haar goede liefde over zijn uren had gemooïd.

En 's avonds toen zij was t'huis gekomen, had hij het haar gezegd, angstig vragend of zij wilde, huil-vreezend dat zij van hem zou weggaan, omdat zij niet van hem hield en onverschillig was gebleven, terwijl in hem zijn liefde grooter was gegroeid.

En de winter was heengesneld, een zonnig van vreugde helderend over zijn stadig sterkend lichaam, waaruit hij oud-krachtig voorstond toen het

voorjaar van den hemel warmde, nieuw-wakend als alles rondom in zacht-doorwevende luwheid.

De boomen begonnen uiteen te dunnen in verder afstand, waartusschen weinig nog de graven witten in het helle zonlicht. Het oude deel van het kerkhof hield op. Langs breede grasperken ging hij, waarop laag nog heester-groepen hoogen, met even telkens kleine perken, waarover opkleurende bloemen een zachtschemerend schijnsel stipten.

Ver aan het einde was zij neergedekt, in de schaduw van een boomengroep, alleen hoogend uit het lage hout rondom, waaruit de volle witheid van een geurbloeiende meiboom blankte, zacht, luidloos sneeuwend de kleine schemering der losdrijvende bloemen over haar graf.

Voor hem, in eindeloos-verre strekking, lag het groen-zonnende weiland naar den horizon, waaruit aan een zij, dicht voor zijn zien, de stille opstand van de stad breedde, een licht-gekleurde warreling van ongelijke huizen, roze-zachtend onder het blauw van de lucht, met de rechte strakking der torens teer-puntend naar omhoog, hel witschroeiende vierkanten van kalkharde muren blin-

dend tusschen de schemer-violette schaduw der donker-uthoekende huizen. Hoog uit de blauw-diepe glanzing der daken grijsde de los-drijvende vaagheid van een licht-doorschijnende koepeling weegloos in het dun-teerende licht, waarboven de gouden flikkering vlamde van het nauw-te-ziene beeld, kort-stralend tegen de zonnegloed. En een dun-wevende stilte suisde over de velden, even doorgezucht van ver-nanevelend stadsgeruisch, onduidelijk overvagend op het luw-dragend wind-zuchten.

Ver in het weiland, tegen de breed-kleuring van de stad, trok de hel-wittende streep van een zandstapeling hard-zuiver boven het groen, die verder en verder werd voorgebracht uit de ongeziene diepte van de rivier. Telkens, in gelijke pozen, schuurde klein-metalend het rollen der ijzeren wagens door de stilte, plotseling uiteen-rammelend met rommel-kletterend vallen, waar-tusschen het roepen der mannen dun welfde, kort-inhoudend wanneer de klein-donkere trein weer terugschooft met holler-zwevend geluid. Daarna bleef alles weer roerloos, onder het zachte suizen van den week-blazende voorjaarswind.

Hij had de bloemen neergestrooid over de planten-begroeide vierkante van haar graf, waarachter de wit-marmeren blankheid van de steen haar naam te voren staarde naar zijn bewegen.

Het was de laatste keer dat hij hier zou zijn, het laatst dat hij haar zou zien, werkelijk voelend haar neerliggen, zooals haar beeld hem altijd was bijgebleven, nadat hij haar had heengedragen in de geur-blankende witheid der bloemen, die hij rondom haar slapend hoofd had gespreid. Morgen zou hij heengaan, ver heen in de nieuw-kleuring van zijn leven en zij zou terugblijven alleen, eenzaam vergeten onder de vloeijing der dagen, een eeuwig droomlooze slaap in de onbekende duistering van haar dood-zijn.

Eindeloos lang leek de tijd, die was heengejacht tusschen haar weggaan en dit uur, eindeloos de jaren die hij had doorgeleefd na haar dood. Een lange, grauw-ziekende tijd, eentoonig van lichteloozen schemer, een langzaam-doorgemoeid bestaan, waaraan hij niet kon terugdenken zonder ineenkleining van angst, zonder klemmend benauwen diep in zijn borst.

Nu, in de nieuwe waking van zijn leven,

leek het hem of hij al die jaren was ziek geweest, een grauw-doffende ziekte, die op zijn voelen had gehangen, lichteloos-brekend alles rondom zijn gaan, zijn denken duister-somberend om nooit weer eenig kleuren in zijn bestaan te kunnen zien. De lange jaren waren over hem heengegaan, ouder-knagend zijn voelen, zijn denken uitgeleefd knauwend in de staag-donkerende droeving van zijn dagen.

Hij was een oud man geworden, vreemd staande voor zijn zien, wanneer hij zich terugzocht in de langgeleden zonning van zijn jeugd. Dikwijls, in de voorbije weken, was de twijfel in hem opgedrongen, of hij goed deed om haar te trouwen die zooveel jonger was, haar jeugd te binden aan zijn oud-gewraakt voelen, aan zijn uitgedoofde mooi-ziening van het bestaan, haar mee te dwingen in de loome moeheid, die hij vreesde dat altijd op zijn leven zou blijven hangen. Wel was de groot-schreinerende smart, de wanhopig-krijschende ellende over het heengaan van haar van wie hij het eerst had gehouden, langzaam, ongemerkt ingezacht. Het was een vaag, onderdroevend voelen geworden van iets dat gebroken had in

zijn bestaan, even telkens ophuïlend, wanneer de wisseling van het leven rondom aan haar meegeweest-zijn herinnerde, maar een vaste grauwhed was over zijn ziel gefloersd, een nooit-heen-te-vergeten moedeloosheid, die hij voelde dat in hem zou blijven weenen, telkens opsnikkend in de kleuring der dagen, die nog zouden komen.

Hij was veranderd, een oud-geleefd man. Hij dacht aan zijn nieuwe leven, aan de lange reeks ongekende jaren, die zouden komen. En het vragen angstte in hem op of hij gewoon zou kunnen voortbestaan, terwijl hij de herinnering aan haar meezijn gestadig en langzaam zou voelen heendekken achter de veranderde stemming der dagen, of de wroeging niet zou oppijnen in zijn ziel, dat hij haar hier alleen, vergeten, wetenloos terugliet; terwijl hij voortging naast een andere vrouw, jong en moedig-lachend tegen het komend leven. Op dit oogenblik hoorde hij al het zachte pijn-schrijven, nu terwijl hij voor het laatst bij haar was en hij moeilijk zijn denken dwingen kon buiten het meebeelden van de andere, die haar mooie jeugd hem gaf in een wijd-belovende volheid van hoog-offerende liefde.

Over de leegheid van het weiland, klankdreunde het rollen van de zandtrein-wagens, kort-rommelend naar zijn zitten. Toen hij opschrok, zag hij het klein heen-en-weeren der mannen-lichamen op het wit-hoogend zand, waartusschen het donker ros-bruinen der wagens laag stond, beweegloos achter de langzaam-stappende paarden. En het roepen der mannen hield plots op in het zweef-luidend voortschuiven van de trein, een lang-slangend schuren trekkend langs de rails, die leeg achterglommen in de zon. De trein kortte in achter de hooging van den weg, heenbuigend naar de laag-liggende rivier over de velden, waaruit de wind weer zacht-suizend met weeke bloemengeuren zuchtte.

Wanneer hij vergeleek, hoe hij van zijn vrouw had gehouden en hoe hij haar lief had die op hem wachtte, dan was het hem of een week-schuldend voelen droefde in zijn ziel. Het was niet de hoog-oplaaiende goudheid, die eertijds had gevlamd, de alles-omtooverende lichting die in zijn zien had geblind, de wijd-omzangende jubeling die hij had hooren juichen in zijn dagen. Toen was hij nog jong, pas komend nog in

de werkelijkheid van het leven, met diep nog in zijn ziel het mooi-willen van het bestaan, het heen zich geven voor het geluk van haar, voor wie hij neerlag in dankende liefde en die hij toch voelde als zijn zwakkere, die hij moest helpen en steunen tegen de harde rauwheid van het werkelijk zijn. Hij had haar geholpen, hij had haar gesteund wanneer hij kon, zooveel hij voelde dwingen in de diepte van zijn ziel, maar zij was gevallen, hij had haar voelen heengaan, machteloos te worstelen tegen de groote duistering van het noodlot. En de gouden juiching van zijn leven was ingezwart tot nooit weer uit te kleuren grauwheid, zijn ziel was geknauwd met nooit weer te herstellen breuk.

Hij hield van de andere, hij hield van haar met een dankbaar-schreiende liefde, dat zij zijn neergewrakte ziel wilde koesteren in de warmgevende innigheid van haar voelen. Maar het was niet de mooi-hoogende liefde voor zijn vrouw, niet de wijd-duizelende juiching van zang, die hij eertijds had gegalmd en die hij vroeger geloofde dat bij iedere liefde dragen moest door de dagen. Hij hield van de andere, zeker hield hij

van haar. Zij was de plotselinge lichtheid, die in de langgeslapen kleurloosheid van zijn dagen scheen, zij was de steun waarop hij zijn dagen verder zou doorgaan en die hem zijn leven zou beter maken, de ziekende moedeloosheid van de laatste jaren heenwijzen met haar teer handgebaren, de wrange pijniging van zijn laatste bestaan zachtend met haar lief-troostend stemgeluid. Maar het was niet de groote, wijd-omarmende liefde die hij voor zijn vrouw had gevoeld, die hij had voelen opslaan in de verlangende leegheid van zijn jonge ziel, die hij had zien laaien in het gelukkig-weenend starren van zijn jong-wonderende oogen om het nooit-geweten mooi, dat plotseling hoog-vlammend opstond. Hij was een oud-geleefd man geworden, moegesleten in de pijn-schuring der jaren.

Eindeloos lang leek hem de tijd na haar dood, eindeloos de donkering die op zijn leven daarna had gehangen. Wanneer hij voorzichtig nazocht in de grauwheid, die al dien tijd over zijn bestaan had gedoofd, zag hij alleen het eene jaar klein-kleuren, toen hij met het fransche meisje ging, eenzaam in het stadsleven als hij. Dien tijd herinnerde hij steeds met innig-voelende

vreindschap, die tijd mooie altijd voor hem op uit de staag-dooide leegheid van zijn dagen toen. Ook van haar had hij gehouden. Maar dat was niet de liefde geweest, die hij altijd gedroomd had, die hij had gevoeld voor zijn vrouw, die hij zou willen om bij zich te houden als een groot-schijnende lichtheid in zijn leven. En toch had hij van haar gehouden en waren de uren hem bijgebleven met nooit heen-te-schemeren helderheid. Hij zag ze voor zich, de zomerdagen van zonneschijn en blauwe luchten, buiten op het water waar haar teere blondheid kleurde in de stilte van den dag; hij voelde de middaguren van winterlicht en grauwe luchten, onder het staage draden der sneeuwvlokken langs het venster, die een zacht-donze stilte weefden in het vertrek, waarin haar spreken teertragend zong de de woorden van goede liefde; hij herinnerde de avonden van innig loopen naast zijn gaan, vastleunend op zijn arm, terwijl het geuren van haar goudblond haar duizelde naar hem omhoog.

En toch had hij haar niet lief gehad als zijn vrouw, hij had niet voor haar gevoeld wat hij voelde voor haar die op hem wachtte. Wan-

neer soms het verlangen door zijn denken was gejacht, om haar te vragen bij hem te blijven, dan altijd had het beeld van zijn vrouw voor hem opgestaan, terugwijzend met smart-doffende oogen wat hij wilde. Nooit had hij dat gevoeld, toen aan haar dacht met wie hij weer zou trouwen, nooit had hij het gebaren van zijn vrouw gevoeld, nooit had hij de verwijtend-vragende stemklank gehoord van haar zeggen. Zijn leven was te leeg geweest, een wijde, blank-matte leegte, waarin zij was opgekomen een korten tijd, even zonnend zijn bestaan met de lach-vroolijking van haar jonkheid, maar hij was gebleven als vóór dien tijd, voortdragend de zwaar-mattende dofheid van het groote leed, dat in zijn leven was gedroefd.

In de gouden stilte van den laat-heenlevenden middag, brak het rommel-doffen der zandwagens lang-naschuivend naar zijn zitten. Boven de verderstreeping van het voortdekkend zand, stonden de wagens in goud-bronzen licht, waartegen het kleuren der mannen helderde in kort-bewegend vlekken. De stad lag waas-dampend onder een schemerenden nevel, dun-grijs blauwend naar omhoog, de torenspitsing dekkend achter een

vaag-wissend misten, waarin de zon een bleekmat licht veegde, even kort-schroeiend de glimming van een donker pannendak, kleine zilveringen brandend tegen een uitstarrend venster. En de wagens slangden heen over de hoog-streepende heuveling van het zand, een uitgeleefde stilte latend over de strak-donkere strekking der glanzende rails.

Na zijn groote reis was zijn leven veranderd. Het leek hem of er geen tijd was heengeleegd tusschen zijn terugkomen en den laatsten winter die achter hem kleurde. De groote bitterheid die vóór dien zomer in zijn dagen had gewrangd, was heengezacht op de streelende luwheid van den zomerwind en de goudende lichting der zonnestralen. Hij had geen smart meer gevoeld en ook geen vreugde. De dagen waren egaal over hem gegaan, zonder iets dat uitstond in den zachtomfloersenden weemoed, waaronder zijn leven onbewust heenschoof. Zonder schokken was de winter in zijn bestaan gegleden; langzaam, zonder vastgelijnd begin was de veranderde voeling in hem geslopen. De voorbije maanden stonden in zijn herinneren als een zacht-intieme tijd, een lief-weemoedig kleuren van het licht, dat over

hun samenzijn innigde en waaruit hij nieuw-gewaakt was, verwonderd dat alles veranderd was rondom.

Somtijds, wanneer hij over die verre dagen dacht, kon hij moeilijk uiteenhelderen wat gebeurd en wat voor zijn zien geweest was, in de visioening van zijn droomen. Hij had weer teruggeleefd in het beeld van jaren geleden, een brok-vreemdende langsrijng van zijn vroeger bestaan, waaruit het meezijn van zijn vrouw terugstond, scherp-figurend alsof de werkelijkheid nooit was neergedekt onder de duistering van leed en droefheid. Ongemerkt was zijn droomen ineengeweven met haar, die rondom zijn liggen bewoog, een geleidelijk helderen van zijn denken naar haar, die langen tijd een andere gebeeld had in de jachtende wisseling van zijn ijlend ziek-zijn. En de liefde had in hem gefluisterd een teer-toonende weening van zacht geluk.

Dikwijls 's avonds, wanneer hij tegenover haar zat, dikwijls 's nachts in de heldere wakkeren van zijn denken, terwijl hij lag te luisteren naar het voortschokken der uren, had hij beproefd zijn voelen neer te drukken, dat hij wist dat hooger in hem groeide en alleen te denken aan

haar, die van hem was weggegaan in de volle bloeiheid van haar jeugd. Het was dan of een pijn-droevend schuldgevoel door hem klaagde, een schrijnend verwijten om zijn zelfzucht, dat hij over haar doodzijn voortging naar een nieuw bestaan, terwijl hij de groote ellende van haar sterven niet meer zag tegen de lichting van geluk, die voor hem in de toekomst opkleurde. En het twijfelde in hem omhoog of hij ooit gelukkig weer kon worden onder de altijd-weerkeerende herinnering, onder de altijd angstende dreiging, dat hij bij alles wat hij sprak, bij alles wat hij deed, zou denken dat hij ook zoo tot zijn vrouw had gesproken, dat hij ook zoo naast haar had gedaan.

Hij had gekrachtigd tegen zijn hooger-machtigend voelen, hij had zijn denken weggedwongen van de staag-weerkeerende visioening van een nieuw bestaan, alleen om te peinzen naar haar mee-geweest-zijn in zijn dagen. Maar hij was machteloos gelamd tegen de Forscher-huilende behoefte om haar bij zich te houden, die hij voelde dat zijn leven kon voortsteunen tot het einde. Het leege dat zoolang voor hem had geduisterd was weg, het doellooze van zijn dagen

was uitgeliënd tot een ver-mooiende verwachting, hij begon op nieuw wat hij al eenmaal had geleefd. Alleen alles was rondom veranderd, zoo-veel was anders geworden in zijn binnenste. Hij was een oud-geleefd man, moe-gewrakt onder de de zwaarte van het leed, dat op hem had gesomberd.

Het was de laatste maal, dat hij bij haar was, het laatst dat hij hier zou zijn. Morgen zou hij ver heengaan, ver onder vreemden, ver buiten de herinnering van alles wat in zijn jeugd had geluid. 't Leek alles eindeloos lang geleden, eindeloos voorbij de dag, dat hij haar hier had gebracht, dat hij had gemoeid achter haar laatste mee-zijn in zijn leven. Het was een doffe dag geweest, een dag die luidloos heensloop onder het matte licht dat van de wolken hilde, een droomgeleefde dag, klankloos en zonder kleur. Alleen de droom-stemming was hem gebleven van wanhopig-benauwende doodheid, een onduidelijk moeien van menschen voor zijn zien, een vaag-luidende drijving van bleeke klanken, waar voortdurend, altijd weer in zijn leeg denken hilde, dat zij dood was, dat zij dood was.

Alles rondom was veranderd. De boomen waren hooger uitgegroeid, de scherming van hun takken breeder gewijd over haar liggen; de vroegere leegte van het kerkhof was voller gevlekt van het hard-steenen dekken der graven, de stad was nader geslopen onder het rekken der huizenrijen, zacht overwevend het wezen van staag-jachtend leven door de stilte. Alleen zij lag, zooals hij haar het laatst had gezien, beweegloos, in eeuwig-duisteren slaap, onder de luidlooze dekking der jaren. En hooger zouden de jaren dekken over haar neerliggen, eindeloos voort en zij zou eenzaam blijven, voor altijd heenvergeten uit den voortgang der menschen.

En ook hij was een andere, ouder geworden onder de groeving der jaren, anders ziende het leven dat hij nieuw weer begon, en waarin zij zou zijn als een vèr-geleden mooiheid, die teer nog nazong een droef-zacht geluid, een uitgebeelde droom die nooit zou weerkleuren in zijn dagen.

Vocht-pijnend braken de tranen in zijn oogten langzaam glijdend naar omlaag, een stik-benauwend huilen kroppend naar zijn keel, zijn lichaam schokkend van ingehouden snikken. En neerbui-

gend op den weeken grond, leunde hij zijn hoofd tegen de kille doodheid van haar graf, zacht kussend de letters van haar naam, zijn handen streelend langs de groenbegroeide aarde.

De heen-en-weering der wagens in het veld had opgehouden. Het weiland leegde ver uit naar de stad, doorgewit van den hoogen zandstreep, waarachter de groene grond weer strekte, vaag ineenkleurend tegen de laatst-hoogende huizen. De zon begon neer te gouden naar den avond, een warm-roode lichting spreidend over de stad, waarvan de daken dieper toonden boven het schaduwend donkeren der straten. En hoog boven de huizenvastheid zweefde de grijze koepel, los-lichtend onder het luchtblauw, doorgegloeid van een roze schijn, de goudrooden vlamming van het beeld hoog-dragend in de ruimte. Langzaam begon de dag heen te zijn, op het week-fluisterend koelen van den wind.

Ver over de rivier schorde het fluiten van de boot, waarmee hij naar de stad terug moest. Hij stond op, even nog zijn handen streelend langs haar naam en ging weg.

Maar aan het einde van de laan gekomen, bleef

hij staan, terug-ziende naar haar liggen. En weerkomend, kuste hij voor het laatst de plek waar zij sliep. En hij ging heen voor goed.

In de omwevende stilte van den aflevenden dag bleef zij voor altijd alleen, zacht-gedekt onder de sneeuwing der blank-geurende bloemen, die de meiboom over haar spreidde in het weekgouden avondlicht.

Juni 1904.

